

Murat Sevinç

'Hey Garson!'u anlattı:
Ağaç kemirmiyoruz, her
günün kıymetini biliyoruz

Rıza Yıldırım

'Geleneksel Alevilik'i anlattı:
Aleviler Kemalizm ve sosyalizm
içinde asimile oldular

Selim Temo

'Horasan Kürtleri'ni anlattı:
Kitabı yazmadan önce
okumuş gibiydim

4 Selim Temo: Kitabı yazmadan önce okumuş gibiydim

11

Murat Sevinç: Ağaç kemirmiyoruz, her günün kıymetini biliyoruz

Adalet Çavdar

23

'Profesörleri, yazarları tutuklamak... Bu delilik!'

Evrin Altuğ

60

John Berger göçmen işçileri selamlıyor

Soner Sert

68

Tecavüzcüleri İmha Timi'nden Büyük Örgü Şişi Devrimi!

Çiçek Tahaoğlu

73

Muazzez Uslu Avcı: Toplumsal gerçekçi yazarların alanları daraltıldı

Seher Yeğin

20

Kitap kolilerinin esrarı ve booktuber'lar

Funda Cantek

38

'Aleviler Kemalizm ve sosyalizm içinde asimile oldular'

Sadık Güleç

63

Varoluşçu 'Yabancı' kimdir?

Emek Erez

71

Kısa zamanın uzun etkisi...

Ceylin Aksel

78

Şiirler ve anılar

Alper Öz

Sayı: 33 | Kasım 2018

Yayın Sahibi**AND Gazetecilik ve Yayıncılık,
San. ve Tic. A.Ş. adına**
Vedat Zencir**Genel Yayın Yönetmeni**

Ali Duran Topuz

**İcra Kurulu Başkanı ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü

Cennet Sepetci / Anıl Mert Özsoy

Kapak Tasarım

Ersan Uğur Gör

Katkıda Bulunanlar

Vecdi Erbay, Adalet Çavdar, Funda Cantek, Evrim Altuğ, Sadık Güleç, Soner Sert, Emek Erez, Çiçek Tahaoğlu, Ceylin Aksel, Seher Yeğın, Alper Öz

Yönetim Yeri: Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad.
Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234
Sarıyer/İstanbul
Santral (212) 3463601, Faks (212)
3463635

e-mail: info@gazeteduvar.com.tr

Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Türkiye, geride bıraktığımız son iki yıla KHK'lerle uyandı. Memleketin en önemli akademisyenleri barış istedikleri için üniversitelerinden, öğrencilerinden koparıldı. Mevcut hükümet yaşanan bu hukuksuzluk ve hak ihlalleri karşısında akademisyenleri 'sivil ölümlere', 'açlığa' mahkum etmeye çalıştı fakat işler bekledikleri gibi olmadı. Türkiye'nin alanında uzman akademisyenleri birbiri ardına kaleme aldıkları kitaplarla, yazılarla başka bir hayatın, mücadele biçiminin olduğunu gösterdiler. Tıpkı Yaşar Kemal'in her türlü zorbalık karşısında boyun eğmeyen, şahlanan atları gibi...

7 Şubat 2017'de birçok meslektaşıyla birlikte ihraç edilen Doç. Dr. Murat Sevinç'in kaleme aldığı öyküler Hey Garson! adıyla kitaplaştı. Adalet Çavdar, Sevinç ile akademinin mevcut halini, yurt dışında geçirdiği günleri ve edebiyat ile olan ilişkisini konuştu. Mardin Artuklu Üniversitesi'nden ihraç edilen akademisyen Selim Temo'nun geçtiğimiz günlerde Alfa Yayınları etiketiyle çıkan "Horasan Kürtleri" kitabı ise, merak edilen ya da bilinmeyen pek çok konuya ışık tutuyor. 726 sayfalık bu dev eserde Kürtlerin "En büyük Kürt diasporası" ve "Küçük Kürdistan" da denen Horasan ile tarihsel ilişkisi gözler önüne seriliyor. Temo, bu büyük külliyyatın hikayesini Vecdi Erbay'a anlattı. Ankara Üniversitesi'nden görevinden ihraç edilen Prof. Dr. Funda Cantek, direksiyonu internetin dehlizlerine kırdı ve kitap vloglarına yakından baktı. İşte Cantek'in cümleleriyle kitap kuleleri bize neler kaybettiriyor sorusunun yanıtı!

Küreselleşmenin bittiğini ABD Başkanı Trump'tan 19 yıl evvel öngören eski PEN Başkanı, Kanadalı yazar ve düşünür John Ralston Saul, Evrim Altuğ'un sorularını yanıtladı: "Profesörleri, yazarları tutuklamak... Bu delilik!"

Araştırmacı yazar Rıza Yıldırım'ın altı yüzden fazla köyde, dört yüzden fazla dede, ana, aşık, kamber ve taliplere yaptığı saha çalışmalarının ardından kitaplaştırdığı Geleneksel Alevilik-İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Sadık Güleç, Yıldırım ile aleviliğin zaman içerisinde yaşadığı dönüşümü kentlileşmenin etkilerini konuştu.

Emek Erez, Seher Yeğın, Soner Sert, Ceylin Aksel. Alper Öz ve Çiçek Tahaoğlu yazı ve söyleşileriyle bu sayımızda katkıda bulunan diğer isimler oldu.

Marifet iltifata tabidir. İyi okumalar!

Anıl Mert Özsoy

Selim Temo: Kitabı yazmadan önce okumuş gibiydim

Horasan Kürtleri kitabında Horasan'ın tarihini, aşiretlerini ve edebiyatını ele alan Selim Temo ile yaptığı yolculuğun izlenimlerini, Horasan ile ilgili yapılmış çalışmaları ve burada yapılan Kürtçe edebiyatı konuştuk. Söz döndü dolaştı, Kemal Kılıçdaroğlu'nun, "Biz Horasan'dan gelen Türkmenleriz" demesine geldi ve Temo bu sözü de değerlendirdi.

Selim Temo, Kürtçe ve Türkçe şiirlerinin yanı sıra "Kürt Şiiri Antolojisi", "Türk Şiirinde Taşra", "Uzak Komşu: Kürt ve Türk Şiiri İlişkileri" ve "Serê Şevê Çîrokek" gibi referans kitaplarıyla da tanınıyor. Geçtiğimiz günlerde Alfa Yayınları etiketiyle çıkan "Horasan Kürtleri" kitabı ise, merak edilen ya da bilinmeyen pek çok konuya ışık tutuyor. 726 sayfalık bu dev eserde Kürtlerin "En büyük Kürt diasporası" ve "Küçük Kürdistan" da denen Horasan ile tarihsel ilişkisi gözler önüne seriliyor.

"Horasan Kürtleri" hakkında konuşurken, "sanki kitabı yazmaya başlamadan önce okumuş gibiydim" diyen

Vecdi Erbay

'Babam hep "biz Rüstem-i Zal'ın torunlarıyız, Horasan'dan gelmişiz" der. Bu sözün peşine düştüm. Horasan diyarına vardım. Orada Rüstem'in gölgesiyle karşılaştım; dağları, pınarları, bembeyaz meleyen kuzuları bile tanıdığımı fark ettim.'

Temo, kitabı için "Kravat takmayan bir bilimsel zihnin ürünü" tanımlaması yapıyor. Kitapta Horasan'ın tarihini, aşiretlerini ve edebiyatını ele alan Temo ile Horasan'a yaptığı yolculuğun izlenimlerini, Horasan ile ilgili yapılmış çalışmaları ve burada yapılan Kürtçe edebiyatı konuştuk. Söz döndü dolaştı, Kemal Kılıçdaroğlu'nun, "Biz Horasan'dan gelen Türkmenleriz" demesine geldi ve Temo bu sözü de değerlendirdi. Fotoğraflar, haritalar, belgeler ve elyazmaları ile zenginleştirilmiş bu kaynak kitap, yer verdiği birçok şair/şiiir ile aynı zamanda bir Horasan Kürt şiiri antolojisi de sunuyor okura. Selim Temo ile "Horasan Kürtleri" kitabı hakkında konuştuk.

2016 sonbaharında söyleşi yaptığımızda üçü yeni ("Mem ile Zîn" çevirisi, "Kar ve Ateş" çevirisi ve "Keştiya Bayê") ve biri yeni baskı ("Sê Deng") dört kitabınız çıkmıştı. Bu sonbaharda ise dört yeni baskı ("Mem ile Zîn", "Keştiya Bayê", "Sê Deng" ve "Jübile") ile bir yeni kitabınız ("Horasan Kürtleri") çıktı. Duvar'a haftalık yazı yazıyorsunuz, Kürtçe bloğunuzda edebiyat dergisi çıkarıyorsunuz, haftalık bir dergide mizah yazdınız. Bu kadar çalışkan olmanın sırrı nedir?

Aslında kendimi çok tembel bulurum. Yapıp ettiğim her şey, karşıma çıkan sorulara aradığım cevaplar. Bir de çok yalnız bir insanım. Rilke, "Bütün kendimi adadıklarım ömrümce / Ansızın zenginleşip beni harcamaktalar" der ya, özetim bu. İnsanın yüceliğine inanmaya devam etmekle birlikte birtakım cevaplar da bulmaya yöneldim sanırım. Bir noktadan sonra soruya ihtiyacı olmayan cevaplar oluştu.

"Horasan Kürtleri" kitabı neyin cevabı?

Birkaç şeyin. Öncelikli cevap, kişisel tarihime. Babam hep "biz Rüstem-i Zal'ın torunlarıyız, Horasan'dan gelmişiz" der. Bu sözün peşine düştüm. Horasan diyarına vardım. Orada Rüstem'in gölgesiyle karşılaştım; dağları, pınarları, bembeyaz meleyen kuzuları bile tanıdığımı fark ettim. Cevabın biri de resmî ideolojiye. Liseden beri okuduğum uyduruk kitaplara verdiğim bir cevap. Ama benim cevaplarımdan daha önemli olan şey, Horasan'a "Gurbet Kürdistanı" adını vermiş Horasanlı Kürtlerin cevabıdır. Onların cevaplarını taşıyan bir kitap bu. Belki de oradan buraya cevabî bir mektup getirdim.

Biraz yorucu bir cevap olmadı mı? 11 dilde ve 3 alfabede kaynak kullanmışsınız. Belgeler, haritalar, elyazmaları, masallar, şiirler, tiyatro oyunları, atasözleri. 726 sayfa. Kadim zamanlara kadar gitmişsiniz. İndus Vadisi'nde hüküm süren Kürtlerden Gezayir'de kale komutanlığı yapan Kürtlere kadar neredeyse sınırsız bir

'Bir zamanlar Kitaplık dergisinde yazmayı aşkınlaştırıp yeni bir tasavvuf geliştiren kimi isimlerin cümlelerine benzeyecek ama, sanki kitabı yazmaya başlamadan önce okumuş gibiydim. Paradigma değiştirmeye girişen bir kitaptı bu. Yüz yılı geçen bir akademik-ideolojik anlatıyla hesaplaşıyordu. Şimdi ise bir yerlere gitmek yerine kitabın içinde dolaşıyorum.'

araştırma alanında çalışmışsınız.

Aslına bakarsanız dönüp baktığımda bugüne kadar yazdığım binlerce sayfayı yazmamam gerektiğini düşünürüm. Bir "araştırmacı"nın bu kadar ince ruhlu olması gerekemeyebilir, ama bilimsel çalışma yapmak bana göre değil. Büyük bir hevesle çalışıyorum, tarihin dip köşelerine süpürülen şeyleri bulmakla mutlu oluyorum, ama aslında tarihçi değilim. Bazen edebiyatçı da olmadığımı düşünüyorum! Günlük hayatında güzellik içindeki kusuru seven biri olarak bu çalışmalardaki kusurlardan ödüm kopuyor. Öyle bir kusur incelemesi ki metnin güzelliğini fark edemiyor. "Horasan Kürtleri"ni tam 16 kez okuyup tekrar yazdım mesela. Şimdi çıktı ya, tekrar tekrar okuyup kusurlar bulacağım, biliyorum. Ama rahatlıkla söyleyebilirim ki bu kapsamda bir çalışma yapılmadı. Biricik bir kitap bu. Kravat takmayan bir bilimsel zihnin ürünü.

'KÜRT ALEVİ ARASINDA KÜRTÇE GERİ PLANDA OLDUĞU İÇİN TÜRKÇE YAZDIM'

Ne zamandır Horasan kitabı üzerinde çalışıyorsunuz peki?

Aslında kendimi bildim bileli. Ama son birkaç yılı masa başında geçirdim. Bileklerim su topladı, parmaklarıma kramp girip duruyor. Bu kitabın seyrini değiştiren söz Ali Duran Topuz'a aittir. Bir yerde Horasan mistifikasyonunun Kürt Alevileri de-nasyonalize etmek için kullanıldığını yazmıştı. O zaman başka bir ufuk açıldı. Biraz bu mistifikasyonla cebelleştim. Kürt Alevileri arasında Kürtçenin geri planda olması, kitabı Türkçe yazmaya sevk etti. Sürecin bir yerinde Kürtçeye döndüm ve önce Kürtçesi çıksın istedim. Ama Kürtçe kaynaklar kolilere dizilmişti, işimden atılmıştı, bir adresim yoktu, mecburen Türkçeye edisyona döndüm.

Nasıl hazırladınız kitabı? Neler yaptınız, nerelere gittiniz?

Binlerce kilometre ötedeki Meşhed'e de gittim, kütüphanemin uzak raflarındaki anı kitaplarına da. Bazı kitapları Kanadadan getirttim, bazı kitaplar kendi ayaklarıyla evime kadar geldi. Kütüphanemden her 3-4 kitap indirdiğimde bunlardan en az birini lisans öğrencisiyken, master-doktora yaparken okuduğumu, bugüne lazım olan kısımların kenarlarını kurşun kalemle birer nokta koyarak işaretlediğimi fark ettim. Bir zamanlar Kitaplık dergisinde yazmayı aşkınlaştırıp yeni bir tasavvuf geliştiren kimi isimlerin cümlelerine benzeyecek ama, sanki kitabı yazmaya başlamadan önce okumuş gibiydim. Paradigma değiştirmeye

girişen bir kitapta bu. Yüz yılı geçen bir akademik-ideolojik anlatıyla hesaplaşıyordu. Şimdi ise bir yerlere gitmek yerine kitabın içinde dolaşıyorum.

'HORASAN'DAN ALEVİ TÜRKMEN OLARAK GELME ANLATISINI TARİHLE YÜZLEŞTİRİYORUM'

Nasıl bir paradigma değişikliği bu?

Öncelikle "Alevi" sözcüğünün Kürt Batınileri tarif ettiğini ileri sürüyorum. Yani Alevi derken aslında Kürtleri kastediyoruz. Sözünü ettiğim anlatı ise Kürtlerin Alevi olamayacağını söyleyip durdu. Oysa Batınî Kürtlere Alevi deniyordu, Batınî Türklere ise Kızılbaş ve Bektaşî. Horasan'dan Alevi Türkmen olarak gelme anlatısını tarihle yüzleştiriyorum. Halen Horasan'da yaşayan Özbek ve Türkmenlerin neredeyse tamamı Sünnidir. O zaman Horasan'dan gelen Türkmen Alevi söylemi çöküyor!

Kemal Kılıçdaroğlu "biz Horasan'dan gelen Türkmenleriz" derken yanlış mı biliyor?

Yanlış söylüyor! Alevi Kürtlere bu söz ezberletildi. Oysa Horasan'da M.S. 6. yüzyıldan beridir Kürtlerin bulunduğunu ileri sürüyorum. Aynı şekilde 1245-1381 yılları arasında bugünkü Horasan ile bugünkü Afganistan'ın önemli bir bölümü, Kurd-Gelî adlı Kürt devletinin kontrolündeydi. 16. yüzyıldan itibaren ise Kürdistan'daki Alevi Kürtler, İran'a yönelik Sünni Özbek ve Türkmen saldırılarını engellemek için Horasan'a göç ettiler/ettirildiler. İranî sahayı 350 yıl boyunca Sünnilere karşı savundular. Bu Kürt kitleleri, 1952 yılına kadar özerk şekilde yaşadılar. Orada dört büyük "ilhanlık", yani beylik kurdular ve Meşhed'den Belh'e kadarki önemli şehirleri yönettiler. Bugün Kürt ana kıtasında bulunan yüzlerce aşiretin birer kolunun Horasan'da yaşadığını yazıyorum. Bu aşiretleri ana kıtadaki bakiyeleriyle karşılaştırdım. Aynı şekilde hepsinin obaları, köyleri, şehirleri, hatta mensuplarının soyadlarını tespit ettim. Horasan Kürtlerinin yazılı ve sözlü Kürtçe edebiyatına da yer verdim kitapta. Böylece Kürt ve dünya edebiyatının pek bilinmeyen bu parçasını ortaya çıkarmaya çalıştım.

Klasik şiirden beş elyazması metin ile modern dönemden 50 kadar şairin şiirlerine yer vermişsiniz. Bunları seçerken ölçütünüz neydi?

Horasan'da bulduğum en eski klasik şiir metni, Fuzûlî'ye ait olduğu ileri sürülen "Leyli vü Mecnûn" adlı Kürtçe-Türkçe eserdir. Bir müstensih, yani metnin bir kopyasını yazan kişi ona kendi şiirlerini ekleyebilir, yanlış kaydedebilir ya da

'Bugün Kürt ana kıtasında bulunan yüzlerce aşiretin birer kolunun Horasan'da yaşadığını yazıyorum. Bu aşiretleri ana kıtadaki bakiyeleriyle karşılaştırdım. Aynı şekilde hepsinin obaları, köyleri, şehirleri, hatta mensuplarının soyadlarını tespit ettim. Horasan Kürtlerinin yazılı ve sözlü Kürtçe edebiyatına da yer verdim kitapta. Böylece Kürt ve dünya edebiyatının pek bilinmeyen bu parçasını ortaya çıkarmaya çalıştım.'

başkasına ait gösterebilir. Bütün bunlar mümkündür. Bu yüzden ihtiyatlı davrandım. Ama Fuzûlî'nin mezar taşında da Arapça, Farsça, Kürtçe ve Türkçe kasideler yazdığı belirtiliyor. Yani Kürtçe şiirleri olduğu kesin. Ama bulduğum metin mi, emin değilim. Diğer dört metin ise, elyazmalarından bulduğum şiirler. Hatta Farsça-Kürtçe "Leyl û Mecnûn"un sayfalarının üst kısımlarına zehir sürülmüştü, hiç unutmuyorum. 13 Ağustos 1716'da yazılmış metnin sayfaları uzun süre sonra yeniden açılıyordu. Metni bir bağ evinde taradık. Soğuktan ve sürekli dışarıyı kolluyorduk.

Modern dönem şiirlerini ise tek tük şiir kitabından, İran'daki antolojilerden ya da kimi şehirlerle ilgili kaleme alınmış tanıtım kitaplarından derledim. İran'da, özellikle de Horasan'da Kürtçe kitap yayımı uzun ve çoğu zaman olumsuz cevapla tamamlanan bir süreç demek. Bu yüzden şairlerin şiir defterlerine ulaştım. Okuma yazma bilmeyen ve gelip kameramın önünde şiirlerini okuyan şairlerin şiirlerini derledim. Ölçütüm, öncelikle Kürtçe olmalarıydı. Zira Arapça, Farsça ve Horasan Türkçesi ile de edebî eserler yazan çok sayıda insan vardı.

Neden şiirleri Türkçeye çevirmeyi ya da Türkçe çevirileriyle birlikte yayımlamayı düşünmediniz?

Bunun doğru olmayacağını düşündüm. Yüzlerce yıl sonra biri gidip Horasanlı Kürtlerin Kürtçe şiirlerini derliyor ve kitabı yayımladığı dile çevirerek aktarıyor. Aklıma yatmadı bu. Önümüzdeki sonbahara doğru Arapça, Farsça ve İngilizce çevirilerini yapmak isteyenlerden de aynı şeyi talep ettim. Yani orijinal dilinde kalsın. Öte yandan şiirlerin önemli bir kısmı Berfirat Kurmancîsi dediğimiz ve Afrin, Antep, Maraş, Malatya, Dersim, Sivas ve Orta Anadolu Kürtçesine çok benzeyen bir dil ile yazılmış. Yeni dönemde standart Kurmancî ile yazılan şiirler de var. Yine Kobani'den Şengal'e, Van depreminden Leyla Zana'ya kadar pek çok olay ve sembol bu şairlerin ilgisini çekmiş.

"Horasan Kürtleri" büyük bir ilgiyle karşılandı. Bunu bekliyor muydunuz?

Hayır, ama umuyordum. Hemen herkes merak ediyor çünkü. Çünkü Horasan büyülü bir coğrafya. Kimsenin kökü orada değilse bile gelenek herkesi oraya bağlıyor. Öte yandan bu ilginin rüzgârına kapılmak yerine bizden önceki kuşağın değerli çalışmalarını anmalıyım. Faik Bulut, Mehmet Bayrak ve Selahattin Ali Arik gibi ağabey kuşağından yazarlar, sözünü ettiğim ideolojik-akademik anlatıyı epey hırpalamışlardı zaten. Bense teorikten ziyade pratiğe yöneldim ve çok sayıda metni getirip ortaya serdim. En büyük beklentim bu kitabın bir anahtar kitap olarak alımlanması.

'Horasan büyülü bir coğrafya. Kimsenin kökü orada değilse bile gelenek herkesi oraya bağlıyor. Öte yandan bu ilginin rüzgârına kapılmak yerine bizden önceki kuşağın değerli çalışmalarını anmalıyım. Faik Bulut, Mehmet Bayrak ve Selahattin Ali Arik gibi ağabey kuşağından yazarlar, sözünü ettiğim ideolojik-akademik anlatıyı epey hırpalamışlardı zaten. Bense teorikten ziyade pratiğe yöneldim ve çok sayıda metni getirip ortaya serdim. En büyük beklentim bu kitabın bir anahtar kitap olarak alımlanması.'

Anahtar kitap?

Demin söylediğim gibi pek çok konuyla ilgili kaynakları ortaya serip yorumlamaya giriştim. Antropolojiden tarihe, dilbilimden sosyolojiye pek çok uzman bu anahtarla Horasan'a dair yoğun ve disiplin odaklı ya da disiplinler arası çalışmalar yaparsa kitap tamamlanmış olur.

'ARİŞET OLGUSU ÜZERİNE YOĞUNLAŞMAYA ÇALIŞTIM'

En çok merak edilen konuların başında aşiretler geliyor. "Horasan Kürtleri"nde yaklaşık 200 sayfalık aşiretler bölümü var.

Evet, aşiret olgusu üzerinde yoğunlaşmaya çalıştım. "Gerici bir form" olarak kodlanmış aşiretin aslında küçük bir devlet olarak anlaşılması taraftarıyım. Aşiret yapısı oradaki Kürtleri de asimilasyondan bir ölçüde korudu. Ama pek çok toplumda rastlanan aşiret formunun, Kürtlerin temel örgütlenme formu olmadığını düşünüyorum. Aşiretler bir araya gelip federasyon, konfederasyon ve hanedanlık sırası ile örgütlendiler. Aynı şekilde bir üçüncü dünya uluslaşması olan Kürt uluslaşmasına kaynaklık ettiler.

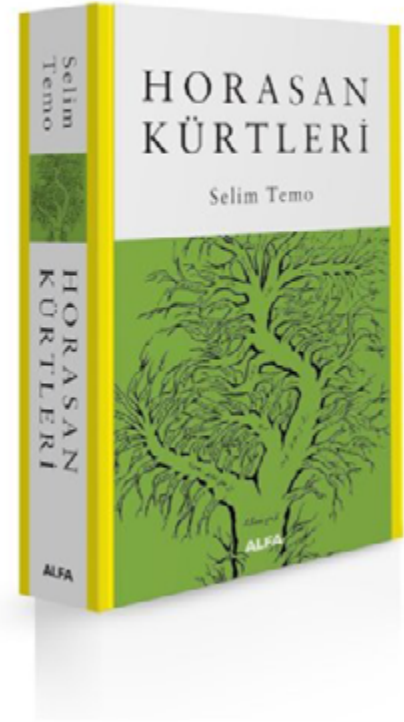
Bu kitabın adını tekrar hatırlatmalı: "Horasan Kürtleri." Horasan'da çok sayıda topluluk var, ben sadece oradaki

Kürtler hakkında yazdım. Alevi, Êzidî ya da Sünni hemen her Kürt aşiretinin orada bir kolu var. Son dönemde bazı Kürtler arasında uluslaşma duygusundan aşiret mitolojisine dönüş eğilimi olduğunu fark etmiyor değilim. Merak biraz da bundan kaynaklanıyor. Aslında aşiret mitolojisi ile tarihsel gerçeklik her zaman çakışmıyor. Bununla birlikte çok sayıda insanın oradaki akrabalarını bulma duygusunu anlıyorum. Evet, onlar yüzlerce yıldır haber alamadığımız akrabalarımız. Biz onları doğru hatırlamıyor olsak da unutmadık, onlar ise terk ettikleri yerleri unutmadılar, ama yüzyıllar boyunca orada yalnız olduklarını, arkalarında kimse kalmadığını düşündüler. Kitabı burada sabırla bekleyenler vardı, orada ise sabırsızlıkla bekleyenler var.

Klasik bir soru ile bitirelim. Bu süreçte yaşadığınız, tanık olduğunuz, unutamadığınız şeyler oldu mu?

Kuzey Horasan eyaletinin başkenti Bocnûrd'daki bir kitapçıda tek tük Kürtçe kitabın olduğu rafa bakarken ajanın biri beni itecek kadar yakından takip etmişti. Toplayıp getirdiğimiz belgelere Bazîd sınır kapısında el konacak diye korkuyordum, ama görevli yurtsever çıktı. Horasandan kaçmak zorunda kalmış olan edebiyatçılardan birkaçı benim ajan olduğumu düşündükleri için uzun süre diyalog kurmaktan kaçındılar. Hatta onlardan biri, "İran istihbaratı zaten peşimde, şimdi de Türk istihbaratı mı peşime düştü?" diye sormuştu. Olan bitenleri anlattığım arkadaşlarımdan kitabın hikâyesini yazmamı isteyenler oldu. Onlara göre en az kitap kadar ilginçmiş. Ama hem bunun için hem de Kürtçe edisyon için zamanım ve enerjim kalmamıştı doğrusu. Biraz dinlendikten sonra Kürtçe edisyonu hazırlayacağım.

Hiç kimse böyle bir kitabı tek başına yazamazdı. Çok sayıda dostum yardım etti. Çaldığım hiçbir kapıdan geri çevrilmedim. Kitabın "Teşekkür" kısmında müteşekkîr olduğum insanların adlarını anmıştım. Tekrar teşekkür ediyorum. Var olsunlar. Bu kitabı onlara borçluyuz. Ama Horasanda kapısını açan, yardım eden, katkı sunan insanların adlarını teşekkür kısmına yazamadım. Orada büyük bir baskı var çünkü.

Horasan Kürtleri, Selim Temo, 726 syf., Alfa Yayınları, 2018.

Murat Sevinç: Ağaç kemirmiyoruz, her günün kıymetini biliyoruz

7 Şubat 2017 gecesini OHAL KHK'si ile üniversitedeki akademisyenlik görevinden ihraç edilen Doç. Dr. Murat Sevinç'in kaleme aldığı öyküler Hey Garson! adıyla kitaplaştı. Sevinç ile akademinin mevcut halini, yurt dışında geçirdiği günleri ve edebiyat ile olan ilişkisini konuştuk.

Adalet Çavdar

Doç.Dr. Murat Sevinç, 7 Şubat 2017 gecesini OHAL KHK'si ile üniversitedeki akademisyenlik görevinden ihraç edildi. Sevinç, Gazete Duvar'a yazdığı yazıların bir kısmını "Hey Garson!" adı altında kitaplaştırdı. Hey Garson! üzerine konuştuğumuz Murat Sevinç, "Hoca ile öğrenci arasında kararnameler ile kuramayacağınız ve ortadan kaldıramayacağınız bir bağ olur. Emek harcadığınız ve bir şeyler kattığınız genç insanlar, size bir kararname ile saygı göstermeyeceği gibi, kararname ile saygısızlık yapmayı da düşünmez. Haliyle, olup biten aslında çok zavallı bir çaba. Bu işleri yapanlar biraz tarih filan okumuş olsa, ileride kendilerinin ve attıkları insanların nasıl anılacaklarını da bilirdi. Ne yazık ki dünyayı, kendi küçük ve sığ ilişki ağlarıyla kavriyorlar. Benim ve diğer meslektaşlarımın öğrencilerden koparılmamız vahim elbet-

te. İstedikleri bu asıl olarak zaten. Yani sizin o genç insanlar bir şey söyleme, bir bağ kurma ihtimalinizden korkuyorlar. İki dönemde, Ankara ve İstanbul'da binin üzerinde öğren-cim oluyordu ve o arkadaşlara anayasa tarihi anlatıyordum. Artık anlatamıyor olmak benim açımdan elbette üzücü bir durum. Ancak, ne olur şu kadarcık ukalalığımı mazur görün, sanırım öğrenciler için de pek iyi bir durum sayılmaz. Atılan hocalar ders veremiyor doğru; iyi hoş da öğrenciler de ders alamıyor. Yani yalnızca beni ve bizi ilgilendiren bir durum değil bu. Toplum zarar görüyor. Yapacak bir şey yok, bir ülke, kendi yetişmiş insanını böyle güle oynaya feda ederse, arka-larından küfredmeyi marifet sayarsa, küfredilene pek bir şey olmaz genellikle. İşsiz kalırsınız yalnızca. Sonra aynı toplum ve yönetenler, "Allah Allah işler neden iyi gitmiyor, neden yurtdışına çıkıyor gençler" diye dertlenir" dedi.

Öncelikle sormak istediğim şu, siz amfilerde ders anlatan bir hocaydınız. Ülke malum pek çoğumuzun bildiği bir süreçten geçiyorsunuz şu an. Hoca olarak anlatmak ne demektir şimdi yazı ile meramınızı anlatmak nasıl bir durum?

Evet öyleydi! O zaman da yazı ile anlatmaya çalışıyordum derdimi ancak şimdi tek araç olarak yazı kaldı. Bir de zaman zaman, fırsat oldukça bir yerlerde konuşma yapıyorum, yani gevezelikten tümüyle vazgeçmedim! Dijital gazete mecrası –ki ileriki yıllarda herhalde çok daha yaygınlaşacak- düşünceleri paylaşmak için azımsanmayacak fırsat sunuyor. Yazdığınızda karşınızdakini görmüyor bilmiyorsunuz tabii, buna mukabil bir amfide toplanandan çok daha fazla insana ulaştığınızın da farkındasınız. Bu nedenle ders ile yazıyı, ikisinin amacını ve hitap ettiklerini karşılaştırmamaktan yayanayım. Ders anlatmaktan memnundum, yazı yazıyor olmaktan da memnunum. Tabii ders, çok sayıda genç insanla yüz yüze olmanızı sağlayan çok özel bir durum. Hoca ile öğrenci arasında yazıyla kurulması güç, özel bir bağ oluşuyor. Ancak şu aralar hiç tanışmadığım kimi öğrenciler, yazılar üzerinden e-posta ile tanışıyor ve kaynak soruyor. Dertleşmek istiyorlar. Demek ki yazı ile de az çok bir iletişim mümkün.

'BİRAZ TARİH OKUMUŞ OLSALAR...'

Peki öğrenciler, ne kadar öğrencisiz kaldınız? Dersler bitince öğrencisiz kalınca ne oldu?

Dediğim gibi, hoca ile öğrenci arasında kararnameler ile kuramayacağınız ve ortadan kaldıramayacağınız bir bağ olur. Emek harcadığınız ve bir şeyler kattığınız genç insanlar, size bir kararname ile saygı göstermeyeceği gibi, kararname ile saygısızlık yapmayı da düşünmez. Haliyle, olup biten aslında çok zavallı bir çaba. Bu işleri yapanlar biraz tarih filan

okumuş olsa, ileride kendilerinin ve attıkları insanların nasıl anılacaklarını da bilirdi. Ne yazık ki dünyayı, kendi küçük ve sığ ilişki ağlarıyla kavriyorlar. Benim ve diğer meslektaşları-
mın öğrencilerden koparılmamız vahim elbette. İstedikleri bu asıl olarak zaten. Yani sizin o genç insanlar bir şey söyle-
me, bir bağ kurma ihtimalinizden korkuyorlar. İki dönemde, Ankara ve İstanbul'da binin üzerinde öğrencim oluyordu ve o arkadaşlara anayasa tarihi anlatıyordum. Artık anlatamıyor
olmak benim açımdan elbette üzücü bir durum. Ancak, ne olur şu kadarcık ukalalığımı mazur görün, sanırım öğren-
ciler için de pek iyi bir durum sayılmaz. Atılan hocalar ders veremiyor doğru; iyi hoş da öğrenciler de ders alamıyor. Yani yalnızca beni ve bizi ilgilendiren bir durum değil bu. Toplum zarar görüyor. Yapacak bir şey yok, bir ülke, kendi yetişmiş
insanını böyle güle oynaya feda ederse, arkalarından küfret-
meyi marifet sayarsa, küfredilene pek bir şey olmaz genellik-
le. İşsiz kalırsınız yalnızca. Sonra aynı toplum ve yönetenler, "Allah Allah işler neden iyi gitmiyor, neden yurtdışına çıkı-
yor gençler" diye dertlenir. Allah Allah, neden acaba!?

Peki, kitabı henüz eline almayanlar, kitaptan haberdar olmayanlar için kitabın oluşum sürecinden bahseder misiniz?

Bu kitaptaki on iki hikâye, Gazete Duvar için yazdığım gar-
sonluk günlerinden oluşuyor. O yazıların üzerinden şöyle bir
geçtim ve öylece yayınlandı. Yeni bir şeyler ekleyebilirdim
doğrusu ama malum, kâğıt çok pahalı! Hikâyeler birilerinin
dikkatini çekmiş, ilgi görmüş. Yazma nedenim Ali Duran
Topuz'un isteğiydi. Yayınlama nedenim ise Murat Menteş'in
önerisi oldu. Sağ olsun April Yayıncılık iflas riskini göze alıp
(!) kitaplaştırdı. Üniversiteyi bitiren bir gencin, dil öğren-
mek amacıyla Londra'ya gidişi, orada yaşadığı kimi acayip ve
eğlenceli anılar. Çeyrek yüzyıla yayılmış bir anlatı bu. Bugün-
den bakıp o günleri andım.

'GİTMEK İSTEYENİ SERT ELEŞTİRMEK GEREK'

"Hey Garson!" bu aralar sıklıkla mevzusu herkes tarafından konuşulan gitmek mi kalmak mı üzerine biraz. Sizin gitme nedeniniz dönmekmiş ama bugün gidenler hakkında ne düşünüyorsunuz? O yılları bugüne alsak gitmek mi, kalmak mı, dönmek mi? Ne derdiniz?

Gideni de kalanı da desteklemekten yanayım! İkisi de bir şey deniyor nihayetinde. Gitmek isteyen de küçümsemek, sert eleştirmek gerekir. Belki şöyle bir ayrım yapılabilir. Gitmek isteyenler de homojen değil. Çok varlıklı birinin gidişiyle, beş parasız gideneler; meraktan gidenlerle siyasi

'Gideni de kalanı da desteklemekten yanayım! İkisi de bir şey deniyor nihayetinde. Gitmek isteyen de küçümsemek, sert eleştirmek gerekir. Belki şöyle bir ayrım yapılabilir. Gitmek isteyenler de homojen değil. Çok varlıklı birinin gidişiyle, beş parasız gideneler; meraktan gidenlerle siyasi gerekçelerle gidenler vs... Bunlar arasında farklar var tabii. Bana üzücü gelen, 'lanet olsun' diyerek gitmek isteyenler.'

'...Sonrasındaki hayatımı elbette çok olumlu etkiledi. Nitekim kitabın çıkma nedeni de bu. O yaşta, böyle bir deneyim çok öğretici oluyor. Dünyanın en karmaşık ve popüler şehirlerinden birinde, tek başına ayakta kalmaya çalışmak zorlu ve zenginleştirici. Özgüven kazandırıyor insana. Her yerde her koşulda yaşanıyormuş demek ki, gibi bir duygu.'

gerekçelerle gidenler vs... Bunlar arasında farklar var tabii. Bana üzücü gelen, 'lanet olsun' diyerek gitmek isteyenler. Mücadeleden kaçıyorlar filan gibi iri laflar edecek değilim. Herkes aynı yerden bakmak zorunda değil yaşama. Fakat "lanet olsun"da bir telaş var. Telaşla, kızgınlıkla yapmamak gerekir sanırım bir işi. Bu şekilde gidenler pişmanlık duyabilir ileride. Orada istedikleri hayatı bulamayabilirler. Bir şehir turist olarak gezmekle orada parasız pulsuz yaşamaya çalışmak arasında büyük farklar var. Bir de tabii, "orası" neresi? Herkes 'müreffeh' Batı'ya gitmek istiyor. Yani gidenler için dışarı, Batı. Kitapta anlatmaya çalıştım; pek çok zorluğu göze almak gerekiyor. Mutlu olmak mümkün, mutsuz olmak da muhtemel. Bir yere gitmek, tek başına mutluluk sağlanabilir. Denemek isteyeniyi de yüreklendirmek gerekir ama. Ben döndüm. Hiç pişman filan da olmadım. Hatta şu koşullarda dahi pişman değilim. Burası benim, anamın babamın memleketi. Ama dönmeseydim ne yaşardım, bilmek mümkün değil. Sanırım asıl mesele, bir toplumun "Neden birileri kaçıp gitmek istiyor?" , "Bu insanlar gidince kalanlar kuş mu konduracak?" gibi sorular üzerine düşünüp düşünmemesi.

'GARSONLUK POPÜLERDİ'

Öğrencilikte özellikle yurt dışında öğrencilik nasıl bir hal, nasıl değişti sizin zamanınızdan bugüne? Yurtdışında öğrencilik yaparken böyle işlerde çalışmak sadece Türklerin yaptığı bir şey mi? O dönem yaptığınız bu işler sizin öğrencilik ve hocalık hayatınızı nasıl etkiledi?

Ben dil öğrenmek için gittim. Dolayısıyla oradaki üniversite öğrencileri hakkında fikrim olsa da, onların hayatını yaşamadım. Vallahi bana çok rahat yaşıyorlarmış gibi geliyorlardı! Hiç paranız yoksa beş lirası olan size zengin görünür ya... Böyle işler tam da öğrenci işleri tabii. Garsonluk çok konforlu aslında. Mesela pazarlarda çalışanlar daha çok yıpranıyordu. Soğuk hava, az gıda gibi nedenlerle. Çocuk bakıcıları şanslıydı bana kalırsa. Hele yanlarında kaldıkları aileleri iyi insanlarsa, hakikaten rahat ediyorlardı. Garsonluk, her milletten öğrenciler arasında popülerdi. Çünkü lokantasına göre değişse de, istediğiniz gün ve saatleri seçebiliyorsunuz. Haftada iki gün ve yalnızca akşam çalışanlar vardı mesela. Ben neredeyse her gün çalışıyordum çünkü başka türlü, aileden para almadan yaşamak zordu. Sonrasındaki hayatımı elbette çok olumlu etkiledi. Nitekim kitabın çıkma nedeni de bu. O yaşta, böyle bir deneyim çok öğretici oluyor. Dünyanın en karmaşık ve popüler şehirlerinden birinde, tek başına ayakta kalmaya çalışmak zorlu ve zenginleştirici. Özgüven kazandırıyor insana. Her yerde her koşulda yaşanıyormuş demek ki, gibi bir duygu. Hocalığı nasıl etkiledi, bilemem. Hoca dedi-

'Ben döneceğimi bildiğim için çok dert etmedim tabii. Ama dönmemiş insanlar tanıdım. Başka bir yazıda anlatmıştım; sohbet sırasında Ankara'nın Kumrular Caddesi'nden söz edince hüngür hüngür ağlayan bir insan gördüm örneğin. İşte herhalde böyle bir şey gurbet. Kumrular'ı duyunca ağlamak mümkün demek ki!'

ğiniz insanlar, o yaşa kadar ne gördülerse, ne öğrendilerse o deneyimle çıkıyorlar öğrenci karşısına. Yaşadıklarımızın toplamımız sonuçta. O toplam, öğrenciye ne kadar geçiyor; herhalde onu da öğrenciye sormak gerekir. Şunu gönül rahatlığıyla söyleyebilirim: Orada karşılaştığım 'çeşitlilik' beni daha anlayışlı biri haline getirmiş olabilir. Ancak bir insan, anlayışlı olup olmadığına da kendisi karar veremez!

'GURBET, BAZEN ÇOK YALNIZ HİSSETMEK...'

Gurbet ne demek? Dün ve bugün nasıl bir anlam kazandı ya da kaybetti...

Çok derin bir sözcük bu. Ben altından kalkamam. Kaçan biri, işçi olarak giden biri ve öğrenci olarak giden biri için farklı anlama gelir herhalde. Öyle insanlar var ki, uzun yıllarını yurtdışında geçirmiş ve gurbette olmak üzerine bir kez dahi düşünmemiş olabilir. Kitapta, gurbetin anlamına ilişkin bir iki satır var aslında. Bence, bazen çok yalnız hissetmek gurbet. Öyle memleketteki gibi bir yalnızlık değil, daha yorucu bir şeyden söz ediyorum. Bir de insan özlüyor kardeşim. Aileniz var, arkadaşlarınız var, yürümeyi sevdiğiniz sokaklar var. Ben döneceğimi bildiğim için çok dert etmedim tabii. Ama dönmemiş insanlar tanıdım. Başka bir yazıda anlatmıştım; sohbet sırasında Ankara'nın Kumrular Caddesi'nden söz edince hüngür hüngür ağlayan bir insan gördüm örneğin. İşte herhalde böyle bir şey gurbet. Kumrular'ı duyunca ağlamak mümkün demek ki!

'ORTAYLI, ATILAN MESLEKTAŞLARINA DAİR TEK SÖZGÜK SARF ETMEDİ'

İlber Ortaylı'nın söylediği "En büyük uzaklık da bir memleketi terk etme durumudur. Türkiye üniversitelerinde en iyi dereceleri alanlar, okuyanlar gidiyorlar New York'un, Los Angeles'ın otellerinde garson oluyorlar." cümlesi sizin için ne ifade ediyor?

Konuşmasını dinlemedim. Sizin söylediğinize bakılırsa, "iyi yetişmiş gençler gitmesin" demek istiyor. Aslında burada pek kızılacak bir şey yok bana kalırsa, haksızlık etmemek gerek. Sonuçta ben de benzer şeyler söylüyorum, yazıyorum. Sanırım tepki duyanların kızgınlığı, Ortaylı'nın 'gitme gerekçeleri' üzerine bir şey söylemiyor oluşuna. Yani insanlar boşuna, durup dururken gitmiyor. O konuda bir şey söylemezseniz, boş konuşmuş olursunuz, çünkü temel mesele gidenler değil, onların gitmesine neden olan koşullar. İlber Ortaylı, (yüzlerce binlerce meslektaşını geçtim!) kendisini Ortaylı yapan,

yıllarını geçirdiği Mülkiye'den atılan ve hemen hepsi öğrencisi, sonrasında meslektaşısı olmuş akademisyenlerin durumuna dair tek sözcük sarf etmedi. Duymadı muhtemelen. Duysa bir sözü olurdu mutlaka. Böyle birinin, 'ülke koşulları' yerine, 'gidenleri' eleştirmesini anlayabiliyorum. Bana bunları düşündürdü cümlesi. Ortaylı'nın bir cümlesi üzerine bu kadar düşünmek de sanırım yeterli olur.

'ÖZGÜR DÜŞÜNCE OLMAYAN YERDE ÜNİVERSİTE OLMAZ'

Bugünün akademisi için ne düşünüyorsunuz? Öğrenciler özellikle de akademik kariyer düşünen öğrenciler sizce ne yapmalı?

Bu konuda Diken'de o kadar çok yazdım ki! Ne düşünebilirim! YÖK sonrası üniversitenin bittiğini düşünenlerdenim. Düşünce özgürlüğü olmayan yerde üniversite olmaz. Bana çok karmaşık görünmüyor bu konu! Türkiye'de çok iyi ve nitelikli kalıntılar var. Onlara uğraşmaları boşuna değil. Kişisel olarak, çok sayıda pırıl pırıl ve çalışkan insanın bu yapı içinde öğütüldüğünü düşünüyorum. Yakın gelecekte üniversite kurumunun da her şey gibi dönüşeceği kanısındayım. Üniversite için bir binaya ihtiyaç olmayacak bir gün. Dolayısıyla genç arkadaşlara akademiyi elbette öneriyorum. İdealizm iyi bir şey. Okumak yazmak, anlatmak. Ancak yalancılık yapmam, şu koşullarda özgürce akademisyenlik filan yapılmaz kardeşim. İyice acayıpleşti akademik kurumlar. Dünya batsa gıklarını çıkarmıyorlar. Herkes birbirinden ve ne yazık ki muhbir öğrencilerden çekiniyor. Ezcümle, akademisyenlik öneririm tabii ama halihazırdaki koşullarda önerecek durumda değilim. Zaten o çocuklar da olup bitenin farkında. Farkında olmayanlar, yöneticiler ve toplum çoğunluğu.

'MÜLKİYE'Yİ MEZUN OLDUKTAN SONRA SEVDİM!'

Siz öğrenciyken üniversite ile olan ilişkiniz nasıldı, bugünün öğrencilerinin üniversite hakkında ne düşünüyorsunuz?

İyi bir öğrenci değildim. Her dönem bütünlemeye kalırdım. Ben Mülkiye'yi, mezun olduktan sonra çok sevdim, öğrenciyken değil! Gayet yüksek puanlarla girmiştik aslında ama hakikaten ne sevdim ne iyi bir öğrenci oldum. Ama öğrenciliğin tadını çıkardım doya doya. Epey okudum. Tiyatroya sinemaya gittim. Çok az hocayı sevdim. Öğrencilere bazı derslerin kıymetini bilip bolca edebiyat okumalarını, sanatla ilgilenmelerini, aşık olmalarını ve dil öğrenmelerini öneririm. Bir de hocalarına zor sorular sorarak onları yormalarını,

'...genç arkadaşlara akademiyi elbette öneriyorum. İdealizm iyi bir şey. Okumak yazmak, anlatmak. Ancak yalancılık yapmam, şu koşullarda özgürce akademisyenlik filan yapılmaz kardeşim. İyice acayıpleşti akademik kurumlar. Dünya batsa gıklarını çıkarmıyorlar. Herkes birbirinden ve ne yazık ki muhbir öğrencilerden çekiniyor. Ezcümle, akademisyenlik öneririm tabii ama halihazırdaki koşullarda önerecek durumda değilim.'

eleştirmelerini. Belki o zaman biraz üniversiteye benzer o binalar.

'KEŞKE MEMLEKETTE BOŞ KONUŞMAK ÜCRETE TÂBİ OLSAYDI'

Bundan sonra üniversitenin üniversite olması mümkün mü bundan sonra bu kadar okuyan insan ne yapsın, garsonluk mu yapsın!

Türkiye'de meslek eğitimi yetersiz. Meslek lisesi çok hayati bir şey. Çetin Altan "mesleksizler ülkesi" olarak tanımlıyordu. Elektrikçi, tesisatçı, marangoz, çilingir vs. dünyanın her yerinde yaşar. Oysa anayasacı, örneğin ülkeden dışarı adım attığında hiçbir işe yaramaz! Herkesin üniversiteye girmeye çalışması meslek sahibi olmamakla ilgili bir sorun. Çok vahim. İşe yaramazlar toplumuna dönüşüyor kaçınılmaz olarak. Üniversiteye benzer üniversite hayali politik bir mücadele gerektiriyor. Şu "limon sat onurlu yaşa" sözü çok matah görünmekle birlikte boş laf! Elbette limon satarak yaşanabilir. Peki, bu sloganı sevenlerin kaç limon satarak yaşam kurabilmiş. Böylesi ifadeleri bilgisayar başında yazmayı marifet sayanlar, hangi işleri yapıyorlar? Limon mu satıyorlar? Keşke memlekette boş konuşmak bir miktar ücrete tâbi olsaydı, belki bu kadar rağbet olmazdı.

Bütün bu anılarınızı yeniden kaleme alırken ne düşündünüz? Ne hissettiniz? Bir kaç yerde gözlerinizin dolduğundan bahsetmişsiniz. Vefa duygusunu hissettiriyorsunuz.

Çok hoşuma gitti inanın. O günlere bugünden bakmak ilginç oldu. Oradayken çok kızdığım insanlara artık o kadar da kızgın olmadığımı fark ettim örneğin. Oluyor böyle şeyler. Mesela bazı insanlarla yıllardır konuşmuyorum ama şu anda tam olarak neden bozulduğumu da hatırlamıyorum aslında! Vefa duygusuna takılmanıza sevindim. Çünkü zor durumda uzatılan bir el hiç unutulmuyormuş, onu fark ettim yazarken. Örneğin bazı kötülükleri tam olarak hatırlayamadım. Yani kazık yediğimi hatırlıyorum da, ayrıntılar gelmedi bir türlü gözümün önüne. Ama iyilik yapanların yüzünü bile unutmamışım. Çok ilginç bir durum bu. Demek ki silmek istediklerim olmuş. Bir de özellikle tutmak, hatırlamak istediklerim. Rahmetli annem, "Allah iyi insanlarla karşılaşsın" derdi hep. Güzel ve anlamlı bir temenni.

Bu restorancılık, lokantacılık mesleği içerisinde uzun bir dönem çalışmış biri olarak soruyorum, iyi patron yok mudur? Bulunmaz mı? Hepsi mi bir acayıptır? Yurt içi yurt dışı fark etmiyor sanırım. Sizin anlattıklarınızdan anladığım kadarıyla siz de az çekmemişsiniz?

'...zor durumda uzatılan bir el hiç unutulmuyormuş, onu fark ettim yazarken. Örneğin bazı kötülükleri tam olarak hatırlayamadım. Yani kazık yediğimi hatırlıyorum da, ayrıntılar gelmedi bir türlü gözümün önüne. Ama iyilik yapanların yüzünü bile unutmamışım. Çok ilginç bir durum bu. Demek ki silmek istediklerim olmuş. Bir de özellikle tutmak, hatırlamak istediklerim.'

Bir kategori olarak iyi patron olmaz tabii, adı üzerinde ‘patron!’ Fakat patronlar içinde iyi insan neden olmasın?! Elbette olur ve zaten özellikle ilk lokantamı anlatırken, o berbat nitelikleri olan Mısırlı patronun aslında iyi bir yanı da olduğunu da anlatmaya çalıştım. İnsani zaafı vardı ve onları kabul-lenip üzerine gitmektense, eziyet etmeyi seçerdi. Beni hem sömürdü hem de işi öğretti. Bu yüzden yıllar sonra Londra’ya bir kez daha gittiğimde ziyaretine gittim zaten. Ben o kadar çile çekmedim canım. Hep eğlenceli yanını görmeye çalıştım ki nitekim hikâyeleri de biraz o dille anlatmak istedim. Yani ev sorunu yaşadığım bir günün ertesinde harika bir müzeye gidiyorsunuz. İyi yanından bakmak gerek! Daha ne eğlenceli şeyler vardı anlatacağım ama dediğim gibi, şu aralar kâğıt çok pahalı!

‘BİR YERİ SEVMEK İÇİN FAZLA PIRILTIYA İHTİYAÇ YOK’

Bir Ankaralı olarak klasik soruyu size de sorayım Ankara mı İstanbul mu? Neden?

Hakikaten klasik soru oldu! ‘Merkez sağcı’ gibi davranayım isterseniz: İki de! Birinde doğdum, anamın babamın ailemin evi burada. Baba evi. Baba evinin dünyanın herhangi bir yerinde karşılığı olmayabilir! Diğerindeyse, büyüdüm. Eşim, dostum, okulum. Ben Ankara’yı çok sevenlerdenim. Gereçleri çok uzun. Bu konuda “Behzat Ç Ankara’dır” başlıklı yazım var Radikal’de. Bir de şu tabii: Bir abimiz, yıllar önce Ankaradaki bir tıp fakültesinden (yaşadığı sorunlar nedeniyle) bir Anadolu şehrine gitmek istemişti. Yurt dışında eğitim almış, krem tabakadan ve son derece idealist biri. Gittiği yer Tokat’tı. Orada altı yedi yıl kaldı. Çocuğu oradayken dünyaya geldi. Oğlanı Fransa’ya, ABD’ye filan götürüyorlar, Disneyland’a gidiyor. Düşünsenize çocuktaki şansı. Fakat nereye giderse gitsin Tokat’ı çok özlüyor ve “en güzel yer Tokat” diyormuş. Çok hoşuma gidiyor bu hikâye. Yani bir yeri sevmek için fazla pırıltıya ihtiyaç yok. İstanbullular bu şehrin ne kadar güzel olduğunu söyleyip duruyor birbirlerine! Garip bir hâl. Ben iki şehre de gelirken hep çok mutlu oluyorum. Kuğulu Park ve Haliç Kıyısı, ayrı hikâyeler benim için. Birini diğerine tercih etmesem de olur!

Bundan sonra hikayelerinizi anlattığınız kitaplar devam edecek mi? Yoksa kendi alanınıza geri mi döneceksiniz?

Hayat bu, bilemiyorum. Ama zaten kendi alanımda bir şeyler yazıyorum şu anda da. Hikâyeler, bana bu günlerin çok güzel bir anısı oldu. Duvar ve April, Ali D. Topuz ve Murat Menteş sayesinde.

KHK ile işinden edilen pek çok insanın nasıl yaşadığı bir merak konusu. Siz haklarınız bu kadar gasp edilmişken, hayatınıza nasıl devam ediyorsunuz, maddi ve manevi olarak.

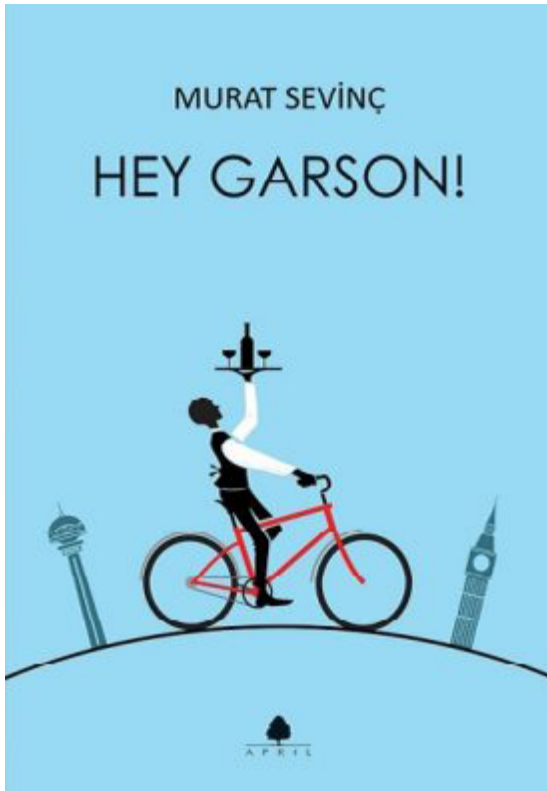
Bu konu o kadar çok yazılıp çizildi ki. Uzun bir yanıtı gerek yok sanırım. Herkes, farklı derecelerde de olsa sıkıntı çekti, çekiyor ve yine o herkes hayatta kalmanın bir yolunu buluyor. Bakın, eski Türkiye Müslümanları'nın çok sevdiğim bir sözü vardı: "Allah rızkını verir," denirdi. Yeni Türkiye ahalisi içinde, "Ağaç kemirsinler"i tercih edenler oldu! Üzücü tabii insanların kendilerini bu hâle düşürmeleri. Hakikaten çok yazık. Herhangi bir koşulda, insan insanlığından vazgeçmemeli. Dünyaya bin kez gelsem, birinde bile, nefret ettiğim bir insanın dahi aç kalmasını dilemem. Belki çok enayice gelecek ama üzgünüm bu insanlar için. Kimse kimseyi rezil edemez, insan ne yaparsa kendine yapıyor; bunlar da kendilerini rezil ediyor her Allah'ın günü. Merak ediyorsanız eğer, ağaç kemirmiyoruz, hayatta kalıyoruz, olabildiğince işimize gücümüze bakıyoruz, her günün kıymetini biliyoruz ve vicdanımız rahat. Daha büyük bir ödül düşünemiyorum. Bir de tabii, az çok tarih biliyoruz!

Türkiye'de garsonluk yapma fırsatınız oldu mu? Düşünür müydünüz? Buradaki garsonlarla ilişkisine ne diyorsunuz?

Üniversitede bir yaz tatilinde, Beyoğlu Sineması'nın büfesinde çalışmışım. Bu apayrı bir macera, başlı başına bir kitap olur! Londra'dan döndükten sonra uzun süre lokantaya gitmek gelemedi içimden. Türkiye'de garsonlara ne kadar kaba davranıldığını fark ettim çünkü. Teşekkür etmeyi ve lütfen demeyi pek sevmiyor buradakiler. İçselleştirilmiş bir kaba sabalık söz konusu. Tüm toplumsal ilişkiler amir-memur ilişkisi içinde kurulunca, garsonla eşit görmüyor kendisini müşteri. Bu da ciddi kültürel ve haliyle siyasal kültürü de belirleyen bir sorun.

Garsonluk hayata bakış açısını nasıl değiştirir? Bir garson hayat hakkında ne öğrenir?

Çok insanla karşılaşır garson. Ağır iştir. Eğer akli başında bir garsonsa, eşitliğin değerini anlar. Ben şunu öğrendim mesela: Bir AVM'ye gittiğimde, üst kattaki temizlik işçilerini görmeyi, konuşmayı, hâl hatır sormayı ve teşekkür etmeyi. Bunu herkese tavsiye ederim. O temizlikçi ile siz, farklı işler yapan eşit insanlar ve yurttaşlarıdır.

Hey Garson!, Murat Sevinç, 104 syf., April Yayıncılık, 2018.

Kitap kolilerinin esrarı ve booktuber'lar

İstisnalar bir tarafa bırakılırsa, genellikle kurmaca ve kolay okunan metinlere odaklanan kitap vlogları okuma pratiğini yeniden cazip hale getirmek yerine, kitabı herhangi bir tüketim nesnesi gibi satın alma eğilimindeki ve kitap kulelerini alelusûl eritme çabasındaki rekabetçi okur türünün çorak toprağında pıtrak gibi çoğalıyorlar.

Geçen yıl Ankara Kitap Fuarı vesilesiyle yazdığım [yazıda](#), evde inşa ettiğimiz kitap kulelerinin esbab-ı mucibesinden bahsetmiştim. Yazının başlığı 'Kitap kulelerinin esrarı' idi. İstanbul TÜYAP yeni nihayetlenmiş ve Ankara TÜYAP'a ramak kalmışken, bu kez de kitap kolilerinin esrarını çözmeye niyet ettim. Kitap kolileri denince akla hemen booktuber'lar geliyor haliyle. Yani, okudukları ve daha çok da satın aldıkları kitapları youtube'a yükledikleri videolarda göstererek, tanıtarak, yorumlayanlar. İlk bakışta heyecan verici bir şey bu. Okuma oranının bu kadar düşük olduğu, yayıncılık piyasasının bestseller ya da test kitabı basmadan ayakta kalmasının zor olduğu bir kültürel iklimde, kitap okuyan ve okumaya teşvik eden bir grup insan. Ama bunların hatırı sayılır kısmı takipçi ve beğeni, bilahare de reklam ve sponsor toplama kaygısıyla yapıyorlar bu işi. Yani,

Funda Cantek

gösterme fiilini rastgele kullanmadım. Booktuber'ların çoğunluğunun mesaisi satın aldıkları veya kendilerine hediye edilen kitapları teşhir etmek üzerine kurulu. Başlıkta bahsi geçen koliler bu kitapları içinden çıkartarak gösterdikleri karton ambalajlar işte. TÜYAP kitap fuarları booktuber'ların şenliğine dönüşüyor son yıllarda. Bazı yayınevleri uyanıklık edip, popüler booktuber'ları standlarında çalıştırıyorlar. Bunun yanında, fuar alanında video çekerek dolaşp hayranlarıyla kucaklaşanlar (ergen booktuber'ların çılglık çılgıya heyecanlarına belli bir yaştan sonra tahammül etmek biraz zor oluyor, onu da söyleyeyim), yaptıkları söyleşileri kanallarında yayınlayanlardan sonra bu yıl sosyal medyanın okuma üzerine etkisi başlıklı bir panelde konuşmacı olanlarına da denk geldim.

Bu yazıya malzeme toplayayım diye yüzlerce video izledim. Bunların çoğu, booktuber'ın satın aldığı veya yayınevlerinin ona tanıtması için gönderdiği kitaplardan oluşan kolilerin ortaya çıkmasıyla başlıyor, törensel bir havayla, yapay olduğu çok belli bir heyecan dalgasıyla açılması, içindekilerin izleyicinin beklentisini arttıracak bir yavaşlıkta, tek tek çıkarılıp gösterilmesiyle devam ediyor ve kitaplar üzerine bir iki kelam edilmesiyle nihayetleniyordu. Kitapların çoğu bestsellerlar oluyordu. Yabancı yazarların adları çoğunlukla telaffuz edilemiyor, yerlilerinkiyse bazen yanlış hatırlanıyordu. Bir bakıma alışveriş veya makyaj videolarından farkı yoktu kitap videolarının. Okur imajı yaratmak için, kitabı nesneleştirerek, çok, hep daha çok satın alma saikiyle tasarlanıyorlardı. Öyle ki, en çok izlenen videolar, "dev kitap alışverişi", "bir seferde 30 kitap", "yayınevlerinden gelen koliler" ve benzeri başlıkları taşıyanlardı. Bu arada, alışverişlerin kendi yağıyla kavrulmaya çalışan kitapçılardan değil de, internet sitelerinden yapıldığını eklemek isterim. Kitapçılarda aheste dolaşarak, bir şu, bir bu kitabı eline alıp karıştırarak seçmenin modası geçmiş anlaşılan. Öte yandan, sanal kitap satış sitelerinin görece ucuzluğunu ve içinde ne olduğunu biliyor da olsan, bir kolinin kapıya gelmesinin yarattığı heyecanı yabana atmamak lazım tabii.

Çok izlenen videolardan biri rekor sayıda kitabı gösterenlerse, bir diğeri de okuma maratonu adı altında sunulanlardı. Dehşetle izlediğim bu videolarda, gerçek zamanlı süsü verilmiş ve hızlandırılmış çekimlerle, birkaç gün içinde ne kadar çok kitap okuyabileceğini göstermeye çabalayan booktuber'ın sararıp solmuş yüzü, şiş gözleri, bıkkın çehresi eşliğinde kah yatarak, kah oturarak, hatta bazen metroda ayakta okuduğu yüzlerce sayfa ile böbürlenmesine şahit oluyordunuz. Kitaba eziyet eder gibi sürüp giden bu okuma tecrübesine uzun süre tahammül edemediğimi söylemeliyim.

Tıpkı hızlı okuma teknikleri gibi rahatsız edici, hızlı ve rekabeti, etkileyici ve ufuk açıcı bir okuma deneyimine yeğ tutan, neoliberal düzene uyum sağlamış insan tipinin işi gibi görünüyor bana bu çaba. Okuduğunuz kitapla kavga da edebilirsiniz tabii, sizi epey hırpalayabilir de kitaplar. Ama okuru neye yarayacağı belirsiz bir zafer uğruna bitap düşüren bu tecrübe, en çok kitaba/yazara haksızlık oluyor bence.

Bir yanda haksızlığa uğramış yazarlar dururken, öte yanda da

'Bir bakıma alışveriş veya makyaj videolarından farkı yoktu kitap videolarının. Okur imajı yaratmak için, kitabı nesneleştirerek, çok, hep daha çok satın alma saikiyle tasarlanıyorlardı. Öyle ki, en çok izlenen videolar, "dev kitap alışverişi", "bir seferde 30 kitap", "yayınevlerinden gelen koliler" ve benzeri başlıkları taşıyanlardı.'

‘Tavsiye edilmeyenlerse sayfa sayısı çok, çetin bir okuma deneyimi sunan veya genel geçer ahlaki norm ve değer yargılarına ters düşenler. Bazen eşcinsel bir ilişki, bazen de bir ensest, tecavüz hikayesi anlatanlar. Çoğu booktuber’ın böyle ahlakçı bir yanı var. Yahut takipçi kaybetmemek kaygısı taşıyorlar. “Kötü alışkanlıklara, ahlaki düşkünlüğe, anarşizme” teşvik ettiği düşünülen kitaplar ya hiç yer bulamıyor bu videolarda ya da bir uyarı eşliğinde tanıtılıyorlar.’

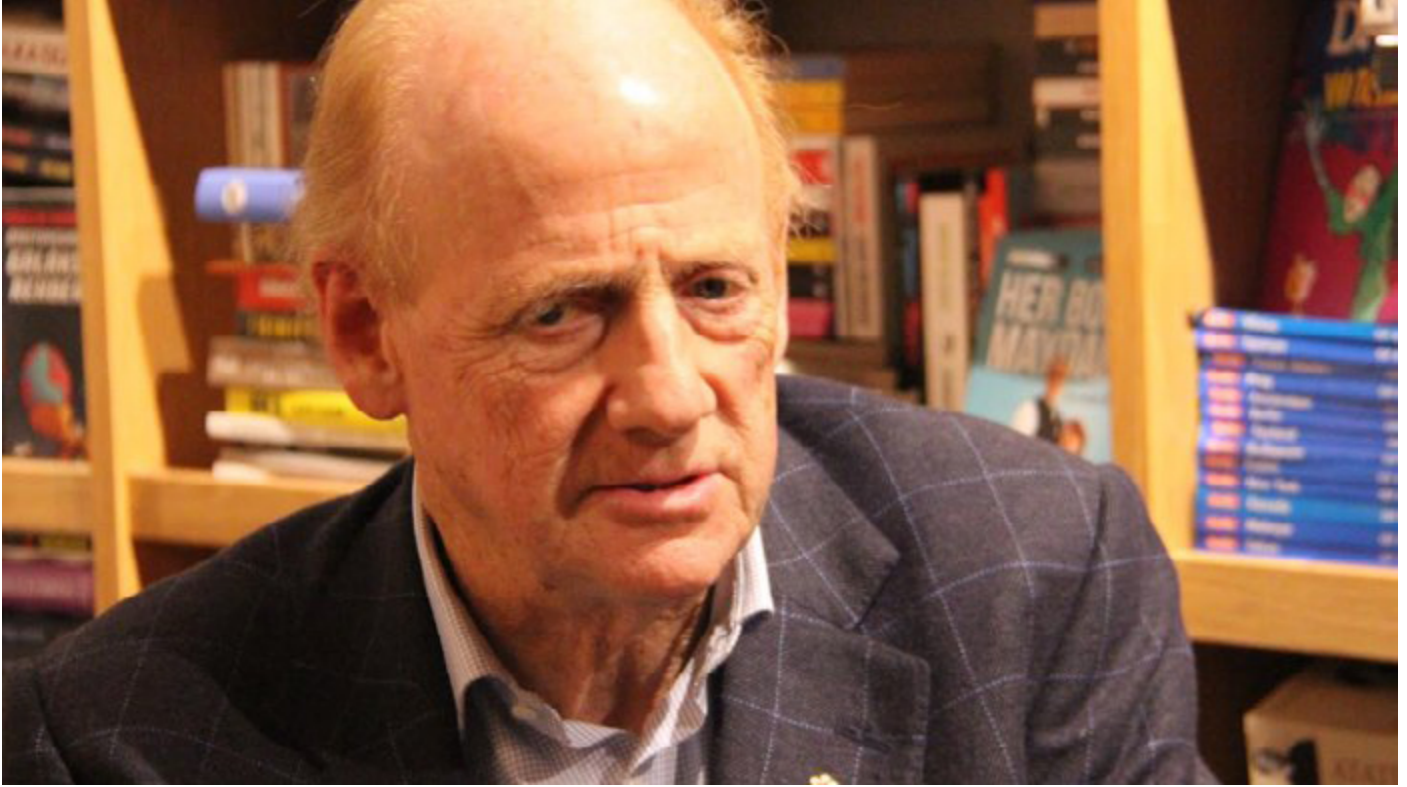
popüler kitap videoları aracılığıyla hak etmediği bir üne ve satışa ulaşmış yazarlardan söz edebiliriz. Kişisel okuma serüvenini hikaye etmektense popüler olan, kolay okunan, kendisine hediye edilen, yazarı ulaşılabilir olan kitapları konu edindiği için, sosyal medyada ün kazanmış okur, bazı yazarları yazarlıkla geçinebilecek bir popülerliğe ulaştırabiliyor. Facebook, Instagram ve Twitter etkisi, fanlara dönüşmüş okurlarla çektirilen selfieler, kısa videolar ve imza günleriyle bir yazarın yazarlığını kariyere dönüştürmesini sağlayabiliyor. İlk bakışta, kulağa hoş gelen yazarlıkla geçinebilme ihtimali, ortaya çıkan ürünlerin niteliksizliği sebebiyle uzun vadede tahrip edici olabiliyor. Zaten okunulması olan bazı yazarların külliyatını kitaplığın raflarına dizmek ise sosyal medya aracılığıyla bir salgına dönüşebiliyor. Son yıllarda eskilerden Sabahattin Ali’nin, Yaşar Kemal’in, yenilerden ise Hasan Ali Toptaş’ın, Murat Gülsoy’un, Murat Menteş’in, Nihan Kaya’nın kitaplarını okumayan kalmamış gibi görünüyor. Telif sorunu olmadığı için her yayınevi tarafından çeşit çeşit kitabı basılan, hem kolay okunur, hem de sayfa sayısı az eserleriyle Stefan Zweig da sınır ötesinden bu ekibe katılıyor. Murakami, Karl Ove Knausgaard, Tanizaki, Alejandro Zambra, Michael Ende, Ursula Le Guin ve tabii Pegasus’un çok satan fantastik romanlarını da unutmayalım.

Booktuber’ların çoğu, dünya edebiyatının ve yerli edebiyatın yapı taşları olan yazarlarla yeni tanışıyorlar. Bu tanışıklık dostluğa dönüşürse, izleyici kitesini de klasikleri okumaya teşvik edebiliyorlar. Bu hem şaşırtıcı, hem de sevindirici. Bari bu işe yarasın kitap videoları diye düşünüyor insan. Ancak, “Bir yazarla başlamak için en uygun kitap hangisidir?” sorusu etrafında şekillenen videolarda, en okunaklı, yani ortalama okuru yormayacak, derin felsefi tartışmalara girmeyen, yerel kültürde karşılığı olan konu, olay ve kişileri ele alan kitaplar tavsiye ediliyor. Tavsiye edilmeyenlerse sayfa sayısı çok, çetin bir okuma deneyimi sunan veya genel geçer ahlaki norm ve değer yargılarına ters düşenler. Bazen eşcinsel bir ilişki, bazen de bir ensest, tecavüz hikayesi anlatanlar. Çoğu booktuber’ın böyle ahlakçı bir yanı var. Yahut takipçi kaybetmemek kaygısı taşıyorlar. “Kötü alışkanlıklara, ahlaki düşkünlüğe, anarşizme” teşvik ettiği düşünülen kitaplar ya hiç yer bulamıyor bu videolarda ya da bir uyarı eşliğinde tanıtılıyorlar. Basmakalıp “sanat, hayatı taklit eder” sözünü hatırlatmak istiyor insan bu sosyal medya okurlarına.

İzleme kültürünün okuma pratiğini yenilgiye uğrattığı çağımızda video blog denilen vloglar, okuma pratiğiyle ilişkisi çok zayıf kullanıcı kitlesi nezdinde çoktan kısa metinlerden oluşan blogların yerini aldı. İstisnalar bir tarafa bırakılırsa, genellikle kurmaca ve kolay okunan metinlere odaklanan kitap vlogları okuma pratiğini yeniden cazip hale getirmek yerine, kitabı herhangi bir tüketim nesnesi gibi satın alma eğilimindeki ve kitap kulelerini alelusül eritme çabasındaki rekabetçi okur türünün çorak toprağında pıtrak gibi çoğalıyorlar. Okuma tecrübesi yeniden itibar kazanıyormuş gibi görünürken, vasat okuma tecrübelerinin izleyicisi ve takipçisi olmak trend haline geliyor.

‘Profesörleri, yazarları tutuklamak... Bu delilik!’

Küreselleşmenin bittiğini ABD Başkanı Trump’tan 19 yıl evvel öngören eski PEN Başkanı, Kanadalı yazar ve düşünür John Ralston Saul anlatıyor:”Problem her ne olursa olsun, sizinle aynı fikirde olmayan insanları hapsetmek, asla, asla bir çözüm olmadı... Tamam, eleştiri almaktan hazzetmiyor olabilirsiniz; ancak en azından, sizinle aynı görüşte olmayan kişiler olduğu fikriyle ilgilenebilirsiniz. Ve aslında akıllı siyasetçinin de yaptığı bu: A, o mu? Bak onunla tanışmak isterim. Fikirlerini duymak, onunla konuşmak isterim. Profesörleri, yazarları tutuklamak... Bu delilik!”

Evrin Altuğ

Yazar John Ralston Saul, geçtiğimiz hafta sonu (Cuma, 23 Kasım) İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi’nin konuğuydu. PEN Yazarlar Birliği’nin eski başkanı, edebiyatçı ve düşünür Saul, ziyaretinde Ayrıntı Yayınları etiketiyle basılan ve Türkçeye Erdem İlgi Akter’in çevirdiği ‘Küreselleşmenin Çöküşü’ kitabı ekseninde, Dünyanın başından geçenleri ve önümüzdeki dönemde yaşanabilecekleri büyüteç altına aldı.

Kanada doğumlu deneme ve roman yazarının, Türkçede yine Ayrıntı Yayınları tarafından basılan, çevirisini Sevda Deniz Karalı’nın yaptığı, ‘Karanlık Güzergâhlar’ isimli bir kitabı daha bulunuyor. Time dergisinin ‘kâhin’ olarak nitelediği Saul, aynı zamanda kâr amacı gütmeyen Kanada Vatandaş-

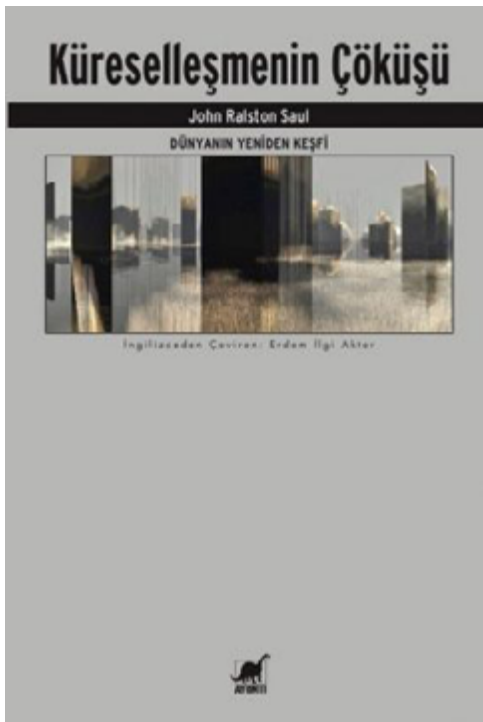
lıgı Enstitüsü'nün de eş kurucusu ve eş başkanı. Saul, Gazete Duvar'a özel bir söyleşi verdi.

Tarihin türlü dönemleri boyunca her nedense hiç içinden çıkamadığımız, bitmek bilmeyen bir zincirleme kriz halindeyiz. Türkiye, AB, ABD ve nice ülkenin maruz kaldıkları bu 'zincirleme' süreci, siz nasıl yorumladınız ?

Yani, bana bugün nereye gittiğimizi soruyorsunuz; haliyle aşikâr olan şu ki, 'Küreselleşme' sona ermiş durumda. Ama bu demek değildir ki, 'Enternasyonalizm de bitmiştir'. Asıl biten, 'Küreselleşme' ideolojisi. Halen daha fazla ticaretin mevcut krizi öteleyeceğine yönelik bir yanılsama yaşanıyor. Ama gerçekte, ihtiyacımızdan çok daha fazla üretim ile karşı karşıya durumdayız. Yani, üretimin inanılmaz oranda fazla olması, esasında hiç de öyle kalkınmaya filan sebebiyet vermiyor. Dolayısıyla, içinde bulunduğumuz durum gerçeklikten uzaklaşmamıza yol açıyor; bizi oyalıyor. Halihazırda, Dünyanın kimi bölgesel güç odakları arasında parçalanmakta olduğuna da tanıklık ediyoruz. Bu da küreselleşmenin tam karşıtı bir durumun göstergesi: AB, ABD, Çin, belki Hindistan... ama durun, dahası da gelebilir; eğer politik ve dinî soru işaretleri dahilinde sıkıntılı olmazlarsa, bu listeye Türkiye ve İran gibi ülkeleri de eklemeliyiz. Her iki ülke de, pür demokrasiler olarak, son derece ilginç bölgesel örnekler aslında ama, tabii bu da beraberinde belli değişimleri gerektiriyor.

ABD Başkanı Trump dahi, tıpkı kitabınız Küreselleşmenin Çöküşü'nün bildirdiği üzere, geçenlerde 'Küreselleşme bitti,' demek durumunda kaldı...

Evet, ama ben o duyuruyu, kitabımla 1999'da yaptım. (Gülüyor.) Ama bakın, olup biten şu: Bu tıpkı aynaya bakmaya benziyor. Hani, Oscar Wilde'nın 'Dorian Gray'ın Portresi' romanında geçer ya, aynaya bakar ve mevcut kötülüğe şahit olursunuz... Bu durum, esasen 1995'ten bu yana kendini belli ediyor. Küreselleşmenin ideolojik önermesi 1995'te nihayete ermiş durumdaydı. Ardından eğitilmiş, iş, güç sahibi kesimlerin vazifesi, 'Bundan sonra ne gelecek?' diye sormak oldu. Çünkü bu bir 'vakum' durumu yaratmıştı ve beş, on yıl içinde 'aynadaki bu vakumun içe doğru patlayacağını' bildirsek de, kimse hiç bir karşılık veya tepki vermedi. Ardından, zaten biliyorsunuz, Trump ve benzerlerinin eylem ve beyanları geldi. Dahası, bu tek bir örnekle de kalmadı, Dünyanın bir çok yanında bu türden durumlar yaşanmakta. Keza bu, küreselleşmeci yanlılarının kendi mağlubiyetlerini yeniden inceleme konusundaki basiretsizliğinden başka bir şey de değildi. Ardından, büyümeyi kafaya koyan iyi eğitilmiş kesimlerin büyük bir oranı, sivil toplum kuruluşlarını (STK) politika üzerinde belirleyici olabilmek adına kullanmaya ve belli bir kudret elde etmeye başladı. Bir bakıma, kamuoyu üzerinde

Küreselleşmenin Çöküşü, John Ralston Saul, Ayrıntı Yayınları, 2018.

etki sahibi birer aktivist haline gelen bu kişiler, tüm iktidarı da küreselleşme yanlılarına terk etmiş oldu. İsteselerdi, uzun zaman önce iktidarı ele geçirebilirlerdi ve belki de neler yapabileceğimizi tekrar tahayyül edebilirlerdi. İşte tam da şimdi yaşanan, bu. Bir romantik değilim ama, genç nesle bakıyorum, inanılmaz biçimde bir yaklaşım ile ‘iktidar’ın ne olduğunu sorguluyorlar. Gücü ellerine nasıl alacaklarını, dahası, bu güç ellerine geçtikten sonra ne yapmaları gerektiğini tartışıyorlar. Bu insanların ortaya koyabilecekleri değişimin, hakikaten çok aslı bir değişim olabileceği kanaatindeyim.

'68 Baharı'nın 40'ncü yılını devirmek üzereyiz. Dünyada böyle bir dalganın ihtimalini görüyor musunuz?

1960'lar, sırf Paris değil, Dünyanın dört tarafında, özellikle de Batıda oldukça iyimser bir iklim yarattı. Bu olayların neticesinde kimi şeyler, epey ilginç şekilde değişmiş oldu. Ama ben günümüzde gelinen noktanın artık hiç de öyle iyimser olmadığını söylemek durumundayım. Geldiğimiz durum, esasında önümüzde çok, ama çok büyük bir iş yükünün bulunduğunu gösteriyor. Bu da beraberinde, eğer 'Buradan nereye gidiyoruz?' sorusunun peşinde isek – köktenci bir duruşla – pek çok konuyu yeniden ele almamız gerektiğini gündeme getiriyor. Örneğin siz, kaç yaşındasınız? (E.A. -43)

Diyelim ki bugün yaşları 15 ile 40 arasında olan kuşak, günümüz koşullarında 100 yaşını görebilecek imkânda olsun. Bununla kastettiğim, insanların ortalama ömür sürelerinin, yine 100 öncesine kıyasla bugün ikiye katlanmış olması; ki, 20'nci Yüzyıl'ın en büyük, ama hakikaten en büyük devrimi tam da bu bana kalırsa. Yoksa, öyle bilgisayar vb. değil... Dolayısıyla, orta sınıfı yüksek seviyedeki ülkelerde geldiğimiz durum bu. Tabii bu manzaraya, artan orta sınıf seviyesini düşününce, Türkiye'yi de dahil etmemiz olası.

Mevcut teknolojik gelişmelere karşılık, azalan işgücü yüzünden bugün insanlar 'eyvahlar olsun, işimi kaybediyorum,' diye hayıflanıyor. Niye, e çünkü 'eski tip düşünce'yi kullanmayı sürdürüyorlar! Aslında bunun esas manâsı şu ki, artık hiç de öyle çok çalışmamız filan gerekmiyor. Ve böylece pek çok 'boş zaman'ımız olabiliyor. Ama, 'boş zaman'ın işlevi nedir? Geniş ölçekte baktığınızda boş zamanın işlevi, maaşlı çalışanlar değil, ama birer yurttaş olarak daha faal / aktif olabilme imkânını elde etmiş olmanızdır! Bu da bizi, paranın bugünkü metotlardan farklı bir şekilde dağıtılması gerekliliğine taşır ki bu da, günümüz hayal gücü ve iktidarının maruz kaldığı bir problem olarak önümüzdedir. Artık vergilendirmeyi, kalkınmayı ve paranın transferini, avantajı yayabilecek bambaşka açılardan ele almak durumundayız.

Bakın, Dünyada bilhassa 1940'lar ve 1970'ler arasında önemli bir ekonomik büyüme süreci yaşandı, çok önemli kararlar alındı. Bu kararlar özellikle elde edilen kârların yaygınlaştırılmasına dayalıydı. Buna karşılık son 40 yılda yaşananlar, alınan kararlar ise, bunun tam tersi biçimde, mevcut kazanımların bölüşülmesinin önünü tıkıyor. Şu anda elimizdekilere bakalım: İkiye katlanmış bir kadın emek gücü. İkiye katlanmış bir ömür olasılığı. Çalışma ihtiyacına yönelik azalma. Tümü bir arada bize ne söylüyor? Biz bu 'refah' ile ne yapmalıyız ? İşte tam da bu, iktidarın, mevcut hükümetin vazifesidir. Bu, imgesel, ahlâki bir meydan okumadır. Şeylerin nasıl çalıştığı üzerine bir hafıza yoklamasıdır. Bu konuda, 'Unequilibrium' isimli bir kitabım da var. Farklı kapasitelere sahip bireylerin bir arada nasıl çalıştıkları üzerine odaklı bir çalışma bu.

Der Spiegel'in yakın zaman önce 'Ben Halkım' manşetiyle kapağına taşıdığı isimler, Putin, Trump, Çin Lideri Xi Jinping ve Erdoğan oldu. Bu 'otokratik' gidişata yorumunuz nedir?

Elbette bunun dahası var... Dergide Filipinler'in lideri var mıydı mesela ? Bu yükselen durum benim tam da tartıştığım 'negatif popülizm'in yansıması. Bu, yenilginin sıradan bir akıbeti. İster gazetede, ister üniversitede, ister politika veya isterse STK'larda çalış; olup biten, senin yürüttüğün

'Bakın, Dünyada bilhassa 1940'lar ve 1970'ler arasında önemli bir ekonomik büyüme süreci yaşandı, çok önemli kararlar alındı. Bu kararlar özellikle elde edilen kârların yaygınlaştırılmasına dayalıydı. Buna karşılık son 40 yılda yaşananlar, alınan kararlar ise, bunun tam tersi biçimde, mevcut kazanımların bölüşülmesinin önünü tıkıyor.'

ortayolcu liderliğin neticesinde, gerekli değişiklikleri yapamayışının mağlubiyet halidir. Neticede yükselişte olan popülizm değil, ama ‘negatif popülizm’dir diyebilirim. Ancak unutulmaması gereken řu ki, popülizm aynı zamanda pozitif olarak da tezahür edebilir. Demokrasi mefhumu, ağırlıkla popülizm, ama pozitif popülizm üzerinde temellenmiştir. Tıpkı siyasî liderler William Ewart Gladstone (İngiltere), Theodore Roosevelt (ABD), Willy Brandt (Almanya) veya Pierre Trudeau’nun yaptıkları (Kanada) gibi. Dolayısıyla, sırf kendilerini düşünen kimselerin akılcı nizamı terk ediş eğilimi, onların halkla birlikte konuşmalarının da önünü keser. Yoksa onların halka ‘hitap’larının değil. Böylesi negatif popülistlerin iktidara gelmelerinin başlıca kaidelerinden biri de, bu olur.

MeToo hareketi, Google’ın çalışanlarının sembolik iş bırakma eylemi, Gezi Olayları... Bunlar birer ‘pozitif popülizm’ emaresi mi peki ?

Bana kalırsa bunlar, insanların kimi şeylerin ayırdına varmakta olduğunun başlangıç işaretleri. Örneğin, bir şeyleri değiştirmenin yolunun, kişisel müdahale ile mümkün olduğunu anlamanın işareti bunlar. Yoksa iyi amaçlara hizmet eden birer lobici veya STK mensubu olmakla değil. Dünyayı değiştirmek, esasında yurttaşlara dayalı olarak, bireysel müdahaleyi gerektirir. Ve, bunun türlü biçimleri de olabilir. Bu bazen caddelerde belirerek, bazen büyük şirketlerle işbirliğini reddederek, bazen sadece sesini yükseltip kendini ifade ederek bile olabilir. Bu sadece başlangıç. Yoksa tüm bu hareketlerin yok olacağına düşünmek bile delilik gibi geliyor.

Gezi direnişini daha geniş ölçekli tanımlayabiliriz. Bu yönüyle, verdiğiniz diğer bir çok örnek son derece sınırlı görünüyor. Bunlar, hayal gücü, etik ve fikirler üzerinden yeni politik koalisyonlar ortaya koyabilmenin, eylem fikrinin yeni biçimlerinin de yollarını arıyor. 'İktidarı ele alınca, bu güçle ne yapmalıyız?' gibi. Dolayısıyla durum son 30 yılda iktidara gelmiş liberal ve sosyal demokratların maruz kaldığından daha farklı. Tamam, iktidara geldiler gelmesine, ama çok az şeyi değiştirebildiler. Çünkü 'derinde olanı incelemeye yanaşmadılar. Tıpkı Bill Clinton'ın başına gelen gibi. Asıl meseleleri değiştirebilmek için tüm imkânlarla sahipti. Oysa onun yaptığı sadece ağacı süslemek oldu.

İlginçtir, gerek siyaset, gerekse gündelik hayatta bir çok lider görevden ayrıldıktan sonra kendi 'vakıf'larını kurmanın derdine düşüyor. Bu vakıfların samimiyetine ne kadar inanabiliriz ?

Güçle işleri biten insanlar, bu andan itibaren ne yapacaklarını bilmez olurlar. Bunların kimisi, gerçekten son derece ilginç fikirlerle gelebilir. Kimi zaman ise, bunu dillendirmeseler bile güçten düşüklerinin ayırdına son derece içtenlikle varırlar. Artık güçleri yoktur, ama bundan sonra hakkında konuşmaya başlarlar. Doğrusu bu zavallı bir bahane. Ancak yine de, bunların kimi sırf kendi tarihini yazmanın derdinde iken, bazıları gerçekten özgün fikirler de üretebilir. Burada önemli olan, güce veda ettiğiniz andan sonra yaşanacaklardan ziyade, kişilerin gerçekte neyin yanlışı gittiğine dair ortaya koyacakları o radikal zihisel değişim talebidir. Bundan, eski usûl metotları kullanmayı kastetmiyorum. Bununla kastettiğim, sahiden yeni yaklaşımlar ortaya koyabilmektir.

Osman Kavala'ya yönelik davadan endişeli misiniz ?

Konuyu biliyorum, ancak tüm bilgiye vâkıf değilim. Yine de şunu söylemek istiyorum: Problem her ne olursa olsun, sizinle aynı fikirde olmayan insanları hapsedmek, asla, asla bir çözüm olmadı. Bu, söz konusu bir katil dahi olsa, ona ömür boyu hapis verseniz bile, hiç bir zaman işe yaramadı. Problem hep olduğu yerde kaldı. İstikrarlı bir toplum inşasının yolu, hapisaneleri boşaltmaktan geçiyor. Bu, farklı görüşlerden hoşnut olmakla pekalâ olasıdır. Tamam, eleştiri almaktan hazzetmiyor olabilirsiniz; ancak en azından sizinle aynı görüşte olmayan kişiler olduğu fikriyle ilgilenebilirsiniz. Ve aslında akıllı siyasetçinin de yaptığı bu: "A, o mu? Bak onunla tanışmak isterim. Fikirlerini duymak, onunla konuşmak isterim." Yani profesörleri, yazarları tutuklamak... Bu delilik. Bakın ben PEN Yazarlar Kulübü'nün eski başkanım ve derneğimiz kayıtlarında halihazırda 850 isim, şu an parmaklıklar ardında. 200'ün üzerinde üyemizin de öldürüldüğünü biliyoruz. Bini aşkın üyemizin de hakkında çeşitli

Karanlık Güzergâhlar, John Ralston Saul, Ayrıntı Yayınları, 2017.

cezalar söz konusu. Bir düşünün. Dünyada kaç Başkan hapse girdi ? İki, üç, dört, beş ? Çok az. Peki kaç general ? Yine çok az. Ya kaç Banka Başkanı ? Aynı. Dolayısıyla bakıyoruz; yazarlar, gazeteciler, blog yazarları, hepsi hapiste. Tam delilik bu. Bunun gösterdiği ise, sözün, hayalin kudretidir. Bu bize ayrıca, otoriter kimselerin hayal gücünden nasıl korktuklarını, kendilerini nasıl güvencesiz hissettiklerini ifşa eder. İşte pozitif ve negatif popülizm arasındaki ayırım da budur.

**‘Yalan Haber’in meyvesi, ‘Yalan Demokrasi’ mi ?
Önümüze sürekli kimi haber ‘şirketleri’nce kimi
ajandalar konuluyor ve bu sözde bir hakikat iklimi
yaratıyor, dahası bunun bir de kirliliği var. Şimdi
buna da demokrasi mi diyelim ?**

Şimdi burada iki şey var: İlki, İnternet henüz çok yeni. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz zaman dilimi, hayli erken, olgunlaşmamış bir döneme tekabül ediyor. Günümüzde İnternet kontrolünü elinde tutan kesimler, sanki editör, yazar veya yayıncı değilmiş gibi davranıyorlar. Bu sebeple de hiç bir sorumluluk almıyorlar. Oysa gerçekte onlar editör, yayıncı ve yazar konumundalar. Bu sebeple inanılmaz bir sorumluluk taşıyorlar. Bu nedenle de her yazar, yayıncı ve editörün mesuliyeti de, yine kendilerinde.

**Aklıma Hindistan’ın meşhur, milyonların
sembolik arınma kaynağı Ganj nehri geldi...**

Bugün bile İnternet’in ne olduğunu henüz bildiğimizi sanmıyorum. Beş, on yıl sonra başka bir şeye dönüşebilir. Şu anda görünen, düzensizlik; ama herkes, yine bu düzensizlikten faydalanıyor. İfade özgürlüğüne yönelik kimi temel kuralların, buraya katılması gerekiyor. Misal, PEN’de 1927’de İngiliz yazar John Galsworthy’nin ilk versiyonunu kaleme aldığı şu kaide geliyor aklıma: “Bizler kısıtlamasız ifade özgürlüğünden yanayız. Ancak insanlar arasında öfkeye neden olabilecek her tür teşebbüsün de karşısında olmalıyız.” Bu sebeple, ifade özgürlüğü kapsamında bireyler arasında öfkeye zemin hazırlamak gibi bir unsurun olmadığını vurgulamak isterim. Bu bağlamda Trump’ın yazdığı mesajlara bakın, bunlar öfke yaratmakla ilgililer. Yine, aşırılıkçıların İnternet kullanma biçimlerine bakın. Aynı. Bu, ifade özgürlüğü değil. Bu propaganda. Bunlar, şiddete zemin hazırlayan eylemler. Şimdi, önümüzdeki bu hattı aşmak gerçekten de kolay mı ? Hayır. Ancak adı ‘Facebook’ veya ‘Google’ vb. olan bu ‘gazete’lerin sahipleri, olur da kendi sorumluluklarını üstlenir de, editörleri, yazarlarıyla nefrete alet olmamayı başarabilirlerse, peki. Ama şimdi Myanmar’da Facebook’un kullanımına bakın. Karşıt kampanyaya maruz kalan Rohingya’da insanlar ölüyor, yollardalar. Ve Facebook bu süreçte önemli bir pay sahibi. Evet, ‘Bizim bir ilişkimiz yok, hatamız değildi’ diyenler çıkıyor. Pardon? Tam anlamıyla sorumluluk onlarda! Eğer bunu yapan bir gazete olsaydı, muhtemelen hapiste olurlardı.

George Soros ne yapmaya çalışıyor sizce? Ve Ağa Han hakkındaki fikriniz ne ?

Bana kalırsa o daha açık tartışma yaratabilecek, adil müzakerelere ortaya koyabilecek bir hareketin parçası. Buna karşılık Ağa Han, daha belli bir yönde. Daha dikkatli davranıyor. Bunda İsmailiye mezhebinden gelmesinin ve kimi diktatörlüklerin etkisinin de payı bulunuyor. Yine de Ağa Han, eğitimi, kültürü ve tartışmaları nasıl inşa edeceğiyle ilgili son derece itinalı davranıyor. Soros ise, bilhassa ömrünün ikinci yarısından sonrasını, şeyleri daha açık hale getirebilmenin peşinde olmaya adanmış; yoksa onları, örtbas etmeye değil. Bu iyi bir şey. Açıklıktan yana olan birini eleştirmeniz söz konusu olamaz ki... Bir ideolojiyi dayatmıyor. Yani bir düşünün, siz şu an ABD'de yaşıyor olsaydınız, muhtemelen Dünyanın dört bir yanındaki insanlar da sizi eleştiriyor olurdu. Yani, Türkler ABD'de olup bitenleri eleştiriyorlar. Bu noktada sadece Trump gibileri, 'Bu haksız bir müdahale' şeklinde tepki gösterebilir. Veya, Dünyanın geri kalanı, geçmişte yerlilere dönük politikalarından ötürü Kanada'yı eleştirebilir. Yani, gerçek Dünya burası! Bu gibi kesim veya kimseler, küreselleşmeden yanadır, yoksa enternasyonalizmden değil. Onlar açık tartışma, diyalogdan hazzetmez.

Peki enternasyonalizm derken, kime başvuralım, nereden başlayalım ?

Bu konudaki tartışma her seviyeden başlayabilir. Yurttaşlar arasından, İstanbul'dan. Türkiye'den... Ya da İran veya farklı Avrupa ülkeleriyle Türkiye insanı arasından... Burada

yapılması gereken hakiki bir tartışmadır. Negatif popülizm ve milliyetçiliğin arazlarından biri de budur zaten: Tartışmadan, açık forumlardan vb. çok korkarlar. Dinlemezler, çünkü zaten kontrolü ele almaya çalışmakla meşgullerdir. Duymak istemezler. Ama bu aynı zamanda öteki kimselerin de haklı olduğu anlamına gelmiyor. Bunun manâsı, ortada bir tartışmanın olduğu ve bunun yapılması gerekliliğidir. Yani kalkıp da – Türkiye'nin yaptığı gibi – şunu diyemezsin: "Ben Afrika üzerinde etkili olmak istiyorum. Ama kimsenin de Türkiye üzerinde etkili olmasını kabul etmiyorum." İşte bu noktada benim vazifem şu olur: "Hey bir dakika, sen Afrika üzerinde etkim olsun diyerken, kendin kimsenin ülken üzerinde etkili olsun istemiyorsun. Bunun bir mantığı yok."

Jean-Paul Sartre veya Iris Murdoch gibi figürleri anımsatır biçimde, sosyal bilimler ve edebiyatı iç içe taşıyan eşgüdümlü bir üretim anlayışınız var. Sizi yazarlığa sevk eden esas koşullar, nedenler hangileriydi ?

İlk romanımı 19 yaşında yazmaya karar verdim. Tamamladığımda, 24 yaşında idim. 20'li yaşlarımda iki büyük roman ve bir oyun kaleme aldım. Yayımlanmış ilk romanım ise 29 yaşında iken okurla buluştu. Her zaman denemeci oldum; gazetelerde yazılar yayımladım. Belki bazıları yola çıkarken tamamen ne istediğini bilerek hareket edebilir; ama ben bu sürecin başında, ne yaptığımdan o kadar da emin değildim. Tek bildiğim, yapmak istediğim şey oldu ve bundan her daim keyif aldım. Paris'te, 20'li yaşlarımda sonlarına doğru, bir yatırım bankasının başında iken, ne zaman fırsatını yakalасam, o sırada son derece düşük yaşam koşullarının hüküm sürdüğü Boulogne bölgesi bulvarında bir kahveye yazı için oturdum. Ne zaman ki sekreterim beni herhangi bir krizde arasa, ofise dönerdim. Bir çok iş yaptım. Ama yazmaktan vaz geçmedim. Uçaklarda, her yerde... 40 yılda 15 kitabım yayımlandı. Yani o kadar çok olduğunu sanmıyorum ama, kimisinin uzun olduğunu kabul ederim. (Gülüyor.)

'Küreselleşmenin Çöküşü' kitabınızda, 1957'de Kanada'nın inisiyatifyle yürürlüğe sokulan BM Barış Gücü'ne de göndermede bulunmuşunuz. Bu 'gücün' bugünkü pozisyonu ve ihtiyaçlarını yorumlar mısınız?

Balkanlarda patlak veren son sivil savaşın ardından, BM eski modelin yalnızca belli koşullarda işlerlik taşıdığı ayırıldı. Savaşın bitmesi gerekiyordu ve güçlerin ayrılması da BM'nin oradaki varlığına bağlıydı. Ardından sorunu çözmek üzere sahne politikacılar bırakılmak istendi. Orijinal fikir, Mısır olsun Kıbrıs olsun hep bu meyanda idi. Barış Gücü bir kez olsun 'Sivil Savaş' durumuna müdahil oldu mu, artık

'Paris'te, 20'li yaşlarımda sonlarına doğru, bir yatırım bankasının başında iken, ne zaman fırsatını yakalасam, o sırada son derece düşük yaşam koşullarının hüküm sürdüğü Boulogne bölgesi bulvarında bir kahveye yazı için oturdum. Ne zaman ki sekreterim beni herhangi bir krizde arasa, ofise dönerdim. Bir çok iş yaptım. Ama yazmaktan vaz geçmedim. Uçaklarda, her yerde... 40 yılda 15 kitabım yayımlandı.'

'Seçilmenin bir çok yolu var. İnsan, hile yapmadan da seçim kazanabilir. Ama, eğer ki seçimde aldığınız sonuç bütün yurttaşlar nezdinde meşruiyete yönelik bir saygı çerçevesini içermiyorsa, buna da demokrasi diyemezsiniz.'

o saatten sonra kuralların da değişmesi gerekiyordu. Çünkü Barış Gücü'nün böyle bir eylemlilik hakkı bulunmaktaydı.

Örneğin ben eski Yugoslavya'daki Kanada birliğini tanıyordum. Onlar kentin dışına konuşlanmıştı. Orada da etnik temizlik hüküm sürüyordu. Bundan tam olarak emin olamamakla birlikte, gittiler, çarpıştılar. Bunu yaparken, bir yandan da New York'taki BM merkezinden, Barış Koruma Gücü koşullarını ihlal etmemeleri yönündeki kat'i emirlerini almaya devam ettiler. Bu esnada 12 saat boyunca, Kanadalı BM Barış Gücü Albayı bana sürekli, gitmem gerek deyip duruyordu. Sonunda dayanamayıp, 'S...' çekti ve gitti. Ve bu kararıyla belki de bölge nüfusunun yarısının hayatlarını kurtarmış oldu. Ama bir yarısı da bu sırada hayatını çoktan yitirmişti bile. Bu koşullar altında, bizzat tanıdığım birliğin mensubu askerler, emir kulu oldukları şeklindeki acı gerçekten, müdahalede yetersiz kalmaları nedeniyle bir türlü sıyrılamadı. Bu nedenle artık ve bundan sonra da yapılması gerekenin, 'Barış Gücü'nün işlev ve anlamını sorgulamak olduğuna inanıyorum. Uluslararası seviyede halen bu unsura çaresizce ihtiyaç duyulduğuna tanıklık ediyoruz. BM Barış Gücü'nün hâlâ çok önemli bir rolü bulunuyor. Herhangi bir kabahatlerinin olmaması, temiz olmaları, yanlış düşmemeleri ve son derece soğukkanlı olmaları, her seviyede profesyonelce hareket etmeleri gerekiyor. Çünkü eğer bir er veya albay ateş açacak olursa, vardıkları tüm aşamayı da yitirme tehlikeleri bulunuyor. Bunun geleneksel savaş üslûbu ile ilgisi bulunmuyor. Ama BM'nin bu çok önemli görevini yapabilmesi için de, insanların bu gücü maddî olarak desteklemesi gerekiyor. Bildiğiniz gibi, BM çatısı altında kimi ülkelerin parası varken, politikaları bu misyonun tam karşısında yer alabiliyor.

Demokrasinin teröre, terörün demokrasiye kamufle olduğu durumlar yaşıyor muyuz ?

Kesinlikle eminim ki bu doğru; fakat bana kalırsa bunu söylemenin başka bir biçimi de şu olabilir: Demokrasi nedir? Demokrasi, iktidarı elinde tutanların kabullendiği ve meşruiyetin ancak ve ancak yurttaşların hükmü oranında geçerli olduğu fikridir. Bununla bütün yurttaşları kastediyorum. İşte bunu fark ettiğinizde, yani meşruiyetin sırf sizden değil, onlardan kaynaklandığını idrak ettiğinizde, tam da bu durum, sizin eylem biçiminizi belirler. Seçilmenin bir çok yolu var. İnsan, hile yapmadan da seçim kazanabilir. Ama, eğer ki seçimde aldığınız sonuç bütün yurttaşlar nezdinde meşruiyete yönelik bir saygı çerçevesini içermiyorsa, buna da demokrasi diyemezsiniz. İkinci olarak, şunu sorarsınız: Bir liderin iş başına geldiğinde yapacağı ilk iş ne olabilir? O liderin ilk vazifesi, herkesin, ama herkesin refahından sorumlu olmaktır. Yani kalkıp da, 'ben şu kesim tarafından

seçildim; öteki kesimi de, dinî veya dile dayalı vb. farklılıklarından ötürü cezalandırırım,' diyemezsiniz. İktidara gelen bir kimsenin ilk yapması gereken, azınlıklar hakkında düşünmektir. Onlara yardımcı olabilmektir. Azınlıklar ne kadar başarılı olursa, bu ülkenin de başarısı anlamını taşır. Ayrıca gerçek demokrasi, 'Devletin Birliği/Tekliği' ilkesine dayalı eski Westfalya modelini de unutmaktan geçer. Bu düşünceye göre her ülkenin kendi karmaşıklığı bulunur. Bu karmaşıklığa dayalı olarak hepsinin etnik, dinsel veya dilsel bambaşka özellikleri vardır. Ve bir Başbakan veya Başkan, ya da Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak size düşen, bütün bu insanlara, bilhassa içlerinde en çok izole edilen, en mutsuz olanına saygı göstermektir. Bunun yolu çok çalışmaktan, onlara yardım edebilmekten geçer. Çünkü onlara yardımcı olursanız, kendilerini o bütünün bir parçası sayabilirler. Yok, eğer onlara karşı kaba kuvvete başvuracak olursanız, işte o zaman da demokrasinin en aslî kuralını ihlal edersiniz.

Bu anlamda geldiğiniz İstanbul'da kendinizi güvende hissediyor musunuz? Neredesiniz? Doğu? Batı?

Burada yaşamıyorum. Ama bir çok insanın başına gelenleri de biliyorum. Yine Türkiye'nin inanılmaz bir medeniyet olduğunun da farkındayım. İnanılmaz, derin kapasitelere sahip bir yer burası. Kolektif, karmaşık ve bilinçli bir deneyimler bütünü. Ve çok büyük, önemli şeyler yapabilecek birikime sahip. Akdeniz için meselâ.. Bu gücün farkında olabilecek bir Türkiye, iktidarın da korkuyla ilgili olmadığını kabullenebilmeli.

Kanada'daki üç yıllık iktidarında, Justin Trudeau neler yapabildi ?

Daha önceden de, popülizm üzerine konuştuğumuz esnada kendisinin babası ile (eski Kanada Başbakanı Pierre Trudeau) iletişimdeydim. Apolitik bir kişilik olduğum için hayatım boyunca farklı partilere oy verdim. Sanırım maruz kaldığı en büyük zorluklardan biri, seçilmiş hükümetin aynı zamanda aşırı sağ görüşe sahip bir pozisyonda bulunması ve Kanada'nın çeşitliliğini küçümseyici faaliyetler ortaya koymasındı. Dolayısıyla Trudeau'nun yaptığı en zor işlerden biri, Kanada'da refahı ve sosyal çeşitliliği yeniden yürürlüğe taşımak oldu. Kadınları merkeze aldığını gösterir kimi ilginç karar ve eylemleri oldu. Marihuananın yasallaştırılması da, 'Polisin her şeye karşı verilebilecek bir yanıt olmadığına' dair çok tayin edici bir karardı. Rahatlamak gerekiyordu. Keza polis bile kanun ve düzen çerçevesinde yaptıklarının böylesi bir mesele karşısında bir yere varmayacağını bilincindeydi. Bana göre bu karar, içinde çeşitliliği ve konforu barındırıyordu.

Halkına güven duydu...

Halkına güven duydu... Şimdi yapılan yeni düzenlemelerle, marihuananın alkol tüketim ve satışına benzer bir çerçeveye tüketildiğini görüyoruz. Trudeau ayrıca, 150 yıldan beri ilk kez yerli halklarla ilgili karar ve eylemlerde bulunan bir Başbakan oldu. Henüz tamamı çözülmemekle birlikte, bu konudaki meselelere el uzattı. Bu uğurda yola çıktı. Böylece insanlar da, kendilerini belli bir iletişime dahil hissetmiş olabildiler. Trudeau, dışarı çıkıp insanlarla konuşmak açısından gayet iyi yolda. Zaten kendisi geçmişte bir öğretmen olduğu için, öğretmenliğin de, hükümetin başındaki bir kişi açısından bir nevi eğitim biçimi olduğunu burada kaydetmekte fayda var.

İngiliz The Guardian gazetesinin geçen haftaki dosyalarından biri, AB'de her dört kişiden birinin, popülist bir çizgiyle siyasî görüşünü belirlediğini açıklıyordu. Bu durumda hangisi bir çözüm, daha fazla bayrak mı? Yoksa daha azı mı? Her yeni bayrak, bambaşka sektörlere de ekmek kapısı...

İçinde bulunduğumuz bu durumdan çıkabilmenin iki aşaması var. İlki, bu noktaya nasıl gelindiğiyle ilgili eleştirel bir inceleme yapabilmek. Günümüz insanı duruma baktığında direkt şunu ifade ediyor: "Tamam, bu bir felaket, şimdi ne yapalım?" Ama bu noktaya nasıl geldiğimizi bilmezsek? Yani geriye dönmek, hatadaki kökeni anlamak elzem. Zaten Küreselleşmenin İflası kitabında da bunu anlamaya ve anlabilmeye çalıştım. Bir romancı olarak, bu krize nasıl geldiğimizin anlatısını inşa etmeye giriştim. Küreselleşmenin kökeni, aktörleri neydi, başımıza neler geldi? Bu insanlar bize neler vaat etti? Oysa gerçekte neler yaşandı? İşte bunlardan sonradır ki, şimdi neler yapmamız gerektiğini tartışabiliriz.

Mesele, sizin az veya çok bayrak çözüm mü yönündeki yaklaşımınızdan çok farklı. İnsanlar, küresel dönemde nelerin inkâr edildiğini kabullenmek durumundalar. Bu da, yurttaşlığın, sorumluluk bilincinin ve beraberinde gelen aidiyet mefhumunun önemi olarak sıralanabilir ki, buna pozitif ulusalcılık diyebiliriz. Eğer siz bir yere aitseniz, ona karşı sorumluluklarla da baş başa olursunuz. Kamusal eğitim gibi unsurları buna örnek verebiliriz. Bu türden soyut ve akılcı fikir, kendini şahsi çıkara teğellediğinde, sorumluluk fikrini de yok etmiş olur. "Ben dünyayı kurtarmak istiyorum," diyemezsin. Peki, yaşadığın sokak, şehir ne olacak? Demokrasi, kişisel taahhüde dayanan bir kavramdır. Kendi kasabanda, cemaatinde, bölgen veya ülkende... Eğer bunu gerçekten yapabilirsen, uluslararası ölçekte de etkili olabilirsin. Aidiyet kavramını soyutlaman olanaksız. Öyle basitçe, doğrudan dünya yurttası olamazsın. "Bu , Dünyadaki benim

'Bir romancı olarak, bu krize nasıl geldiğimizin anlatısını inşa etmeye giriştim. Küreselleşmenin kökeni, aktörleri neydi, başımıza neler geldi? Bu insanlar bize neler vaat etti? Oysa gerçekte neler yaşandı? İşte bunlardan sonradır ki, şimdi neler yapmamız gerektiğini tartışabiliriz.'

parçam, benim vaziyetim,şimdi birlikte nasıl çalışabilir, nasıl hareket edebiliriz, şeyleri nasıl değiştirebiliriz?” diyebilirsin. Enternasyonalizm budur. Hakikat budur. İşin özü, sadedi budur. İnsanların yaşamlarıdır. Diğer yandan, yaşları 15 ile 40’larına uzananlar da, kendilerine “Evet, biz iktidarı elde etmek durumundayız; buradan politikaya adım atabiliriz, ya da hayatlarımızı tam da bu kararlarla mahvedebiliriz,” diyebilirler. Evet, bu da korkunç bir hayat olabilir. (Gülüyor.) Ama şunu hakikaten anlamamız gerekiyor: “Neredeyiz?Problem nedir?Ve iktidarı ele alırsak, onunla ne yapacağız?”

Dolayısıyla, kalkıp da “Öyle çok fazla çalışmaya da gerek yok,” dersiniz, bu sefer de refahın bölüşümü meselesini tekrar düşünmek durumunda olursunuz. Bunu nasıl değiştirebiliriz ? Tıpkı 1850’lerde, 1930’larda ve 1970’ler ya da 1980’lerde yaşandığı gibi. Mesele ayrıntılarla ilgili değil. Bizlerin, yönetime dair metotla ilgili olarak kökten değişiklikler yapmamız gerekiyor.

Peki ya iklim değişikliği ?

20’li yaşlarımda Maurice Strong’un üç yıl boyu asistanı oldum. Kendisi, bugünkü Enternasyonal Çevre Hareketi’nin (IUCN) babası sayılır. Elbette bu konuda çalışan başka isimler de var, ancak Strong, bu meseleyi uluslararası kapsamda organize eden, Stockholm Konferansı’nı şekillendiren, BM Çevre Programı UNEP’in oluşumuna katkı veren bir figürdü. Ben bu inanılmaz vizyoner kişilikle uzun süre beraber çalıştım, yaşadım. Ardından bugüne baktığımda, ne kadar mesafe kat ettiğimizi sorunca, çok az yanıtını verebiliyorum.

Peki niçin böyle ? (Belki bugün burada olsa idi söyleyeceklerime Maurice de katılırdı.) Çünkü, bütün uzmanların bu detaylar üzerinden yaptığı tartışmalar, işi ekonominin 'doğası', refahın 'doğası' ve sorumluluğun 'doğası' üzerine de yeniden düşünülmesi konusu ve gerekliliğine, bunun kabulüne taşıyamadı. Tüm bunların sonucunda insanların da kendilerini yeniden nasıl düşünecekleri konusu, bu duruma eklendi. İnsanın kendini kontrol edebilme hali, hiç bir zaman 'sınırlılık' kavramını içinde barındıramadı. Çevre krizi ile hemhal olabilmenin yolu, bugün 'sınırlama' fikrine sahip olabilmekten geçiyor. Yani, temeli süreksiz büyümeye, kalıcı ticarete, yine kalıcı üretim ve üretim fazlasına, yani ihtiyacımızdan fazlasına dayalı – ve hiç de adil dağılmayan – bir üretime yönelik herhangi bir ideoloji veya felsefeye sahip olmamaya dayanıyor.

Bir yandan da duvarların inşası sürüyor... Tıpkı şu günlerde Meksika sınırında yaşanıldığı gibi.

Bu da korkudan ileri geliyor. Yurttaşlar öfkeli olduğundan, böylesi kişilikler de iktidarı ele geçiriyor. Gücü bir kez ele aldıklarında, onlar kendileriyle baş başa kalıyorlar. Bu da negatif popülizmin neticesi. Güvenlik ihtiyaçları giderilmediği için korkan insanlar tarih boyunca hep olmuştur. Bu yüzden de pazarlanmaya çalışılan da, korku fikrinin ta kendisi oluyor. Ve bu yüzden duvarlar talep ediliyor, türlü türlü şeylere kilitler vuruluyor. Eleştiriye tahammül azalıyor, insanlar hapse atılıyor, münazaradan ürkülüyor, kendileriyle aynı fikri paylaşmayı dinlemeye bile tenez-zül eden olmuyor, etraflarında hep zayıf hükümetler beliriyor. Ama buna karşılık, pozitif popülistler ise, etraflarında harika figürleri toplayabiliyor. Ne diyor Roosevelt, "Bana en akıllı insanları bulun." Ama bunu yaparken, sürekli evet efendim diyen veya eş-dost tayfasından insanlar değil, önderle zıt görüşlere sahip kişilikler tercih ediliyor. Böylece bu kişiliklerle ister açık, isterse kapalı ortamlarda türlü türlü tartışmalar yaşanıyor. Böylece ortaya, özgüvenden kaynaklı yeni fikirler çıkabiliyor.

Havaalanlarına baktığınızda, ne görüyorsunuz?

Havaalanları günümüz sınıf sistemini en iyi yansıtan yapılar. 1929'dan önceki sınıf bilincine geri dönülen yerler. Pasaport kontrolünüzden sonra, memleketinize dönüşte satın aldıklarınızı hükümete beyan etmekle yükümlü olduğunuz resmî ofisleri düşünün örneğin. Ama kimi insanların da farklı güzergâhları var tabii. Niye, çünkü onlar 'Business Class'ta uçmakta. Buna ben de dahilim; ki bu da yurttaşlık ve demokrasi fikrinin çarpışması demek.

Sizi 'kâhin' olarak niteliyorlar...Bundan sonra bizi neler bekliyor ? Yeni bir savaş kapıda mı ?

1945'ten, son birkaç yıla dek Rusya ve ABD savaşmadı. Evet, birbirlerine düşmanlar ama savaşmadılar. Ama şimdi Suriye'de, ABD ve Rusya, savaşıyor. Savaşıyor! Bu da bence küreselleşme adına başka bir bozgun. Gerçek süper güçler, şu anda birbirleriyle alenen çarpışma halindedir. Böyle değilmiş gibi yapıyor olabilirler ama savaşıyorlar işte.

Evvelce de dediğim üzere, bundan böyle olabilecek olan, şu: Eğer genç nesil, gerçekten gücün ne olduğu konusunda düşünür ve bunu elde ettiğinde ne yapabileceğini hep beraber ölçüp biçer, tartışır ise, her şey mümkün. Son 100 senede yaşadığımız bu çok olumlu gelişmeleri göz önüne aldığımız zaman, mümkün. Orta sınıfın kazandığı haklar ve imkânları düşünün ve bir de eski eğitim anlayışına bakın: Refaha dayalıydı. Liseyi belli yaşta bitirir, belli yaşta üniversiteye giderdiniz. Adam olur, bir işe girerdiniz. Bir aileniz olurdu. Her şey çabucak olur biterdi, çünkü ölüm, 50'nizi görmeye imkân vermeyecek ölçüde ensenizdeydi. Ama şimdi koşullar değişti. Hakeza, küresel ergenlik yaşında da ilginç bir düşünüş yaşanıyor. Normalde ergenlik okuldan sonra gerçekleşiyorken, artık okul esnasında bunu tecrübe edenlere rastlanıyor. Yani, tüm bunları tekrar ve farklı bakışla düşünmeliyiz. Örneğin şu anki ulus devlet yapısını şekillendiren yönetim fikri esasen 1850 ile 1900 yıllarına dayanıyor. İşletme, hareket ve prodüksiyon gibi bir çok kavram, ortalama ömür süresinin düşük olduğu 19'ncü yüzyıldan kalma. Dolayısıyla artık olumlu bir yaklaşımla, toplumlarımızı idare edebilmek adına tamamen yeni metotlar, devrimsel değişimleri belirlemek durumundayız. Anlaştık mı?

Peki Brexit neye işaret ediyor ?

Bu da bir korkunun işareti. İster ABD, ister Türkiye'deki veya İtalya ya da Filipinler'deki elitler olsun, benzer bir korku bu. Britanya da, hakikat ile yüzleşmek yerine, korkuya gömülerek romantizme kayıyor ve tekrar bir İmparatorluk olmanın hayalini yaşıyor. Bu da ülkede ve elbette AB'de halihazırda inanılmaz bir strese yol açıyor. Bakalım, göreceğiz... Kimbilir, neler olacak!

Rıza Yıldırım 'Geleneksel Alevilik'i anlattı: Aleviler Kemalizm ve sosyalizm içinde asimile oldular

Yazar Rıza Yıldırım'ın son çalışması Geleneksel Alevilik-İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Yıldırım, 70'li yıllarda yaşanan göçlerin geleneksel Alevilik üzerindeki etkilerini anlattı.

Araştırmacı yazar Rıza Yıldırım'ın altı yüzden fazla köyde, dört yüzden fazla dede, ana, aşık, kamber ve taliplere yaptığı saha çalışmalarının ardından kitaplaştırdığı Geleneksel Alevilik-İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Geleneksel aleviliğin zaman içerisinde yaşadığı dönüşümü kentlileşmenin etkilerini konuştuğumuz Yıldırım, 70'li yıllardaki göçleri vurgulayarak, "Alevi toplumu içinden çıkan ilk kentli-egitimli grup, tarihin ilk 'Alevi entelijansiyası'nı oluşturuyordu. Dolayısıyla modern kent Aleviliğinin şekillenmesinde öncü bir rol oynadılar. Geleneksel Alevi toplumunun tartışmasız liderleri olan dedeler ise bu dönemde toplum üzerindeki etkilerini yitirmeye başlamışlardı. Zaten görgü cemleri ve musahiplik gibi temel ritüel ve kurumların terk edilmesi yeni toplumsal-dini yapıda dedelere olan ihtiyacı sembolik

Sadık Güleç

bir düzeye indiriyordu. Böylece, bir yandan geleneksel Alevilik bilgisi pratik hayattan çekiliyor, diğer yandan bu bilginin taşıyıcıları pasifleştirilerek toplumsal merkezin dışına sürükleniyordu. Dedeler bildiklerini artık kimseye anlatamıyorlardı. Zira hem bilginin tekrar tekrar üretildiği zemin, yani cemler, ortadan kalkmış hem de o eski bilgilerin talibi kalmamıştı. Bu açıdan bakıldığında, kentli-egitimli ilk Alevi kuşağı ve onların hemen arkasından gelen solcu kuşak geleneksel Alevi belleği üzerine kalın bir örtü çekiyor ve böylece gelecek nesillerle o belleğin bağını koparıyordu. Bir başka deyişle, geleneksel Alevilik bilgisi kent Aleviliğinin taşıyıcı ruhu olmaktan çıkıyor, inanç, ritüel ve kurumlarıyla beraber toptan marjinalize ediliyordu” dedi.

İki bölüm olarak yayınlayacak olduğumuz röportajın ilk bölümüne buyrun...

Aleviliğin sözlü kaynaklarına ulaşmak için kaynak kişilere ulaşmaya çalışmışsınız. Kitabınızda da aktarıyorsunuz ama, bize bu kaynak kişileri nasıl tespit ettiğinizi nelere dikkat ettiğinizi kısaca özetler misiniz?

Elbette. Ancak konunun daha iyi anlaşılması için kısa bir arka plan açıklaması yerinde olur diye düşünüyorum.

Tabii ki, buyrun!

Adından da anlaşılacağı gibi kitabın ele aldığı konu Geleneksel Alevilik. Şimdi siz ‘Geleneksel olmayan bir Alevilik mi var?’ diyeceksiniz. Bu soruya kısa cevabım: Evet geleneksel olmayan, ya da daha doğru bir ifadeyle gelenekle bağlarını büyük oranda koparmış olan bir başka Alevilik hatta Alevilikler var. Uzun cevabım ise hem kitabın birinci bölümünde hem de 2012 yılında yayınladığım bir makalede (1) detaylı bir şekilde yer alıyor. Burada çok kısa bir özet geçmek gerekirse, Alevi toplumunun 1950-2000 arasında kitlesel olarak şehirlere göçmesi Alevi inancını ve dini-toplumsal yapısını derinden etkiledi. Kentleşme ve modernleşmenin Alevi inanç sistemini nasıl temelden sarstığının ve Alevi toplumunu ne kadar hızlı ve kökten değiştirdiğinin hala layıkıyla anlaşılmadığını düşünüyorum. 1940’larda köyünde yaşayan bir Alevi ile bugün özellikle ‘Alisiz Alevilik’ eğilimli bir Alevi’yi yan yana getirseniz herhalde çok az ortak nokta bulurdunuz.

Neden şehirleşme ve modernleşme Alevi toplumunun geleneksel yapısını bu denli tahrip etti?

Bu sorunun cevabını bulmak için biraz daha gerilere gitmek gerekiyor. 1950’lere kadar Aleviler önce Osmanlı arkasından da Cumhuriyet toplumunun ana gövdesinden (ki Sünni kodlar üzerine kuruludur) kopuk, yalıtılmış köylerde yaşıyorlardı. Aynı zamanda devlet ile ilişkileri de yok denecek kadar zayıf bir düzeyde idi.

‘Alevi toplumunun 1950-2000 arasında kitlesel olarak şehirlere göçmesi Alevi inancını ve dini-toplumsal yapısını derinden etkiledi. Kentleşme ve modernleşmenin Alevi inanç sistemini nasıl temelden sarstığının ve Alevi toplumunu ne kadar hızlı ve kökten değiştirdiğinin hala layıkıyla anlaşılmadığını düşünüyorum. 1940’larda köyünde yaşayan bir Alevi ile bugün özellikle ‘Alisiz Alevilik’ eğilimli bir Alevi’yi yan yana getirseniz herhalde çok az ortak nokta bulurdunuz.’

'OSMANLI, ALEVİLERİ ANA DÜŞMAN OLARAK KODLADI'

Alevi toplumu Osmanlı İmparatorluğu'ndan neden bu kadar uzaklaştırıldı?

İşin hakikati 16. yüzyıldan itibaren Aleviler Sünni Osmanlı toplumu içinde adeta paralel bir toplum kurmak zorunda kalmışlardı. Dahası, sadece ana toplumsal gövdeden kopmakla kalmamışlar aynı zamanda devletle ilişkilerini de neredeyse koparmışlardı. Zira Osmanlı devleti Alevileri kendi dini-politik düzeninin ana düşmanı olarak kodlamış, Yavuz Sultan Selim döneminde köklerini kazımaya kalkmış, kısa süre sonra bunun mümkün olmadığını anlayınca gözden irak yerlerde yaşamalarına göz yummaya başlamıştı. Ancak Osmanlı hukuk sisteminde (ki İslam hukuku yani Şeriat ve eski töre/kanun geleneğinin özgün bir karışımı idi) Alevilik (Kızılbaşlık) meşru kabul edilmediğinden yok sayılıyordu. Bunun pratik hayatta anlamı şudur: bir Alevi kendi inanç ve kimliği ile hukuksal bir kişiliğe sahip olmadığından, hukukun korumasının tamamen dışında kalıyordu. Yani herhangi bir kişi Alevi bir bireyin malını gasp etse veya canına kasetse, kurban Osmanlı hukuk sisteminin koruması altında olmadığından saldırgan hiçbir cezai müeyyideyle karşılaşmıyordu. Hemen anlaşılacağı üzere, Alevilerin Osmanlı dünyasındaki durumu ve hukuki konumu kötünün en kötüsüydü. Bu bakımdan gayrimüslimler çok daha iyi bir konumda idiler. Zira onlar millet sistemi içinde hukuken tanımlanmış ve temel hakları koruma altına alınmıştı.

'ALEVİLER HUKUKEN YOK SAYILDIKLARI İÇİN DEVLET HİZMETLERİNDEN YARARLANAMIYORLARDI'

Kısacası Aleviler Osmanlı düzeninde hukuk sisteminin tamamen dışına itilmişlerdi. Öyle ki, yüzlerce cildi günümüze kadar ulaşan ve bir tür Osmanlı mahkeme tutanakları diyebileceğimiz kadı sicillerinde taraflardan birisinin Alevi kimliği ile kaydedildiği bir tane davaya bile rastlamıyoruz. Hukuken bu denli yok sayılmalarına rağmen elbette gerçek hayatta var idiler ve yer yer de hem devletle hem de Sünni komşuları ile ilişki kuruyorlardı. Ancak esas olarak tekke-ler ve nakibü'l-eşraflar aracılığı ile kurulan bu ilişki daima sınırlı tutuluyordu. Hukuken yok sayıldıkları için devlet hizmetlerinden de faydalanamıyorlardı. Modern öncesi devletlerin tebaalarına sundukları hizmet esas olarak koruma ve adalettir. Aleviler Osmanlı devletinden her ikisini de alamadıkları gibi aksine devletin bizzat kendisini en büyük tehdit olarak görüyorlardı.

İşte bu şartlarda Alevi toplumu doğal olarak Sünni gövdeden yalıtıldı ve kendi içinde kapalı devre bir düzen kurdu. Benim yazılarımda ısrarla 'Geleneksel Alevilik' tabiri ile ifade ettiğim Alevilik işte bu kapalı-yalıtılmış köy düzeninde şekillenen dini-toplumsal sisteme karşılık gelmektedir. Geleneksel Aleviliğin temel kurumları, ritüelleri ve inanç uygulamaları böylesi bir devletsiz, kapalı toplumsal düzenin yürümesini mümkün kılacak şekilde biçimlendi. Örneğin, geleneksel yapıyı biraz incelediğinizde, normalde devletin sağlaması gereken hukuk ve güvenlik hizmetlerinin cem ibadeti üzerinden bizzat toplumun kendisi tarafından kolektif olarak icra edildiğini hemen fark edersiniz. Geleneksel dini-toplumsal yapıyı ayakta tutan temel payandalar cem, görgü, düşkünlük, musahiplik ve dede-talip bağı gibi temel kurumlardı.

Bu bağlamda 1950'ler ve kentlileşme neden önemli?

1950'lerde başlayan ve 60'lardan sonra hızlanan şehirlileşme temel bir dönüşüm sürecini tetikledi ve bütün bir Alevi tarihinin belki de en derin kırılmalarından birisine yol açtı. Kente gelen Aleviler, geleneksel Aleviliği şekillendiren iki temel etkenin dışına çıkıyorlardı: kırsallık ve yalıtılmışlık. Oysa Aleviliğin bütün kurumları ve ritüelleri köy ortamında yalıtılmış olarak yaşayan bir toplum düzenine göre şekillenmişti. Dolayısıyla kentlerde bu kurumlar bir anda işlevlerini yitirdiler.

Bir örnek vermek gerekirse, geleneksel toplumda suçluları cezalandırmak için geliştirilen yöntem düşkünlük idi. Suç işleyen bir kişi her yıl sonbaharın sonlarında, kışa doğru

'Kente gelen Aleviler, geleneksel Aleviliği şekillendiren iki temel etkenin dışına çıkıyorlardı: kırsallık ve yalıtılmışlık. Oysa Aleviliğin bütün kurumları ve ritüelleri köy ortamında yalıtılmış olarak yaşayan bir toplum düzenine göre şekillenmişti. Dolayısıyla kentlerde bu kurumlar bir anda işlevlerini yitirdiler.'

'Hatırlatmak isterim ki geleneksel Alevi toplumunda inançlarla ritüeller ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş durumdaydı. Dolayısıyla ritüelde meydana gelen aksaklıklar aynı şekliyle inanç alanında da görülmeye başlandı. Ayrıca modern laik eğitim ve tanışılan yeni ideolojiler (Kemalizm ve Sosyalizm/Komünizm) de kente gelen ilk Alevileri inançlarından uzaklaştırıyordu. '

yapılan görgü ceminde sorguya çekiliyor, suçunun cezası köylü tarafından karara bağlanıyordu. Eğer o kişi cemde verilen kararı kabul ederse görgüden geçiyor ve arınmış kabul ediliyordu. Yok eğer verilen cezayı kabul etmezse o takdirde görgüden geçemiyor ve düşkün ilan ediliyordu. Düşkün bir kişi ile hiçbir köylü konuşmuyor, herhangi bir şekilde alış-veriş yapmıyor, bir anlamda toplumsal hayattan dışlanıyordu. Polis gücünden yoksun olan bir toplumsal nizamın ürettiği müeyyide bu şekilde suçlu-yu kolektif hayatın dışına atmaktan ileri geçemiyordu. Ancak geleneksel toplum yalıtılmış ve kapalı bir yapıya sahip olduğundan düşkün bir kimsenin uzun süre hayatını devam ettirmesi mümkün olamıyor, en sonunda kendisi hakkında verilen kararı kabul etmek zorunda kalıyordu.

Oysa kent hayatında düşkünlük kurumu müeyyide gücünü tamamen yitirirdi. Zira kozmopolit kent ortamı düşkün olan Aleviye yaşamını devam ettirebileceği geniş bir alan sunuyordu. Düşkünlüğün işlevini yitirmesiyle beraber Alevi öğretisinin bel kemiğini oluşturan görgü kavramı ve dolayısıyla görgü cemi de önemini kaybetti ve hızla kentli Alevilerin hayatından çekildi. Benzer sebeplerden dolayı dede-talip bağı ve musahiplik kurumu da kentleşmeye koşut olarak çözüldü. 1990'lara geldiğinde genç Aleviler geleneksel sistemin omurgasını oluşturan bu kurumlara tamamen yabancılaşmışlardı.

'İDEOLOJİLER ALEVİLERİ İNANÇLARINDAN UZAKLAŞTIRIYORDU'

Geleneksel sistemin temel kurumlarına yabancılaşmanın inanç sistemi üzerinde de etkileri oldu mu?

Elbette. Hatırlatmak isterim ki geleneksel Alevi toplumunda inançlarla ritüeller ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiş durumdaydı. (Bu konuyu kitapta (Geleneksel Alevilik) detaylı bir şekilde inceledim.) Dolayısıyla ritüelde meydana gelen aksaklıklar aynı şekliyle inanç alanında da görülmeye başlandı. Ayrıca modern laik eğitim ve tanışılan yeni ideolojiler (Kemalizm ve Sosyalizm/Komünizm) de kente gelen ilk Alevileri inançlarından uzaklaştırıyordu. Zira Alevi inancı mistik bir karakter taşıyor ve diğer bütün inançlarda olduğu gibi birtakım dogmalar üzerine oturuyordu. Gerek laik dünya görüşü gerekse Alevilerin kentleşmesinde katalizörlük yapan toptancı ideolojiler ise dogmalar ve mistisizmi kökten reddeden pozitivist bir anlayışa sahipti. Bütün bu sebeplerden dolayı orta okul ve üzeri düzeyde eğitim alan kentli Aleviler inançlarından, ibadetlerinden ve geleneksel dini-toplumsal kurumlarından uzaklaşmaya başladılar. Öyle ki 1970'lerin sonlarına geldiğinde kentli ve eğitilmiş kesim geleneksel dokudan neredeyse tamamen kopmuş durumdaydı.

'ALEVİ ENTELİJANSİYASI 1970'LERDE OLUŞTU'

Öte yandan bu kesim Alevi toplumu içinden çıkan ilk kentli-egitimli grup olup, bu yönüyle tarihin ilk 'Alevi entelijansiyası'nı oluşturuyordu. Dolayısıyla modern kent Aleviliğinin şekillenmesinde öncü bir rol oynadılar. Geleneksel Alevi toplumunun tartışmasız liderleri olan dedeler ise bu dönemde toplum üzerindeki etkilerini yitirmeye başlamışlardı. Zaten görgü cemleri ve musahiplik gibi temel ritüel ve kurumların terk edilmesi yeni toplumsal-dini yapıda dedelere olan ihtiyacı sembolik bir düzeye indiriyordu. Böylece, bir yandan geleneksel Alevilik bilgisi pratik hayattan çekiliyor, diğer yandan bu bilginin taşıyıcıları pasifleştirilerek toplumsal merkezin dışına sürükleniyordu. Dedeler bildiklerini artık kimseye anlatamıyorlardı. Zira hem bilginin tekrar tekrar üretildiği zemin, yani cemler, ortadan kalkmış hem de o eski bilgilerin talibi kalmamıştı. Bu açıdan bakıldığında, kentli-egitimli ilk Alevi kuşağı ve onların hemen arkasından gelen solcu kuşak geleneksel Alevi belleği üzerine kalın bir örtü çekiyor ve böylece gelecek nesillerle o belleğin bağı koparıyordu. Bir başka deyişle, geleneksel Alevilik bilgisi kent Aleviliğinin taşıyıcı ruhu olmaktan çıkıyor, inanç, ritüel ve kurumlarıyla beraber toptan marjinalize ediliyordu.

Öte yandan, köylerde geleneksel yapı gevşeyerek dahi olsa

devam ediyordu. Özellikle Amasya ve Tokat bölgesinde 1980'lere kadar görgü cemlerinin düzenli yapıldığı köylerin bulunduğunu tespit ettik. Yine de Alevi toplumu üzerinde esas etkili olan artık kentlerde yetişmiş yeni 'entelijansiya' idi. Bölgelere göre değişmekle beraber, 1960-1990 arasında toplumun liderliği belirgin bir şekilde dedelerden okur-yazar Alevilere geçti. Daha önce söylediğim gibi, bu yeni Alevi liderliği inanç ve ibadete karşı tamamen ilgisiz olduğundan, geleneksel Alevilik belleğinden sıyrılmak istemiş ve yirmi yıl gibi kısa bir sürede bunu büyük oranda başarmıştı. 2000'lerden sonra Alevi toplumunda inanç köklerine karşı bir 'ilgi uyanışı' görüyoruz. Sanıyorum ülkenin genel olarak dine yönelmesi Aleviler üzerinde etkisini bu şekilde gösterdi. Sebep her ne olursa olsun, Aleviliğin bir inanç olduğu söylemi her geçen gün daha bir yüksek sesle dillendiriliyor artık. Ne var ki Alevi inancının taşıyıcısı olan bellek büyük oranda yitirilmiş durumda. Zira, nereden baksanız yarım asırdır tekrar üretilmeyen, toplumsal olarak terk edilmiş bir bellekten bahsediyoruz. Bu belleğin esas olarak sözlü kültür ve ritüel aracılığı ile taşındığı göz önünde bulundurulursa, kaybın boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Bu arada, Alevi toplumunun ürettiği hatırı sayılır ölçüde bir yazılı külliyattan da bahsedilebilir. Nitekim saha çalışmamız sırasında bunların epeyce bir kısmını tespit ettik. Ne var ki yeni Alevi entelijansiyası o yazılı kaynaklarla da bağını yitirmiş durumdaydı. Ayrıca yazılı eserleri anlayıp yorumlayabilmek için sözlü kültürden ve pratik hayattan edinilen belirli bir altyapı da gerekmektedir.

İşte Geleneksel Alevilik'i üreten projenin arkasında yatan temel fikir yitirilen bu belleğin peşine düşmek ve mümkün olduğunca onu kayıt altına almaktı. Peki bu belleği nerede bulabilirdim? İşte en başta sorduğunuz sorunun cevabı burada yatıyor. Geleneksel Alevilik bilgisinin aktarım kanalları 1960'lardan itibaren daralmaya başladığına ve 1990'larda da tamamen tıkanıdığına göre, göre bu tarihlerden önce en azından gençliğini geleneksel Alevi ortamında (yani Yol ve Erkan'ın tam olarak uygulandığı köylerde) geçirmiş kişileri bulmamız gerekiyordu. İşte bu yüzden kaynak kişiler olarak, köylerde yaşayan, yaşlı dedeler, babalar, analar, aşıklar/zakirler ve sofuları seçtim.

Kaynak kişileri seçerken göz önünde bulundurduğum kriterleri kitapta detaylı bir şekilde açıkladım. Burada kısaca özetlemek gerekirse, her şeyden önce kaynak kişilerin tamamen geleneğin içinden geliyor olması gerekmektedir; yani beslendiği bilgi kanalları mümkün mertebe Alevi pratik hayatı, ritüeller ve sözlü aktarım olmalıydı. Bu amaca uygun olarak, kaynak kişileri seçerken dört ana kriteri göz önünde bulundurdum: 1) 60 yaş ve üzeri olması; 2) Dede, ana, aşık,

'...her şeyden önce kaynak kişilerin tamamen geleneğin içinden geliyor olması gerekmektedir; yani beslendiği bilgi kanalları mümkün mertebe Alevi pratik hayatı, ritüeller ve sözlü aktarım olmalıydı. Bu amaca uygun olarak, kaynak kişileri seçerken dört ana kriteri göz önünde bulundurdum: 1) 60 yaş ve üzeri olması; 2) Dede, ana, aşık, baba vs. gibi belleğin aktif taşıyıcısı ve aktarıcısı olması; 3) Hayatını köyde geçirmiş olması; 4) Okuma-yazma bilmiyor olması.'

baba vs. gibi belleğin aktif taşıyıcısı ve aktarıcısı olması; 3) Hayatını köyde geçirmiş olması; 4) Okuma-yazma bilmiyor olması. Elbette bu şartların hepsini kamilen sağlayan Alevi iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar az kaldı artık. O yüzden bu şartların hepsini sağlamasa da ideal modele en yakın kişileri geleneksel Aleviliğin mevcut en güvenilir kaynakları olarak kabul ettim.

Çalışmanın ana amacını sözlü kültürde yaşayan Alevilik bilgisinin kayıt altına alınması olarak belirliyorsunuz. Peki, bu çalışmada sizi şaşırtan bölgeler arasında bazı ana hikâyelere ilişkin farklılıklar gördünüz mü?

Şaşırtıcı bir şekilde Alevi inancını taşıyan temel anlatılarda ciddi bir farklılaşma görülüyor. Kitapta 'kolektif menkıbe' olarak adlandırdığım bu temel anlatıların kimisi çok meşhur; kentli Aleviler arasında dahi ana hatlarıyla bilinmektedir. Örneğin Miraç ve Kırklar Meclisi menkıbeleri gibi. Ancak derlediğimiz menkıbelerin büyük bir kısmının modern/kentli Alevi ortak belleğinden artık tamamen çıktığını söyleyebilirim.

Burada sözünü ettiğim bellek kopukluğunun ne kadar

derin olduğunu kendim üzerinden şöyle bir örnekle anlattım: Benim çocukluğum görgü cemlerinin ve Cumalık cemlerinin yapıldığı bir köyde geçti. Babam fiilen dedelik yapardı. Demek istediğim, geleneksel toplumsal-dini dokuyu küçük yaşlarımda bir nebze gördüm. Sonrasında, 1998 yılında başladığım yüksek lisans çalışmamdan itibaren akademik olarak Aleviliği araştırıyorum. Buna rağmen, 2013 yılında Amasya'da ilk saha çalışmamıza başladığımızda dinlediğim menkıbelerin önemli bir kısmını daha önce hiç duymamıştım.

Çalışmamız ilerledikçe, büyük bir şaşkınlıkla aynı menkıbelerin Tokat, Çorum, Sivas, Erzincan, Malatya ve Yozgat bölgelerinde de bilindiğini gördüm. Bu anlatıcıların bir kısmı okuma yazma bilmiyor, bir kısmı ilkokulu birkaç yıl okumuş insanlardı ve birbirleriyle hiçbir şekilde ilişkileri yoktu. 170 günlük saha çalışmasını tamamladığımızda, artık Alevi toplumu genelinde tamamen stabilize olmuş menkıbelerden oluşan ortak bir bellek bulunduğu dair hiçbir şüphem kalmamıştı. İşte kentlileşme ve modernleşme geleneksel Aleviliğin birçok bileşeni ile beraber bu belleği de yokluğa mahkûm etmişti. Belleğin tamamına ulaşmamız artık mümkün olmadığından, bizim bu projede kaydettiğimiz bilginin ana kolektif belleğin ne kadarı olduğuna dair bir çıkarım yapamıyorum. Ancak kaba bir tahminle, en fazla yüzde otuzu olduğunu söyleyebilirim. Yani geleneksel kolektif belleğin (kitap içinde açıkladığım gibi, ritüeli de bir tür kolektif bellek kategorisi olarak kabul ediyorum) yüzde yetmişini artık geri getiremez bir şekilde yitirilmiş durumda.

Söylediğim gibi, ana inançları taşıyan menkıbelerin (ki bunların çoğu yaratılış ve Ehl-i Beyt'le ilgili) anlatı iskeleti her bölgede aynı. Sözlü kültürün doğası gereği anlatının detayları anlatıcıdan anlatıcıya farklılaşabiliyor tabii ki. Ancak bunlar hikâyenin taşıdığı ana mesajları etkileyecek boyutta değil. Öte yandan, büyük ocakların kendi alanları içinde büyük oranda kendi mensuplarına has alt kolektif bellekler geliştirdikleri de gözleniyor. Bu daha küçük ölçekli bellekler daha çok ocakların kurucu şahsiyetleri etrafında geliştirilmiş. Aslına bakarsanız ocakların hemen hepsinin en az bir tane bu tür menkıbesi var ki kitapta bu menkıbelere 'kurucu menkıbeler' dedim.

'KOPUKLUĞUN NEDENİ REDD-İ MİRAS'

Ortaya çıkardığınız bu kolektif belleğin yalıtılmış, dolayısıyla yüzyıllardan beri aktarılan modern dönem etkilerine maruz kalmamış bu sözlü kültürden, modern Aleviliğin haberinin olmadığını söylüyorsunuz.

'Söylediğim gibi, ana inançları taşıyan menkıbelerin (ki bunların çoğu yaratılış ve Ehl-i Beyt'le ilgili) anlatı iskeleti her bölgede aynı. Sözlü kültürün doğası gereği anlatının detayları anlatıcıdan anlatıcıya farklılaşabiliyor tabii ki. Ancak bunlar hikâyenin taşıdığı ana mesajları etkileyecek boyutta değil.'

Bu kadar kopukluk nasıl olabildi? Bunun biraz da kentlerde son otuz yılda köy Aleviliği ile evrimsel bir geçiş olmadan cem evlerinin bir anda yaygınlaşması ile ilişkisi var mıdır?

Doğrusu cemevlerinin bir anda yaygınlaşması ile geleneksel kolektif belleğin yitirilmesi arasındaki (eğer varsa) ilişkiyi incelemedim. Ancak diğer söylediğiniz şey, yani köylerdeki geleneksel yapının kent ortamına aşamalı olarak belirli bir süreklilik içinde adapte olmaması, onun yerine, ilk kentli-eğitilmiş Alevilerin terim yerindeyse bir redd-i miras yapıları kopukluğun ana nedeni gibi görünüyor. Atatürkçü Aleviler, laik ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti devletinin çağdaş birer yurttaşı olmanın her sorunlarını çözeceğini, Alevi inanç ve ibadetlerine artık gerek kalmadığını düşündüler. Aynı şekilde, solcu Aleviler kimlik olarak devrim yoldaşlığının yeterli olduğuna, onu bölüp parçalayacak alt kimlik unsurlarının terkedilmesi gerektiğine, hele din gibi 'bilim dışı hurafelerin' tamamen terkedilmesi gerektiğine inanmışlardı. Bu saydığım insanlar Alevi yakın tarihinde en az iki belki üç kuşağa karşılık geliyor. Seksenlerden sonra gerek kentli Alevilerin gerekse araştırmacıların öğrendiği Alevilik bilgisi büyük oranda bu kuşakların süzgecinden geçerek geliyordu. Dolayısıyla kopukluğun bu denli ciddi olmasına pek fazla şaşırılmak lazım diye düşünüyorum.

'DEDELİK KURUMU ÇOK ZAYIFLADI'

1950'li yıllara kadar Alevi inancının tamamen köylerde yaşayan bir inanç olduğunu aktarıyorsunuz. Çalışmanızda bugün köy sayısı fazla olan bazı bölgelerde bu sözlü kültürü aktarabilecek kişilerin neredeyse kalmadığını tespit etmişsiniz. Bu aynı zamanda dedelik kurumunun bu köylerde ortadan kalktığı ve bir asimilasyon sürecinin yaşandığı anlamına mı geliyor?

Evet, esas işlevi itibarıyla dedelik kurumunun – ortadan kalkması da – çok zayıfladığını söyleyebiliriz. Şöyle ki, dedelik etkinliğini ocaklar ve talip toplulukları arasındaki bağdan alıyor. Bu bağ ise esas olarak görgü cemi ile hayat bulmakta ve toplumsal-dini işlevini yerine getirmektedir. Görgü cemlerinin terk edilmesi dedenin toplumsal-dini yapıdaki merkezi konumunu ortadan kaldırmakta, onu sembolik bir manevi liderlik seviyesine indirmektedir. Birçok köyde eski hafızayı anlatacak kimseyi bulamamamızı da yine görgü cemlerinin terk edilmesi ile açıklıyorum. Bu konuda kitapta özellikle Divriği bölgesine dikkat çektim. Divriği'nin yüz küsur köyünün neredeyse tamamı Alevi. Ayrıca bu köylerin epey bir kısmı oldukça dağlık, ulaşılması zor bölgelerde bulun-

'Görgü cemlerinin terk edilmesi dedenin toplumsal-dini yapıdaki merkezi konumunu ortadan kaldırmakta, onu sembolik bir manevi liderlik seviyesine indirmektedir. Birçok köyde eski hafızayı anlatacak kimseyi bulamamamızı da yine görgü cemlerinin terk edilmesi ile açıklıyorum'

yor. Anlayacağınız, yalıtılmışlık ve içine kapalılık özellikleri bakımından örneğin Amasya bölgesine göre çok daha önde görünüyor. Ne var ki Divriği bölgesinde geleneksel hafızayı layıkıyla bilen çok az insan bulabildim. Gittiğim birçok köyde insanlar en son görgü cemimin 1960'larda yapıldığını, göçlerin başlamasıyla beraber cemlerin terkedildiğini söylediler. Cem terkedilince dedeleri de davet etmemeye başlamışlar tabii. Böylece dedeler toplum nezdindeki prestijini ve etkinliğini kaybetmeye başlamış. Ve tabii atadan dededen, Yol içinde öğrendikleri bilgileri aktaracak ne bir cem ortamı ne de talip bulabilmişler.

'KEMALİST ELİT KÜLTÜRÜN DİPLERİNDE SÜNNİ KODLARI VAR'

İşin asimilasyon boyutuna gelince, geleneksel Alevi toplumsal-dini yapısı dedelik ve cem üzerine kurulu olduğundan bunların terkedilmesi yapıyı temelden sarstı tabii. Köyünden, ocağından, dedesinden ve görgü ceminden kopan kentli Aleviler için eski hal artık muhalde; dolayısıyla ya yeni hal ya da izmihlal olacaktı. Bu noktada kent Alevilerinin karşısında duran en önemli soru yeni halin ne olacağı idi. Yukarıda ifade ettiğim gibi, ilk okumuş kentli Aleviler yeni hali Cumhuriyet'in modern çağdaş yurttaşı olmak olarak gördüler ve bu yolda en az beş yüzyıldır sürdürülegelen inanç, ibadet ve kurumlarını çok hızlı bir şekilde terk ettiler. Ancak kısa süre içinde, temel mottosu laiklik olan Kemalist elit kültürün bile dip katmanlarında hala Sünni kodlar üzerine kurulu olduğunu fark ettiler. Ortaca Olayları, 'mum söndü' piyesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir Alevi masası kurulması dillendirildiğinde muhafazakâr basında çıkan hakaretler ve bunlar karşısında Kemalist devletin Alevileri bir nevi korumasız bırakması bu anlamda ilk şok dalgasını oluşturdu denilebilir. Yaşanan olaylar laik Türkiye'nin dip kodlarının hala Sünni olduğunu öğretiyordu kentin ilk Alevilerine. Ve Alevi toplumunun kolektif bilinci laiklik ve çağdaşlık paydasında eşit yurttaşlığın hala uzak bir hayal olduğunu seziyordu.

'ALEVİ GENÇLER KENDİLERİNE VARLIK ALANI AÇMAK İÇİN SOSYALİST OLDULAR'

Bu seziş Alevi kolektif bilincini yeni bir şemsiye kimlik arayışına yönlendirdi. 1960'ların sonu ve 70'lerde okuyan Alevi gençliğinin neredeyse tamamının sosyalizme yönelmesinin arkasındaki başlıca psikolojik saiklerden birisinin bu olduğunu düşünüyorum. Tarihlerinde ilk defa toplum olarak kente gelen Aleviler kendilerine varlık alanı açmaya çalışıyorlardı ve bunun doğrudan Alevi kimliği üzerinden

gerçekleşmesi birçok sebepten mümkün görünmüyordu. Okumuş Alevilerin kendi inançlarına yabancılaşmaları zaten kimliğin din ve inanç boyutunu iyice zayıflatmıştı. Öte yandan, tamamen Sünni kodlar üzerine kurulu olan kamu ve kent alanı geleneksel inanç ve ibadetlerinden sıyrılmış, 'çağdaş yurttaşlar' olmaya çalışan Alevilere dahi meşruiyet alanı açmakta isteksizdi. Oysa sol hareketler Alevilik ve Sünniliği eşit ölçüde dışlıyor, dini anlamda 'nötr' bir zemin oluşturuyordu. Dolayısıyla sol, inanca dair geleneksel mirasını zaten terk etmiş veya terk etmeye hazır olan Alevi gençlerinin kendilerini iliştiirebileceği ve ait hissedebileceği bir kentli kimlik alanı açıyordu. Ve bu alan Aleviler'e Kemalist laik devletten daha fazla eşitlik imkânı sunuyordu.

'SOL, ALEVİ KENTLEŞMESİNİN KATALİZÖRÜ OLDU'

Sol hareketler henüz kentle yeni tanışan Alevi toplumunun özellikle genç katmanlarına ciddi bir özgüven kazandırdı. Aynı zamanda kültürel boyutta Alevi kentleşmesinin katalizörü oldu denilebilir. Aynı şeyi Kemalizm için de söyleyebiliriz. Ancak sosyalizmin her iki kulvarda da Alevi toplumu üzerindeki etkisinin Kemalizm'den daha ileri olduğunu düşünüyorum. Alevilerin sosyalizm ve Kemalizm'e bu kadar kolay ve çabuk kucak açmalarının arkasında sosyolojik bir zorunluluk yatıyor. Toplumsal, dini ve kültürel kodları tamamen köy şartlarına göre şekillenmiş Alevilik, kitlesel boyutta kente taşınırken kaçınılmaz olarak kentli bir ideolojiye ihtiyaç duydu. Yukarıda söz arasında geçtiği gibi, eğer bu kentleşme yavaş yavaş, tedricen ve hazmederek gerçekleşebilseydi belki Alevilik kendi iç dinamikleriyle bir kentli forma dönüşebilirdi. Ancak bu geçiş o kadar hızlı ve ani oldu ki Aleviliğin kendi kurumlarının ve değerlerinin kentleştilmesine imkân kalmadı; dolayısıyla kentin dışında bırakıldılar.

'SOL VE KEMALİZM GELENEKSEL ALEVİLİĞE AĞIR BEDEL ÖDETTİ'

Solun ve Kemalizmin Alevilere sağladığı bu kılavuzluk hizmetinin bir de bedeli vardı elbet. Geleneksel Alevilik açısından bakıldığında bu bedel oldukça ağır görünmektedir. Zira her iki ideolojinin rehberliğinde Aleviler kentleştiler, ancak bu Aleviliği köyde bırakmak pahasına gerçekleşti. İşte eğer hareket noktasını geleneksel Alevilik olarak alırsanız bu iki cereyan Alevilerin ilk asimilasyonudur. Geleneksel kimliklerini kente taşıyamayan Aleviler Kemalizm veya sosyalizm ideolojileri içinde asimile oldular.

'Solun ve Kemalizmin Alevilere sağladığı bu kılavuzluk hizmetinin bir de bedeli vardı elbet. Geleneksel Alevilik açısından bakıldığında bu bedel oldukça ağır görünmektedir. Zira her iki ideolojinin rehberliğinde Aleviler kentleştiler, ancak bu Aleviliği köyde bırakmak pahasına gerçekleşti. İşte eğer hareket noktasını geleneksel Alevilik olarak alırsanız bu iki cereyan Alevilerin ilk asimilasyonudur.'

1980'lerden itibaren ise yeni bir asimilasyon dalgasının yükseldiğine şahit oluyoruz. Temelde Türkiye'nin sola kaymasının önünü almak için yapılan 12 Eylül darbesi devletin benimsediği resmî ideolojide de önemli bir yön değişikliğine işaret ediyordu. Kenan Evren liderliğinde beliren yeni devlet idaresi ideolojik omurga olarak Türk-İslam sentezini benimsemiş, dolayısıyla devleti Sünniliğe biraz daha yaklaştırmıştı. Bu yeni denklemde en büyük resmi düşman sol ve 'dinsizlik' olarak kabul edildi. Makbul vatandaş LaST (Laik-Sünni-Türk) onun tam zıddı da KKK (Kızılbaş-Kürt-Komünist) olarak kodlanmıştı. Türkiye nüfusunun nereden baksanız en az yüzde on beşini oluşturan Alevilerin toptan düşmanlaştırılması makul olmadığından, onların sol ve seküler (dinsiz olarak okunmalı) cereyanların tesirinden kurtarıp Müslümanlığa (Sünnilik olarak okunmalı) geri döndürülmesi gerekiyordu. Bu amaçla birçok Alevi köyüne cami yapıldı. Alevilerin halen temel rahatsızlıklarından birisi olan ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından haksızlığına hükmedilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri de o dönemde zorunlu kılındı.

İlginç bir şekilde, bu üçüncü asimilasyon dalgasına karşı en güçlü direnç birinci ve ikinci asimilasyon süreçlerinin sonucu ortaya çıkan yeni Alevilikten geldi. Daha iki nesil bile olmadan kentli Aleviler Aleviliğin sol ve seküler değerler üzerine kurulu bir hümanizma kültürü olduğuna karar vermişler ve dini değerlere yönelmenin Aleviliği asimile edeceğini yüksek sesle dillendirmeye başlamışlardı. Elbette Türk-İslam sentezini şiar edinmiş 12 Eylül rejiminin niyeti Alevileri inanç köklerine yönlendirmek ve geleneksel Aleviliği ihya etmek değildi. Aksine, buradaki niyet Aleviliği mümkün merteye Sünniliğe yaklaştırmak ve böylece kontrol dışına çıkmasına engel olmaktı. Netice itibariyle, 1980'lere damgasını vuran Sünnileştirme çabalarının Alevi kimliği üzerindeki etkisinin Sol ve Kemalizm'e göre daha sınırlı kaldığını söyleyebilirim. Ancak bu dönemdeki resmi politikalar bir bakıma geleneksel Aleviliğin tabutuna son çiviye çakmış oldu.

Alevilik konusunda siyasal iktidarların aldığı tavrın dönemin siyasal ihtiyaçlarına göre biçimlendiğini aktarıyorsunuz. Yavuz devri ve sonrasında yüzyıllar süren baskıcı bir dönemin ardından İttihatçılar bir anda Aleviliğin Türkçü karakterini keşfediyorlar. Son dönemde ise Türkiye'de laiklik tartışmaları etrafında Aleviliğe bir yaklaşım var. Siz bu siyasal tavırların Alevi araştırmalarına direkt bir etkisi olduğunu belirterek bunun bu araştırmaların bilimsel karakterine zarar verdiğini söylüyorsunuz. Alevi inancına ve tarihine yönelik bu araştırmalarda dönüm noktalarını kısaca aktarır mısınız?

Bilimsel çalışmalar toplumsal gelişmelerden bağımsız iler-

lemiyor. En objektif olduğu düşünölen pozitif bilimler bile dönemin siyasal konjonktüründen etkileniyor. Fizik, kimya, matematik alanlarında birçok buluş toplumsal ve siyasal gelişmelerle yakından bağlantılıdır. Örneğin Einstein'ın meşhur maddenin enerjiye dönüşebileceğine dair keşfi ve buradan hareketle atom bombasının icadını düşünün. Einstein 2. Dünya Savaşı'na hazırlanan bir dünyada yaşamasa belki bu fikre hiç ulaşamayacaktı. Sosyal ve beşerî bilimlere gelince, bunların siyasal-toplumsal gelişmelerle ilişkisi şüphesiz çok daha yoğundur. Aslına bakarsanız bu alanlarda yapılan hiçbir çalışmayı konjonktürel bağlamından bağımsız anlayamayız.

Alevilik üzerine yapılan çalışmalar da böyledir. Geleneksel Alevilik'te uzunca bir literatür değerlendirmesi bölümü var. Alevilik hakkında bugüne kadar yapılan belli başlı çalışmaları tartıştığım bu bölümde farklı bir tarz izleyerek akademik çalışmaları politik ve sosyal arka planlarıyla beraber değerlendirdim. Bir bakıma, Alevilik çalışmalarının entelektüel tarihini sosyal ve politik tarihiyle birleştirerek yazmak istedim. Bu açıdan bakınca, akademik çalışmalarda karşımıza çıkan ana yaklaşımlar ve kavramsallaştırmaların dönemin şartlarına göre şekillendiği hemen fark ediliyor.

Alevilik hakkında yazılanları ve geliştirilen kavramsal yaklaşımları kabaca şu şekilde dönemlere ayırdım. İlk dönem olarak Osmanlı ulemasının 16. yüzyıl başında inşa ettiği söylemle başladım ki bu söylem günümüze kadar etkinliğini çeşitli seviyelerde korumuştur. Osmanlı ulemasına göre Alevilik (o dönemki adıyla Kızılbaşlık) Osmanlı siyasal-dini düzenine başkaldırının adıydı. O yüzden politik olarak isyancı (bağı ve tağı) dini olarak sapkın (rafizi) idi. Osmanlı döneminde yazılan kitap, risale ve fetvaların tümünde hâkim motivasyon Kızılbaşlığın bu iki unsurun bileşimi olduğunu ispat edip kitleleri buna ikna etmektir. 16. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı topraklarına dönük Safevi tehdidi bertaraf edilince Kızılbaş-Alevi meselesi İstanbul'un gündeminden düştü.

Ta ki 19. yüzyıl ortalarından itibaren misyonerlerin Osmanlı topraklarında faaliyet yürütmeye başlamasına kadar. Misyonerler ilk başta doğu kiliselerinin yanı sıra Alevileri de Protestanlığa döndürebileceklerini düşünmüş ve bu yolda çeşitli faaliyetlere girişmişlerdi. Bu faaliyetler Osmanlı devletine Anadolu'da yaşayan Alevileri tekrar hatırlattı. Özellikle II. Abdülhamit döneminde Alevilerin misyonerlere 'kaptırılmaması' amacıyla bir dizi politika geliştirildi. Temel amaç Alevilerin inançlarını düzelterek (ıslah-ı itikat) Sünni Müslümanlık içinde kabul edilebilir bir kıvama getirmektir. Bu amaçla belli başlı Alevi köylerine (özellikle büyük ocak

'19. yüzyıl ortalarından itibaren misyonerlerin Osmanlı topraklarında faaliyet yürütmeye başlamasına kadar. Misyonerler ilk başta doğu kiliselerinin yanı sıra Alevileri de Protestanlığa döndürebileceklerini düşünmüş ve bu yolda çeşitli faaliyetlere girişmişlerdi. Bu faaliyetler Osmanlı devletine Anadolu'da yaşayan Alevileri tekrar hatırlattı. Özellikle II. Abdülhamit döneminde Alevilerin misyonerlere 'kaptırılmaması' amacıyla bir dizi politika geliştirildi. Temel amaç Alevilerin inançlarını düzelterek (ıslah-ı itikat) Sünni Müslümanlık içinde kabul edilebilir bir kıvama getirmektir. '

merkezlerine) camiler yapıldı, çeşitli araçlarla önde gelen Alevilere ve onların çocuklarına 'İslam öğretilmeye çalışıldı'.

Devr-i Hamit'in hemen arkasından gelen Jön Türk ve İttihat ve Terakki döneminde İmparatorluğu bir arada tutacak ideoloji olarak Türkçülük benimsenmiş ve İslamcılık terk edilmişti. İstanbul'a hâkim olan bu politik anlayış Aleviliğe yaklaşımları da belirledi. Baha Sait Bey, Yusuf Ziya Bey (Yörükân) gibi dönemin entelektüelleri Aleviliği Türk harsının (kültürünün) asli bir unsur olarak tasvir etmeye başladılar. Bu dönem Alevilik üzerine yazan en etkili isim şüphesiz Fuat Köprülü idi. Onun da temel gayreti diğerleri gibi Aleviliği kurulmakta olan yeni Türk kimliğine entegre etmektir. Böylece Aleviler yüzyıllardır süregelen dışlanmışlıktan kurtulacak, bir süre sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni doğuracak olan bu yeni merkezin bir parçası olacaktır. Ne var ki Köprülü de bütün gayretlerine rağmen eski şablonun etkisinden kurtulamıyor, Aleviliği ortodoks (kita-bi-yüksek-normal) İslam karşısında bir heterodoksi olarak kavramsallaştırıyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile beraber esas olarak Ziya Gökalp'in sözcülüğünü yaptığı ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın resmi politikası olan kültürel milliyetçilik yerini jakoben milliyetçiliğe bıraktı. Türk Milleti tepede bir elit tarafından tasarlanacak ve kitlelere dikte edilecekti. Bu yeni anlayış Aleviliğe herhangi bir şekilde ihtiyaç ve ilgi duymadığından 1950'lere kadar Aleviler Ankara'nın gündeminde yer almadı. Çok partili sisteme geçilmesi, Alevilerin şehirlere göçmeye başlaması ve kamusal alanda görünür olmaları, nihayet 1960'lardan itibaren sol hareketlerin ana insan kaynağı haline gelmeleri, Alevi toplumunu tekrardan Türkiye gündemine getirdi.

'ALEVİLER 1950'LERDEN İTİBAREN KENDİ YAYINLARINI YAPMAYA BAŞLADILAR'

Bir yandan da 1950'lerin sonlarından itibaren Aleviler amatör bir şekilde kendi yayınlarını yapmaya başladılar. Alevilere dönük akademik ilginin 1970'lerde tekrar canlanmaya başladığını görüyoruz. Bu canlanma belirgin bir şekilde birbirinden ayrılan iki kulvarda gelişmeye başladı. Alevi gençlikle tanışan solcu aydınlar – ki bunların içine kısa sürede Alevi kökenli solcu aydınlar da katıldı – Aleviliği Türkiye tarihinde sosyalizmin ön evreleri olarak kavramsallaştırmaya çalışıyorlardı. Bu alanda Nazım Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı şüphesiz öncü ve belki en etkili eser olarak kabul edilmelidir. Öte yandan, Türk-İslam sentezi anlayışından beslenen milliyetçi-muhafazakâr yaklaşım, Aleviler'i soldan uzaklaştırmak istiyor, bu amaçla Köprülü döneminin Türkçü tezini içine İslam'ı daha da belirgin bir tonda ekleyerek yeniden üretiyordu.

'Alevilere dönük akademik ilginin 1970'lerde tekrar canlanmaya başladığını görüyoruz. Bu canlanma belirgin bir şekilde birbirinden ayrılan iki kulvarda gelişmeye başladı. Alevi gençlikle tanışan solcu aydınlar – ki bunların içine kısa sürede Alevi kökenli solcu aydınlar da katıldı – Aleviliği Türkiye tarihinde sosyalizmin ön evreleri olarak kavramsallaştırmaya çalışıyorlardı. Bu alanda Nazım Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı şüphesiz öncü ve belki en etkili eser olarak kabul edilmelidir.'

Mehmet Eröz'ün öncülük ettiği bu kulvar 1990'lardan itibaren neredeyse tamamen ilahiyat eğitimi alan akademisyenlerin tekeline geçti. Dolayısıyla Türkçülük vurgusu zayıflarken (Sünni) İslam vurgusu daha da arttı. Öte yandan solcu aydınların başlattığı kulvar antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi vs. gibi disiplinlerde yetişen akademisyenler tarafından bilimsel bir hüviyete kavuşturuldu. Kitapta 'Antropolojik Yaklaşım' dediğim bu ikinci kulvar, araştırma ve değerlendirmelerinde, yaşayan Alevileri merkeze alırken 'Milliyetçi-Muhafazakâr Yaklaşım' dediğim birinci kulvar daha çok eski el yazmaları üzerinden Aleviliği kurgulamak istiyordu. Kitapta detaylıca açıkladığım üzere, her iki kulvar da geleneksel Aleviliği anlamak için gerekli verileri ve kavramları üretmekte yetersiz kaldı.

15. yüzyıl öncesinde Anadolu'da çok zengin renkli ve geçişken bir dindarlık olduğunu söylüyorsunuz. Bugün anladığımız anlamıyla Alevilik, Sünnilik hatta Hıristiyanlık kavramlarının olmadığı anlamına mı geliyor? Anladığımız kadarıyla "sınır" yalnızca dinsel anlamda değil fiziksel anlamda da bugün bize olağan gelen biçimiyle o dönemde yoktu.

Evet 15. yüzyıldan önce Anadolu'da bugün anladığımız

anlamda Alevilik ve Sünnilik yoktu diyorum. Ancak Hıristiyanlık için aynı şeyi söyleyemem tabii. O çok daha eski bir din ve ayrı bir incelemenin konusu. Sorunuzun ikinci kısmı birinci kısmıyla çok yakından ilişkili ve Orta Çağ Anadolu'sunu anlamak için anahtar bir kavrama işaret ediyor. Modern dönemle Orta Çağ arasındaki en temel farklardan birisi nedir dersiniz sınır kavramı derim. Orta Çağ her anlamda sınırların belirsiz ve geçişken olduğu bir dünyadır. Bu fiziksel olduğu gibi (tarlanın sınırı, kişisel arazinin sınırı, ülkenin sınırı, vs.) düşünsel ve metafizik alanlarda da böyledir. Ülkeleri birbirinden ayıran sınırlar son derece belirsiz ve geçişken olduğu gibi farklı dini oluşumları (tarikat, meşrep, mezhep, hatta din gibi) birbirinden ayıran zihni sınırlar da aynı şekilde muğlak ve geçişkendi.

O yüzden Türkler'in Anadolu'ya girdiği 11. yüzyıldan Osmanlı devletinin merkezi-bürokratik bir Sünni imparatorluğa dönüştüğü 15. yüzyıla kadar Anadolu'da belirgin bir dini ortodoksi (doğrunun tekeline eline almış ve bunu politik-askeri güçle toplum geneline dayatan merkezi anlayış) görülmez. Dolayısıyla bir heterodoksi veya 'sapkınlık'tan da söz etmemiz mümkün değildir. Orta çağ Anadolu'sunun zihniyetini anlamak için bir Mevlevi dervişi olan Ahmed Eflâkî'nin Menâkıbu'l- rifin'de Hacı Bektaş Veli'yi nasıl tasvir ettiğine bakmak yeterlidir. O Hünkar için kaba bir tercüme ile 'karametleri olan ermiş bir kişidir, ancak Şeriat'a pek riayet etmez' der. Bu cümleyi bugün hiçbir muhafazakâr Sünni Müslüman'ın kurabileceğini sanmıyorum. Zira onların zihninde 'doğru İslam' ve 'yanlış İslam' arasındaki sınır Şeriat tarafından o kadar net çekilmiştir ki Şeriat'a tam olarak uymayan bir kimsenin ermiş yani veli olması imkansızdır. Ancak Mevlana'nın torunu Rif Çelebi'nin en önemli müridinin zihninde böyle bir sınır yoktu.

Bu konuda erken kaynaklarda çok örnekler vardır. Mesela, İbn Battua 1330'larda Sinop'ta meşhur Alaaddin Camisi'nde karşılaştığı bir manzarayı şaşkınlıkla anlatır. Fas'lı orta sınıf bir fakih olan seyyahın görüp kaydettiğine göre, Cuma namazından çıkan gaziler caminin avlusunda büyükçe bir çanakta sırayla haşhaş çekmektedir. Yine Şikari'nin Karamanoğulları Tarihi'nde anlattığı bir tablo bugün insanların zihinlerindeki doğru ve yanlış ayırımlarının o gün ne kadar muğlak olduğunu gösteriyor. Karamanoğlu beylerinden birisi (Alaeddin Bey olabilir, şimdi tam hatırlamıyorum) başarılı bir gazadan döndükten sonra adet olduğu üzere geniş katılımlı bir iştret meclisi (eski toy geleneği) düzenliyor. Kutlamalar başlamadan önce Konya'nın kadısı bir miktar Kur'an tilavet ediyor. Arkasından dua ediliyor. Ve arkasından içkiler çıkarılıp kutlamaya başlanıyor.

Özetle, demek istediğim Orta Çağ Anadolu'sunda dinin tekeli elinde bulundurduğunu iddia eden bir politik güç yoktu. Dolayısıyla farklı anlayışların yan yana yaşayabildiği oldukça çoğulcu bir dini ve fikri manzara vardı. Bu dünyayı en iyi tanımlayan kavram bence 'heterojenlik'dir: ortodoksi ve heterodoksinin olmadığı her anlamda heterojenliğin ege-men olduğu bir dünya. Dolayısıyla Alevilik ve Sünnilik de birbirinin zıddına gelişen iki ayrı dini-toplumsal yapı olarak o dönemde görülmez.

Yine politik olarak Osmanlı-İran çekişmesinin ve İran'da aynı zamanda dini bir önder olan Şah İsmail'in iktidar olmasının Sünni, Alevi ayrımını belirginleştirdiğini söylüyorsunuz. İran'da Şia burada Osmanlı hâkimiyetinde Sünni Hanefi bir dini anlayış ortaya çıktı. Fakat Osmanlı Aleviliğinin burada daha farklı bir mecrada seyretmesini yalnızca iktidar olamamasına mı bağlamalıyız?

Bana göre 15. yüzyıl Anadolu ve hatta bütün bir İslam dünyasında çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu yüzyılda meydana gelen gelişmeler daha sonraki dönemlerde meydana gelen olayların yönünü belirledi. Din tarihi bakımından bu yüzyılın önemi siyasetle dinin kaynaşması suretiyle büyük politik-dini düzenlerin kurulmasıdır. Osmanlı ve Safevi düzeni bunların en öne çıkan iki örneğidir. Her iki devlet de belirli bir noktada resmi bir mezhep benimsedi ve bu mezhebi hakimiyet alanı içinde yaşayan herkese dayattı. Osmanlılar malum olduğu üzere dört Sünni mezhepten Hanefiliği resmi mezhep olarak benimsediler. Diğer üç Sünni mezhebe tolerans göstermekle beraber onların dışında kalan İslam yorumlarına izin vermediler. Osmanlılar kurdukları düzene 'din ü devlet' diyorlardı ki bu tabir gerçekten de rejimin niteliğini tam olarak anlatmaktadır. 15. yüzyıl ortalarından itibaren kurulan Osmanlı rejimi gerçekten de din ile devletin (yani siyasetin) ayrılmaz bir şekilde kaynaştığı bir toplumsal düzen öngörüyordu. Dolayısıyla siyasal muhalifle dini sapkın bu yeni düzende aynı anlama geliyordu.

Benzer bir süreç yaklaşık yüzyıllık bir arayla İran'da Safevi devletinde de yaşandı. Safevi devleti resmi mezhep olarak 12 İmam Şiası'nı benimsedi ve onun dışında kalan bütün İslam yorumlarını yasakladı. Ancak Şia'nın oturmuş bir siyaset teorisi ve devlet yönetme geleneği olmadığından (zira siyasal liderlik sadece imamlara ait bir ayrıcalıktı) İran'da bu iş çok daha ağır aksak ve yavaş ilerledi. Bana kalırsa Safevi devletini kuran Kızılbaşlar İran'da da hiçbir zaman 12 İmam Şiası fikhına tabi olmadı. Safevi tarihçiliğinde genel kabul Kızılbaşların daha Şah İsmail döneminde güçlerinin kırılmaya başladığı, Şah Tahmasb döneminde ise büyük oranda sistemin dışına itildiği şeklindedir. Ben bu görüşe katılmıyorum.

'Bana kalırsa Safevi devletini kuran Kızılbaşlar İran'da da hiçbir zaman 12 İmam Şiası fikhına tabi olmadı. Safevi tarihçiliğinde genel kabul Kızılbaşların daha Şah İsmail döneminde güçlerinin kırılmaya başladığı, Şah Tahmasb döneminde ise büyük oranda sistemin dışına itildiği şeklindedir. Ben bu görüşe katılmıyorum.'

Aksine Kızılbaşların en az 17. yüzyıl ortalarına kadar Safevi devletinin belkemiği olarak mevcudiyetlerini sürdürdüğünü ve Safevi Tarikatı adı altında bildiğimiz Alevi-Kızılbaş Yolu'nu sürdürdüklerini düşünüyorum. Neyse bu uzun bir konu ve Geleneksel Alevilik'le doğrudan ilgili de değil. O yüzden bu kadar söylemekle yetineceğim.

Osmanlı Aleviliğinin farklı bir mecrada seyretmesini elbette buradaki şartların çok farklı olmasında aramalıyız. Osmanlı sınırları içinde kalan Aleviler devletsiz kapalı toplum modeline yönelmek zorunda kaldıkları için müteşerri İslam yorumlarından uzaklaştılar. Onun yerine soydan gelen karizma, ahlak ve tasavvufu ön plana çıkaran bir yorum geliştirdiler. Alevilerin İslam fıkhı (Şeriat) hükümlerine karşı lakayt olmalarının sebebini burada aramak lazım.

Çalışmanızda Alevilik tarihini ikiye ayırıyorsunuz: Orta Çağ Aleviliği ve Kızılbaş hareketi sonrası. Kızılbaş hareketi olarak nitelendirdiğiniz bu dönemin temel özellikleri nelerdir. Birde Alevilik tarihinde bir başlangıç dönemi tespit etmek mümkün müdür? Malum Alevi araştırmacılar arasında bu konuda çeşitli

iddialar mevcut. Hatta ilk dönemi Bizans tarafından “sapkın” olarak nitelenen Hıristiyan tarikatlarına dahi dayandıranlar var.

Alevi tarihi henüz daha bir bütün olarak yazılmadığı için yapılan bütün dönemlendirmelere ‘şimdilik’ kaydı koymak lazım. Benim dönemlendirmem de aynı kayda tabi. Esasen, şu aşamada Alevi tarihini dönemlendirmek neredeyse imkânsız denilebilir. Bu zorluğun temelinde Aleviliğin tanımının farklı kişilerce çok farklı yapılıyor olması var. Aslına bakarsanız, kitapta daha detaylı anlattığım gibi, Geleneksel Alevilik’in temel hedeflerinden birisi bu tanım kargaşasına en azından bir miktar netlik kazandırmaktır. 295 tane yaşlı Alevi önderinin anlattıklarını bir araya getirip ana başlıklar halinde özetledim. Benim bakış açımına göre bu 295 kişi Alevilik konusunda nihai otoritedir.

Kızılbaş hareketinin Alevi tarihi bakımından ne ifade ettiğini anlayabilmek için Alevi dini sistemine biraz yakından bakmamız gerek. Aleviliğin dayandığı inanç esaslarına bakıldığında bunların formları değişse de asıllarının İslam tarihinin başına kadar gittiğini söyleyebilirim. Ancak ritüel (örneğin, 12 hizmet ile tam teşekkürlü cem ritüeli) ve dini-toplumsal kurumlar (dedelik-taliplik ve musahiplik gibi) söz konusu olduğunda, bunların benzerleri ahiler ve bazı sufi gruplar arasında daha önce görülse de mevcut halleriyle Kızılbaş hareketi sırasında şekillendikleri anlaşılıyor. Bu bakımdan, Kızılbaş dönemi Alevi ritüellerinin ve dini-toplumsal kurumlarının kristalleşme dönemi gibi duruyor.

Başlangıç meselesine gelince, bu da yine tanımlama ile ilgili bir meseledir. Eğer Aleviliğin hoşunuza giden bir bileşenini alır ve diğerlerini görmezden gelerseniz, başlangıcı istediğiniz her yere götürebilirsiniz. Örneğin ‘Alevilik güzel ahlakıdır’ diye tanımlamakla yetinirsek Aleviliğin başlangıcını Adem’e kadar götürebiliriz. Sizin işaret ettiğiniz fantastik başlangıç önerilerinin bir kısmının ideolojik veya başka sebeplerden kaynaklanan art niyetli bir yaklaşıma dayandığını düşünüyorum. Art niyetli olmayanlar ise Alevilik konusundaki cehaletten kaynaklanıyor olmalı. Eski tabirle bir tarif ‘efradını câmi ağyarını mâni’ olmalıdır. Yani tarif edilmeye çalışılan şeye ait olanların hepsini içermeli, ait olmayanları dışarıda bırakmalıdır. Geleneksel Alevilik’te yakın zamana kadar bu topraklarda yaşanan Aleviliği, inanç esasları, ritüelleri, kurumları, toplumsal yapısı, tarih anlayışı ve kolektif belleği ile bir bütün olarak bulabilirsiniz. Kitapta ben daha önceden kendi bildiklerimi özellikle yazmadım. Aksine sadece dedeler, analar, aşıklar ve babaların anlattıklarını özetledim. Şimdi, eğer dedelerin anlattığı Aleviliği esas alacak olursak, Alevi tarihinin başı Muhammed-Ali’ye gidiyor. Bunun hiç lamı cimi yok. Bir tarihçi olarak benim kendi yorumumu yukarıda söyledim.

‘Kitapta ben daha önceden kendi bildiklerimi özellikle yazmadım. Aksine sadece dedeler, analar, aşıklar ve babaların anlattıklarını özetledim. Şimdi, eğer dedelerin anlattığı Aleviliği esas alacak olursak, Alevi tarihinin başı Muhammed-Ali’ye gidiyor. Bunun hiç lamı cimi yok.’

'Kente gelen Aleviler ister istemez kentin kuralları ile oynamak durumunda kalıyorlar. Ayrıca Sünni toplumu açıkça rahatsız edecek unsurları ya arka plana atıyorlar ya da tamamen terk ediyorlar. Verdiğiniz örnek bunlardan birisi. Birçok bölgede Alevi cemlerinde 'dolu' adı altında birkaç yudum alkollü içki alınır. Şimdi artık cemevlerinde yapılan cemlerde bu uygulama terk edilmiş görünüyor.'

Alevi araştırmalarında sizin de değindiğiniz Muhafazakâr İslami yaklaşım Aleviliği Türkçü İslamcı bir çerçeveye sokmaya çalışırken, özellikle geçmişi sol sosyalist olan Alevi araştırmacılar onun İslam'dan farklılığına hatta sosyalist karakterine atıfta bulunmaya çalışıyorlar. Alevilik konusunda politik yaklaşım neden bu kadar belirleyici oluyor? Güzel bir soru. Neden Sünnilik bu şekilde birbirinden çok farklı kulvarlara kolayca çekilemiyor da Alevilik çekilebiliyor? Bence, sebep yine tanım kargaşasında gizli. Genelin üzerine uzlaştığı bir tanım veya tarif olmadığından, herkes gönlüne göre bir Alevilik tanımlayıp onun esas Alevilik olduğunu iddia etmekte hiçbir sakınca görmüyor.

Kentleşme ile birlikte Geleneksel Aleviliğin oluşum sürecini tamamladığını modern Aleviliğin ortaya çıktığını söylüyorsunuz. Doğum sancısı yaşadığını söylediğiniz modern Aleviliğin temel farklılıkları ve özellikleri nelerdir? Sanırım kentleşme ile birlikte en büyük kayıp "dayanışmacı" karakterinde yaşanıyor.

Geleneksel Alevilik ile Modern Alevilik arasında uzun bir karşılaştırmayı ayrı bir makalede yapmıştım. Bu kitapta da o makaleden özetle ana farkları yazdım. İsterseniz sorunuzun cevabı için okuyucuyu kitabın ilgili bölümüne yönlendirelim. (1) Söylediğiniz çok doğru. Bu süreçte dayanışmacı karakter kayboluyor. Zira Alevilik toplum merkezli bir yapıdan birey merkezli bir yapıya doğru evriliyor.

Bu konuda merak ettiğim noktalardan biriside nispeten görünür hale gelmek, Alevilik inancı üzerinde bir tür "mahalle" baskısı yaşıyor mu? Örneğin bazı Alevi-Bektaşî ritüellerinde görülen alkol kullanımını ortadan kalkıyor.

Şüphesiz yaşıyor. Kente gelen Aleviler ister istemez kentin kuralları ile oynamak durumunda kalıyorlar. Ayrıca Sünni toplumu açıkça rahatsız edecek unsurları ya arka plana atıyorlar ya da tamamen terk ediyorlar. Verdiğiniz örnek bunlardan birisi. Birçok bölgede Alevi cemlerinde 'dolu' adı altında birkaç yudum alkollü içki alınır. Şimdi artık cemevlerinde yapılan cemlerde bu uygulama terk edilmiş görünüyor.

Cumhuriyet döneminin Alevilere vatandaşlık vererek onu hukuki bir statüye aldığını belirtiyorsunuz. Aleviler arasında da Cumhuriyet ve Kemalizm savunusu öne çıkıyor. Ancak tekke ve zaviyeler kanunu ile aslında Aleviliğin daha büyük bir yara aldığı eleştirisi de var. Sünni İslam'ın Cami ve Diyanet üzerinden varlığını sürdürdüğü ancak Aleviliğin kapatılan tekke ve zaviyeler ile tekrar yer altına itildiği ileri sürülüyor. Bu yanıyla geleneksel Alevilik köklerinden kopma noktasında

büyük bir darbe almamış mıdır?

Bu konu kitapta doğrudan ele alınmıyor. Ancak yine de önemine binaen bir iki söz söylemek isterim. Bu tez bir kısım Aleviler de dahil olmak üzere çok kişi tarafından dillendiriliyor. Ancak bence yanlış bir tez.

Şöyle ki: 1925’da tekke ve zaviyeler kapatıldığında Alevilik dergâh merkezli bir yapıya sahip değildi. Kitapta uzun uzun dedelerden özetlediğim üzere, Alevi sistemi dergahlar üzerine değil ocaklar üzerine kuruluydu. Bu kararın Bektaşileri belli ölçüde etkilediği söylenebilir. Kaldı ki Bektaşiler de dergahlarının ve vakıf gelirlerinin çok büyük bir kısmını zaten 1826’da kaybetmişlerdi. O yüzden onlara etkisi de sınırlı kaldı bence. Karardan esas etkilenenler Sünni olarak kabul edilen tarikatlar oldu. Zira onlar Osmanlı döneminden bu yana ilk defa devletin hışmına uğruyorlardı.

Alevilere gelince, onlar Osmanlı düzeninde dışlandığından vakıf ve dergâh sahibi olmaları zaten yasal olarak (şeran) mümkün değildi. Bunun yanında, Bektaşi ağına dahil olan bazı tekkelerin Anadolu’da ve Balkanlarda Alevi toplulukları ile yakın ilişkiler geliştirdiği anlaşılmaktadır. Söylediğim gibi, bunlar da zaten 1826’da ya kapatılmış ya da Bektaşilerin elinden alınıp Nakşilere verilmişti. Bektaşi ağı içinde bulunmayan az sayıda tekke denilen Alevi kurumu vardı ki bunlar da klasik anlamıyla içinde dervişlerin yaşadığı bir dergah olmaktan ziyade büyük ocak kurucularının türbelerinden ibaret ziyaret mekanlarıydı. Örneğin Hubyar tekkesi gibi. Bunlar da hem zengin vakıf gelirleri olmadığından hem de zaten uzak köylerde bulunduğu için resmi olarak kapatılması pratik hayatta çok da bir anlam ifade etmiyordu. Unutmamamız gereken bir başka nokta, o tarihlerde Aleviler’in hemen hemen tamamı köylerinde yalıtılmış, kapalı toplum düzeninde yaşamaya devam ediyordu. Cumhuriyet’in devlet düzeninde İslam hukukunu (Şeriat) terk edip pozitif hukuk sistemine geçmesi Aleviler için meşru vatandaş olmanın yolunu açıyordu. Şüphesiz bu değişimin Aleviler üzerindeki psikolojik etkisi hafife alınmaz. Bugün hala Alevilerin Atatürk ve Cumhuriyet’e derinden bağlı olmalarının altında işte bu psikolojik rahatlama yatıyor. Ancak, Alevi toplumu köylerde eski düzen yaşamaya devam ettiklerinden devlet yapısındaki bu köklü değişimin Alevilerin gündelik hayatındaki etkisi oldukça sınırlı kaldı. Ta ki 1950’lerde kente göçmeye başlayana kadar. Göçün nelere sebep olduğunu ise ilk sorunuzdan itibaren konuşuyoruz!

Geleneksel Alevilik-İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek, Rıza Yıldırım, 411 syf., İletişim Yayınları, 2018.

John Berger göçmen işçileri selamlıyor

Metis Yayınları'ndan John Berger ve Jean Mohr imzası ile çıkan, çevirisini Cevat Çapan'ın yaptığı Yedinci Adam, Avrupa'da çalışan göçmen işçilerin sorunlarına odaklanıyor. Jean Mohr'un çektiği fotoğraflardan yola çıkarak, John Berger'in kaleme aldığı yazılar, üç bölüm halinde okura sunuluyor. İlk bölüm: Yola Çıkış, ikinci bölüm: İş, üçüncü bölüm: Dönüş. İsmiyle müsemma olan bölümlerde, fotoğraflara Berger'in işçilerin duygularını kaleme aldığı yazılar eşlik ederken, ana sorun olarak kapitalizmin kendisi işaret ediliyor.

Değerlendirmeye başlamadan önce kitabın hikâyesine göz atalım: 1973 yılının tamamı ve 1974 yılının Haziran ayına kadar geçen zamanda kaleme alınan bu kitap için Berger, 2010 yılında, "...her şeyden önce Avrupadaki zengin ülkelerin ekonomilerinin 1960'lı yıllarda nasıl bazı daha yoksul ülkelerdeki insanların emeğine dayandığını göstermek istiyorduk" diyor. Temel itkinin bir tartışmaya önyak olması, siyasal bir etki yaratması ve "işçi sınıfının uluslararası dayanışmasını" desteklemek olduğunu da dile getiriyor. İkili, bu meseleyi evvela bir film yapmak istese de para bulamaz ve kitabını yazmaya karar verir. Berger'e göre bu durum, "ge-

Soner Sert

'... mesele, pek tabii fabrikanın kendisi ya da emek odaklı çalışma karşıtlığı değildir. Mesele, insana yaraşır bir şekilde, insan odaklı bir sistem için bu emeği göstermektir. Berger'in göçmen işçi için en net tarifi, "yaşamak için hayatını satan kişi" cümlesidir.'

çimlerini sağlayacak parayı kazanmak umuduyla ailelerinden ayrılmak zorunda" kalanların, aile albümüne göz gezdirir gibi bakacakları bir kitaptır.

Kitap, Avrupa'ya içinden veya dışından yapılan emek odaklı göçlerin –kurgu yanını da boş vermeden- nesnel veriler ışığında kapitalizm ile olan ilişkisini irdeliyor. Berger kitabın meselesini, "Göçmen işçinin yaşantısını ana çizgileriyle vermek, bu yaşantı ile göçmen işçinin fiziksel ve tarihsel çevresi arasındaki ilişkiyi göstermek, dünyanın şu andaki siyasal gerçekliğini" anlamak için bu kitabı yazdıklarını söyler. Kitabı temasını "özgürlüğün yok oluşu" olarak niteler.

Bir ülke, dışarıdan gelmiş bir göçmen işçiye sadece para sunar. O da onu öldürmeyeceği kadar... Yatıp uyacağı, karnını doyuracağı hücre benzeri bir yer ve eline tutuşturduğu üç beş kurşula onu orada aylarca, yıllarca yatırır ve onunla işi bittiğinde memleketine postalar. 60'lı yıllarda Almanya'ya giden Türküyelilerin, İsveç'e giden Yunanlıların, Fransa'ya giden Portekizlilerin derdi ve amacı ortaktır. Yeteri kadar para kazanmak ve ülkelerine "bir şey" olarak dönmek... Göçmen işçi bir ülkeye belli bir işi, belli bir para karşılığında yapmak için gider. Salt emeğini satmak için... Orada bulunduğu süre içinde o işçiden düşünmesini, herhangi bir şey için fikir yürütmesini, insani bir histe bulunmasını istemezler. Bir makine gibi davranmasını, sosyal ve kültürel kodlarını unutup sıfırdan var olmasını isterler.

Teknik olarak bakıldığında büyük bir çaba gibi görünmeyen, daha deneyimli işçileri taklit ederek yapılan işlerin büyük çoğunluğu, aynı hareketin her gün, aynı saatlerde ve periyodik olarak devam edişinden dolayı işçiyi düşünemez hale sokar. Marx 1867 yılında bu durumu, "Fabrikada işçinin dışında cansız bir çark dönmektedir; işçi bu çarkın sadece bir parçası durumundadır... Fabrikada çalışmak, ayrıca sinir sistemini son derece yorar, kasların değişik hareketlerini kısıtlar, insanın bedensel ve düşünsel etkinliğini en küçük zerresine kadar özgürlükten yoksun bırakır" sözleriyle açıklar. Berger ise bu meseleyi "göçmen" olma halini de unutmadan şu kelimelerle dile getirir: "Bir göçmen işçinin yeniden insan (koca, baba, yurttaş, yurtsever) olabilmesi için yurduna dönmesi gerekir. Ona hiçbir gelecek vadetmediği için terk etmek zorunda kaldığı yurduna."

Buradaki mesele, pek tabii fabrikanın kendisi ya da emek odaklı çalışma karşıtlığı değildir. Mesele, insana yaraşır bir şekilde, insan odaklı bir sistem için bu emeği göstermektir. Berger'in göçmen işçi için en net tarifi, "yaşamak için hayatını satan kişi" cümlesidir.

Peki bunun sebebi nedir?

Başlangıçta da değinildiği gibi kitap, 60'lı yıllardaki emek göçüne odaklanırken, Berger'in deyişiyle yeni sömürgecilik anlayışını masaya yatırmayı amaçlamaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası toparlanmaya çalışan Avrupa, ABD'nin "desteğiyle" yeni dönem kapitalizmine geçiş yapmış, fabrikalar kurmuş ve bu fabrikalarda çalışacak işçiye ihtiyaç duymuştur. Hâlihazırda azalan nüfus bu ihtiyacı karşılayamıyorken, bu ülkelerde verilen düşük ücretlerle el emeği gerektiren işleri yapmayı kabul edecek sayıda işçi bulunamaz. Dolayısıyla "ithal" edilmesi gerekir. İşte göçmen işçinin hikâyesi tam olarak burada başlar.

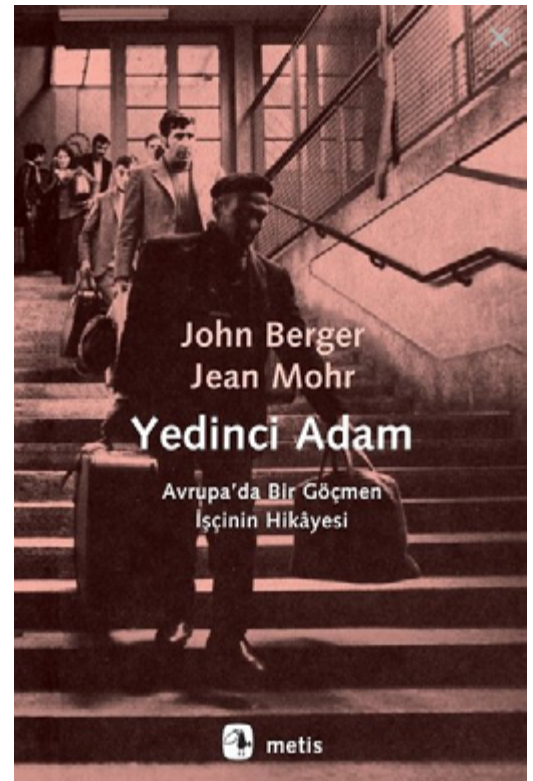
Kapitalizm, varoluşu itibariyle kar marjını –sürekli- daha yukarı çekmek ve yeni pazar alanları bulmak zorundadır. Bunun için yoksul olan, yoksul kalması gereken yeni yerlere ihtiyaç duyar. Kapitalizme göre, bir insanın ya da bir toplumun yoksul kalmasının sebebi, yeteri kadar girişimci ve çalışkan olmamasıdır. Girişimciliğin ve çalışkanlığın değer ölçütü ise verimliliklerdir. Zaten zıvalık da burada başlar. Verimliliğin, gerçek anlamda bir verimlilik olup olmadığını kim belirleyecektir? Tabii ki; kapitalizm!

Var olması için her zaman yoksullara ihtiyaç duyan kapitalizm için en büyük sıkıntı, üretim ile piyasa arasındaki ilişkinin dengesidir. Ekonominin dalgalanması halinde ilk olarak işçinin kursağından giren bir lokma ekmeği keserek tasarruf edeceğini düşünen kapitalizm, ihtiyaç anında işsiz bırakabileceği bir yığın insan topluluğu arar. Burada, devreye göçmen işçi kavramı girer. Yani; yedek emek gücü... "Eğer bu yedek emek gücünün tümü bir ulusun örgütlenmiş işçi sınıfından oluşuyor ve bu yüzden zarar görüyorsa, bu sınıf böyle bir düzene son verilmesini isteyebilir ve devrimci bir işçi sınıfına dönüşebilir." Dolayısıyla mesele, siyasal bakımdan baş ağrıtmayacak bir topluluğu bulup getirmek, işe yarayacağı zaman kullanmak, yaramayacağı zaman göndermektir.

Sistem, olası "tehlike"nin önüne geçmek için "izin veriyormuş" gibi görünerek rotasyon yapar. Belirli bir süre sonra işçileri memleketlerine gönderir ve yerlerine başkalarını alır. Diğer fabrikalarla değiş tokuş yapılır. İşçiye, sendikaya başvuru yapma hakkı verilir fakat resmi üye olma şansı, herhangi bir meselede hak iddia etme şansı yoktur. Bırakın bir işçi önderi ya da "militan" olmayı, siyasal bir aktivitede bulunma şansı yoktur. Bir aktivitenin siyasal olup olmadığına ise bildiğiniz gibi adli merciler karar verir.

Çözüm?

Son sözü yine Berger'e bırakalım: "Devrimci bir partinin önderliği olmadan, kırsal yoksulluğu yaratan ve sürdüren ekonomik ve toplumsal ilişkiler değişmeyeceğe benzer."

Yedinci Adam, John Berger ve Jean Mohr, syf. 248, Metis Yayıncılık, 2018.

Varoluşçu ‘Yabancı’ kimdir?

Colin Wilson’ın Notos Yayıncılık tarafından yayımlanan “Yabancı” adlı kitabı yabancılık kavramını epey geniş bir çerçevede ele alıyor. Yazar bir bakıma “yabancı varoluşçu”nun izini sürüyor, bunu yaparken bizi Tolstoy’dan, Dostoyevski’ye, Nietzsche’den Kierkegaard’a, Van Gogh’tan, Nijinski’ye, Rilke’ye kadar pek çok yazar ve düşünürle buluşturuyor.

“Yabancı” kelimesi farklı çağrışımları barındırır. Günümüzde daha çok sosyolojik göndermesiyle karşımıza çıkan bu kavram, özellikle zorla göç ve sürgünlük durumunda bireyin hissettiği aidiyetsizlik, köksüzlük hissi ile birlikte “farklılaştırılmış” olmanın bireye yüklediği durumu hatırlatır. Bunun yanı sıra bulunulan etnik gruptan dolayı “farklı” olarak inşa edilmiş öznenin durumuna da işaret eder. Kelimenin bir kullanımı da bireyin varlık sorunlarıyla ilişkilendirir, bulunulan topluma, çevresindeki insanlara, hayata dair hissedilen uyumsuzluğun getirdiği, hiçlikte savuran, boşlukta dolaştıran, “yabancılaşma” dair bir histir bu. Bahsedilen anlamda yabancıya pek çok edebiyat metninde, filmlerde, felsefi soruşturmalarda rastlarız.

Emek Erez

Bu bağlamda “yabancı” olma durumunu tartışan, Colin

Wilson'ın Notos Yayıncılık tarafından yayımlanan "Yabancı" adlı kitabı konuyu epey geniş bir çerçevede ele alıyor. Yazar bir bakıma "yabancı varoluşçu"nun izini sürüyor, bunu yaparken bizi Tolstoy'dan, Dostoyevski'ye, Nietzsche'den Kierkegaard'a, Van Gogh'tan, Nijinski'ye, Rilke'ye kadar pek çok yazar ve düşünürle buluşturuyor.

'YABANCI'YI ANLAMAK

Wilson'ın her anlamda tartışıp, peşine düştüğü yabancıların izlerine pek çok metinde rastlıyoruz. Anlaşılır olabilmesi için kitabı okurken de anımsadığım, Zeki Demirkubuz'un 2001 yapımı 'Yazgı' filminde, Serdar Orçin'in canlandığı Musa karakterini hatırlayabiliriz. Bu filmde Musa kitabın konu ettiği tip olarak 'varoluşçu yabancıyı' hatırlatır ki film Camus'nün "Yabancı" adlı eserinden uyarlanmıştır. Filmin başlangıcında sıradan, annesiyle yaşayan gündelik yaşamda çok sık karşılaşılabilecekmiş gibi görünen karakter, film ilerledikçe ortaya çıkan genel kabullerin dışında tavır ve tutumlarıyla dünyada olanı değersizleştiren, etrafında olup bitenleri hiçbir şey olmuyormuşçasına doğallıkla karşılayan, annesinin ölümünde bile bilindik yas durumunu yaşamayan "yabancı" bir karakteri temsil eder. Musa karakterinin tepkisiz "yabancılığı" bana kalırsa duyarsızlığından, hissizliğinden kaynaklanmaz onun müdahale etse de bir şeyleri değiştiremeyeceğini bilmesinden kaynaklanır. Çabalasa bile sonucun olumsuz olacağını farkında olmasından ve dünyanın kendisine hiçlikten başka getirisi olmadığını bilmesinden. Film boyunca da öyle olur ve cinayetle suçlanır ve aynı tepkisiz tavrı bu konuda da sürdürür. Bir boyutuyla Wilson'ın yabancıasını çağrıştıran bu karakter, aslından yazarın "varoluşçu yabancı"sını anlamamızda bize ipucu sunabilir. Çünkü "yabancı" için hakikatin söylenmesi önemlidir konu ne olursa olsun zaten yabancılık hakikatin farkında olmaksızın ve bunu anlatamamaktan ifade edememekten kaynaklanan da bir his kitapta bahsedildiği gibi. İşte Musa için de durum böyle bana kalırsa hakikatin farkında ama ifade etmesi hiçbir şeyi değiştirmeyecek çünkü anlamı yok.

DÜNYADASIN

Ayrıca, Wilson'ın işaret ettiği yabancılık durumu dünyada olduğunun ve bunun çıkmazının farkına varan, "dünyadasın ve bunun tedavisi yok" olarak ifade edilen Beckett cümlesini hatırlatan, bireyin sorunlarını da anımsatıyor. Dünyayla, diğer insanlarla, yaşadığı hayatla derdi olan kişinin içerisine düşebileceği hâl bu. Yazar, bunu deneyimlediğini düşündüğü metinler, karakterler ve yazarlar üzerinden konuyu tartışırken, aslında bir açıdan kendi varlığımızla yüzleşme vesilesi

'Wilson'ın işaret ettiği yabancılık durumu dünyada olduğunun ve bunun çıkmazının farkına varan, "dünyadasın ve bunun tedavisi yok" olarak ifade edilen Beckett cümlesini hatırlatan, bireyin sorunlarını da anımsatıyor. Dünyayla, diğer insanlarla, yaşadığı hayatla derdi olan kişinin içerisine düşebileceği hâl bu.'

'Wilson'ın kitap boyunca incelediği metinler bizi başka başka yabancılik halleriyle buluşturuyor ve bu nedenle yazarın çıkarmaya çalıştığı "yabancı" profiline her zaman her yerde aynı olamayacağı üzerine de düşünmüş oluyoruz bana kalırsa çünkü her metnin çıktığı yer, bulunduğu ortam yazarın bulunduğu duygusal hâl, sağlık problemleri gibi nedenler bu hissin ortaya çıkmasında etkili görünüyor ve böylece "yabancı" da kesin, sabit olamayacağını fark ediyoruz.'

de buluyoruz. Kendi yabancılığımızı, ifadesizliğimizi, dilsiz bırakılmışlığımızı anımsıyor ve kitabın sorunsallaştırdığı bu meselenin çok da uzağında olmadığını hissediyoruz. Çünkü dünyanın sıkıntısı, bireye yüklediği sorumluluk, kur-tuluş umudunun gittikçe tükenmesi insanın varlık krizini aşmasının yolunu tıkarken, "yabancılik" hissinin yakamızı bırakması zor görünüyor.

YABANCI BİR SABİT KATEGORİ OLABİLİR Mİ?

Wilson metin boyunca "yabancı"nın belli özelliklerini ortaya koyarken bir "yabancı" tipi yaratmaya çalışıyor fikrimce. Kitap nasıl biridir bu "yabancı" sorusunun tüm yanıtlarına ulaşmaya çalışırken, çok farklı yabancı özellikleriyle karşılaşırız. Örneklenen metinler, varılan sonuçlar bize gösteriyor ki "yabancı" sabit bir kategori olamıyor. Örneğin: Kamus ve Kafka metinlerinin "yabancı" daha çok "gerçek dışı yabancılik" olarak değerlendiriliyor Wilson tarafından. Çünkü özellikle Kafka metinlerine baktığımızda bulunduğu toplumdaki rahatsız, modern bireyin disipline edilmiş bedeninden çıkmaya çalışan ama genellikle başarılı olamayan karakterlerle karşılaşırız. Bir sabah böcek olarak güne başlayan Gregor Samsa'nın hikâyesindeki "gerçek dışılık", bedenen başka bir varlığa dönüşmüş olsa bile hâlâ gündelik hayatın sıkıntılarını taşıyan, aile, patron, çalışan ilişkisi kaygısını barındıran modern bireyin kendisine ve içerisinde bulunduğu hâl ne kadar yabancı olduğunu hatırlatır. Her şey olabildiğince "gerçek dışı"dır ancak Gregor Samsa normalmişçesine yaşamını sürdürmeye çalışır.

Wilson'ın kitap boyunca incelediği metinler bizi başka başka yabancılik halleriyle buluşturuyor ve bu nedenle yazarın çıkarmaya çalıştığı "yabancı" profiline her zaman her yerde aynı olamayacağı üzerine de düşünmüş oluyoruz bana kalırsa çünkü her metnin çıktığı yer, bulunduğu ortam yazarın bulunduğu duygusal hâl, sağlık problemleri gibi nedenler bu hissin ortaya çıkmasında etkili görünüyor ve böylece "yabancı" da kesin, sabit olamayacağını fark ediyoruz.

KİMİZ BİZ?

Metinden "yabancılik" hissine dair ortak noktalara da ulaşmak mümkün olabiliyor. Çünkü bir şekilde yabancıların sorunları dünyanın ortak dertleriyle de birleşiyor ve soru bulduğum yerde ben kimimi aşarak dünyada ben kimime dönüşüyor. Wilson'ın ifadesiyle "yabancı" için durum şöyle: "sorun hayatlarındaki gerçekdışılık hissidir. Acı vermeye başladığı noktada hayatın gerçekdışılığını şiddetle fark ediyor ama acının kaynağını bulamıyorlar. Uzun süredir hasta

olan biri gibi, sıradan dünyanın gözlerinden düştüğünü görüyorlar. Yaşamak kâbusa dönüşüyor. Ekran karardığı anda sinema perdesi ortaya çıkıyor. O âna dek umut ve arzularını tekrar yansıtmışken birdenbire sinema salonunda olduklarını fark ediyorlar. Soruyorlar: Kimiz biz? Burada ne yapıyoruz?” Sanırım “yabancı” için bahsedilen bu farkındalık âni belirleyici oluyor, bu mutlu hissettiren bir rüyadan uyanmak gibi geliyor bana. Her şey olağan bir şekilde akıp giderken birden boşlukta ve hiçlikte savrulduğunu fark ediyorsun. Çünkü dünya müdahil olamadığın birçok olumsuz olaya sahne oluyor ve sen var olduğunu gösteremiyorsun oysa “olmak” için rahatsız olduğun durumdan kurtulman gerekiyor ki kitapta eylemde bulunmak, irade göstermek bir şekilde o kurtuluşa ulaşmak için çabalamanın da genellikle olumlu sonuçlanmadığına dair epey örnek var.

‘AKIL DIŞI’ DEĞİL ‘YABANCI’

Wilson’ın anlatmaya çalıştığı “yabancı” içerisinde bulunduğu dünyanın farkında olan bir temsil sunuyor bize. Ve bu farkındalık bir yandan çıkışsız hissettirirken diğer insanlarla uyuşmayan kaygılı bir varlık durumuna işaret ediyor. Bu nedenle yabancı diğer insanların dertlerini önemsiz görüyor. Bu bir küçümsemeden çok bana kalırsa diğer insanlara karşı hissedilen bir acıma duygusunu

hatırlatıyor. Bu nedenle geçimsiz birlikte yaşaması zor, her şeyi deneyen, yaşadığı hiçbir tecrübeden tatmin olmayan birisi olarak da karşılaşılabiliyoruz “yabancı” ile. Kitapta Van Gogh örneği de bu bahsettiğimiz durumu açıklıyor. Van Gogh on altı yaşındayken evden ayrılıyor, Londra’ya gidiyor, baba evine geri dönüyor. sık olduğu kadına kavuşamama onda derin bir hayal kırıklığı yaratıyor. Mistik krizler yaşıyor, gecekondu mahallelerinde dolaşıyor, papaz olmaya karar veriyor, Gaugin ile birlikte yaşarken ona jiletle saldırıyor, sonrasında kendi kulağını keserek kasabada genel evde çalışan bir kadına gönderiyor. Hastaneye kaldırılıyor ve resim yapmaya devam ediyor, en sonunda da, “eserlerim için hayatımı tehlikeye attım aklımın yarısı da iflas etti” diyen bir mektup bırakıp, dünyadan gidiyor. Kitapta ayrıntılı bir şekilde işlense de kısaca değinebildiğimiz Van Gogh’un yaşamının sadece bu kısmına bakıp, onu “akıl dışı” bir yere konumlayıp konu üzerine bu açıdan düşünme kolaycılığına kaçılabilirdi belki. “Anormal” bir yaşam kategorisinde değerlendirilip akılcılığın desteğiyle tüm bu anlatılanlar birden açıklığa kavuşabilirdi. Ancak Wilson’ın metin boyunca bundan uzak durması ve konuyu yabancılik ekseninde temellendirmesi sanırım bu kitabın en önemli yanlarından.

YAŞAMIN METİNLE KESİŞMESİ

Colin Wilson bu metninde “yabancı”yı anlamaya çalışırken, tıpkı bahsettiği karakterler gibi içine doğru bir yol izliyordu belki de. Metin bu açıdan da değerlendirilebilir ve yapıt yazardan bağımsız mıdır sorusunu Wilson üzerinde tekrar tartışabiliriz. Çünkü Wilson’ın metodu yazarları karakterleriyle birlikte düşünmemize izin veriyor fikrimce ama aynı zamanda Wilson’ı da metinle birlikte düşünebiliyoruz. Kitapta kısaca bahsedildiği gibi anlıyoruz ki onun da yaşamı bahsettiği yazarlara benzer sıkıntılar içeriyor. Wilson, “on altı yaşında okulu terk etmiş, intihar etmeye karar verip son anda vazgeçmiş, bir yığın işe girip çıkarak çeşitli tecrübelerin girdabına kapılmış, ardından hakkında yazdığı Yabancılar gibi ‘daha dolu yaşama’ peşine düşerek bu sıkıcı yaşamdan kurtulmaya azmetmişti.” Wilson için yapıtlarının böyle bir anlamı olduğu düşünülürse titizce çalıştığı bu metin de daha anlaşılır oluyor. Parasızlıktan parklarda yatarken, insan varoluşuna dair düşünen ve vaktini kütüphanelerde geçiren bir yazardan bahsediyoruz. Bu açıdan “Yabancı” bana kalırsa hem edebiyat ve felsefenin iç içe geçtiği bir okuma serüveni hem de Wilson’ı daha yakından tanımak için önemli bir metin. Ayrıca pek çok metne getirdiği yorumlar ve karakter incelemeleri dikkate alınırsa başvurulabilecek, yeni tartışmalara vesile olabilecek bir kaynak metin olarak da değerlendirilebilir.

YABANCI

COLIN WILSON

BARBUSSE | WELLS • SARTRE
 CAMUS • HEMINGWAY
 GRANVILLE-BARKER | HESSE
 LAWRENCE • VAN GOGH • NIJINSKI
 JAMES | NIETZSCHE • ELIOT
 | KIERKEGAARD | TOLSTOY
 DOSTOYEVSKI • FOX • YEATS |
 RILKE | BLAKE • VILLIERS |
 TRAHERNE • RAMAKRİŞNA • SHAW
 HULME | GÜRCİYEV
 NOTOS
 KİTAP

Yabancı, Colin Wilson, çev: Cihan Barış Özkan, Notos Kitap, 2018.

Tecavüzcüleri İmha Timi'nden Büyük Örgü Şişi Devrimi!

Bugün Patika Kitap etiketiyle raflarda yerini alacak olan “Örgü Grubu: Tecavüzcüleri İmha Timi” okurken zaman zaman yüksek sesle güldüğünüz, karanlık bir komedi. Tecavüzcülerin peşine düşüp öldüren bir grup kadının hikayesini anlatan kitap, şiddete başka bir şiddetle karşılık verilmesi, öz savunma konularını da doğal olarak tartışmaya açılıyor...

Çiçek Tahaoğlu

Çocukların çocuğunun “tecavüz” kelimesinin anlamını bile bilmediği, açıklandığında ise kavramakta zorluk çektiği bir dünya hayal edin... İnsanlık böyle bir noktaya nasıl gelmiş, insanlar cinsel şiddeti tamamıyla nasıl durdurmuş olabilir?

Tabii ki Büyük Örgü Şişi Devrimi'yle! “Örgü Grubu: Tecavüzcüleri İmha Timi”, işte bu devrimin hikayesini anlatıyor. “Tecavüzcülerin testislerine atılan bir tekme kadar güzel” bu kitap, tam da bugün yani 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü'nde raflarda olacak.

ÖRGÜ ŞİŞİ CİNAYETLERİ

“Örgü Grubu: Tecavüzcüleri İmha Timi” sessizce okurken zaman zaman yüksek sesle güldüğünüz, karanlık bir komedi.

Örgü grubunda tanışan altı kadın, her birinin tecavüze maruz kaldığını ve tecavüzcülerin hiçbirinin hapse girmediğini öğreniyor. Aralarından birinin “Annem her zaman bir şeyin düzgün yapılmasını istiyorsan, onu kendin yapmalısın, der” sözleriyle Örgü Grubu’nun tecavüzcülerle mücadele macerası başlıyor.

Örgü Şişİ Cinayetleri bile en başlarda kadın olarak ciddiye alınmalarını sağlamıyor. Cinayetleri “30’lu yaşlarında beyaz bir erkeğin” gerçekleştirdiğine neredeyse emin olan ve onlarla Çılgın Terörist Kaltaklar Örgü Grubu diye dalga geçen medya ve polis, “Tecavüze Son Verin ya da Örgü Grubu’nun Gazabıyla Yüzleşin” mesajıyla katillerin “bir takım karılar” olduğunu öğrendiğinde ise çileden çıkıyor.

Televizyondan, her türlü erkek düşmanlığının ve erkeklerin sevişme isteğini reddeden kadınların ihbar edilmesi çağrısı yapılıyor. Olaylar ülkede örgü şişinin yasaklanması ve ABD hükümeti ile El Kaide’nin Örgü Grubu cinayetlerine karşı müttefik olmasına kadar varıyor.

BİRLEŞİK TECAVÜZCÜLER SENDİKASI, TECAVÜZE KARŞI KADINLARA KARŞI BAYANLAR

Tecavüzü mizah konusu yapmak zordur. “Örgü Grubu: Tecavüzcüleri İmha Timi” ise neredeyse her satırında patriarkayı ve kapitalizmi hedef tahtasına oturtan iyi bir siyasi mizah örneği.

Hikayenin satır araları, dünya çapındaki adaletsizlikler ve bunlara karşı ortaya çıkan hak mücadelelerinden örneklerle süslü. Kitap boyunca kadın-erkek arası ücret eşitsizliğinden seks işçiliğine, kadın hareketinin gündeminde olan birçok tartışmaya değiniliyor. Hikayedeki ilişkiler de ikili cinsiyet sistemine sıkıştırılmamış.

“TKKKB: Tecavüze Karşı Kadınlara Karşı Bayanlar” gibi örgüt isimleri ve kısaltmalar kitabın bir diğer eğlencesi. Bir süre sonra kitaptaki “BTS” harflerini görünce, birkaç satır aşağıdaki açılımını henüz okumadan “Birleşik Tecavüzcüler Sendikası”ndan bahsedildiğini tahmin edecek kadar ustalaşıyorsunuz.

Örgü Grubu'na karşı mücadele edenlerin tecavüzleri/tecavüzcüleri meşrulaştırmak ya da kadınları itibarsızlaştırmak için kullandıkları argümanların tanındığı ise can sıkıcı.

25 KASIM...

Irmak Saraç'ın Türkçeleştirdiği "Örgü Grubu: Tecavüzcüleri İmha Timi", Türkçe okurla Patika Kitap etiketiyle buluşuyor.

Derrick Jensen ve Stephanie McMillan'ın yazdığı kitap (The Knitting Circle Rapist Annihilation Squad, PM Press/Flashpoint) ABD'de 2012'de yayınlanmış.

Jensen ve McMillan, kapitalizm, emperyalizm, ırkçılık, cinsiyetçilik karşıtı ve ekoloji konusunda da çalışan ABD'li iki aktivist. Mizahı ön plana aldıkları bu kurgu romanda, eleştiri oklarını her yöne doğrultmuşlar. Söz konusu eril imtiyazlar olduğunda muktedirleşen sivil toplum aktörlerine de değinmeyi unutmamışlar.

Tecavüzcülerin peşine düşüp öldüren bir grup kadının hikayesi anlatılırken, şiddete başka bir şiddetle karşılık verilmesi, öz savunma konuları da doğal olarak tartışmaya açılıyor. Kitabın konusu itibarıyla bu tartışmanın nasıl sonuçlandığını tahmin etmek zor değil. Ama burada Örgü Grubu'ndan bahsediyoruz, varsın hikaye bir kere de böyle yazılsın. Tek istedikleri olağanüstü kazaklar örmek olan kadınların tecavüzle mücadele etmek zorunda kalmadıkları bir dünya için, örgü şişleriyle devrim yapmaya gönüllü kadınlar varsa, kim buna itiraz edebilir ki? En fazla bugün keyfimiz yerine gelir, dövizler-sloganlar için ilham olur...

Örgü Grubu: Tecavüzcüleri İmha Timi, Derrick Jensen ve Stephanie McMillan, Çev. Irmak Saraç, 2018, Patika Kitap, 168 sayfa.

Kısa zamanın uzun etkisi...

Yekta Kopan'ın kaleme aldığı "Sıradan Bir Gün" Can Yayınları etiketiyle raflarda yerini aldı. Kitabın eksen karakteri Armağan'ın kendisi ile hesaplaşması, içsel sorgulayış konuşması olarak sahnelense de, odak; gölge-yazar olarak yarattığı kişi gibi, karakter açısından 'doğru insan' formunu kaybedişi olarak karşımıza çıkarılıyor. Sıradan bir gün yaşamak, sonunda pek de mümkün olamıyor.

Karakterin kendisiyle yüzleşme cesaretini gösterdiği pek çok romanda, tıpkı ilişkiler gibi, başlangıçta rota hep aynıdır. Geçmiş ve gelecek arasında kurulan sürtüşmeli diyaloglar, veryansızlı söylemler size sayfalar boyunca eşlik eder. Yekta Kopan da, tüm bu ön bilgilerden kendine has bir sofru kuruyor bize, yeni romanı "Sıradan Bir Gün" ile...

Ceylin Aksel

Sinema, popüler diziler veya kült romanlar, hepsinin de yolu Joseph Campbell'ın Kahramanın Yolculuğu kitabından mutlaka geçmiştir. Daha önce bir öyküsü kısa film haline getirilen Kopan, bu kez kendisi bir senarist inceliğinde -kahramanlar değil- karakterler yaratırken, Campbell'ın kitabının kurmaca adımlarını ustaca akışın kurgusuna yediyor.

Kopan, Can Yayınları'ndan çıkan yeni romanının eksen karakteri Armağan'ın ilişkiler ağındaki yolculuğunda, bizlere önden bir koltuk ayırıyor. Sahte kimliklerin, yalanlarla örülmüş gerçekliklerin, hesaplaşmaların ipliklerinin metne

dolaştırıldığı 'sıradan bir gün.' Bir gün gibi sürece kısa, etkisi uzun bir zaman diliminde, sinematografik diyebileceğimiz sahne detayları eşliğinde bölümler arası kurgu ile hikâyeyi akışta tutuyor. Mekan yaratımı oldukça başarılı, sokaklarda karakterle aynı adımda yol alabiliyorsunuz. Öyle ki, Armağan'ın üniversitede tanıştığı akıl hocasına, onu maceraya çağıran karısı İrem'e, gölge-yazarı olduğu müttefiği Mert Güriz'e, çocukluk travmasına, ruh yüzleşmelerine, büyük patlama ve yeniden doğuşu hazırlayan ruh çözümlenmeleri arasında gezdiriyor okuyanı. Bunu yaparken de, bir önceki romanı Aile Çay Bahçesi'nden bildiğimiz şekerli söylemlere devam ediyor.

Yazdığı öykü ve romanların giriş cümlelerini önemseyen Kopan, giriş kapısını bu kez "Yeter" sözcüğüyle açmış. Öznesiz bir sözcük bu. Haykırışı, öfkeyi, yılgınlığı, değişim isteğini, mücadele başlangıcını, kabullenışı kapsayan bir karşılama. Romanın okuyucuyu çıkarmayı planladığı yolculuk için iyi bir bilet. Akışın alt metin metasını ortaya koyan gücü romana yayabilmiş bir sözcük.

Bu, hızı hiç düşmeyen metin ritminde, Kopan'ın daha rahatlamış, sadeleşmiş ve olgunlaşmış diyeceğimiz yazın üslubunun etkisi olsa gerek. Diyaloglar güncel akışta, işlevsel bir hizmete sahip. Yekta Kopan okurken, genelde kulağınıza onun o karakteristik sesi çalınır. Cümlelerin vurgusu onun seslendirmesiyle şekillenir. Bunda yazarın, kendine has üslubunun yanı sıra seslendirme sanatçısı olarak hayatlarımızdaki yerinin etkisi olduğunu da söyleyebiliriz. Sırdan Bir Günü okurken ise ben ilk kez kendi sesimle karakterleri seslendirebildim, romandaki net anlatımın, kısa cümlelerin etkisinden kaynaklıydı bu...

Kurgularında çeşitli kitaplardan söz etmeyi, yazarların adını geçirmeyi, tablolara göz kırpmayı seven yazar, alışkını olduğumuz bu yan destek ekibine bu kez filozofları da ekliyor. Gölge-yazarlık yaparak hayatını kuran Armağan'ın, kişisel gelişim yoluyla onun tanımıyla "insanların başucuna asacakları cümleleri kurgulaması" için Yunan'a gitmesi yetip artmış bile.

Metnin eksen karakteri Armağan'ın kendisi ile hesaplaşması, içsel sorgulayış konuşması olarak sahnelense de, odak; gölge-yazar olarak yarattığı kişi gibi, karakter açısından 'doğru insan' formunu kaybedişi olarak karşımıza çıkarılıyor. Karakter, geçmişine ve bugününe bu arayışın iplerini salıyor. Devşirildiği ruhu, kafasında yazmayı hayal ettiği roman kahramanı Orhan'ın günden güne mutasyona uğrayan bedeni ile özdeşleştiriyor. Tüm bu alt metinlerin dizimi tutarlı bir gidişat anlatısı sunuyor bize. Sıradan bir gün yaşamak, sonunda pek de mümkün olamıyor.

Roman bittiğinde kendinize birkaç konuşma balonu ayırmayı unutmayın...

Sıradan Bir Gün, Yekta Kopan, Can Yayınları, sf. 184, 2018.

Muazzez Uslu Avcı: Toplumsal gerçekçi yazarların alanları daraltıldı

Muazzez Uslu Avcı ile “Yaşamın Amacını Arayan Çocuk” ve “Aslan Kral” hikâye kitaplarında çocukların hayal dünyasına yolculuk yapan, gerçek dünyanın sorunlarını irdelenmesinin zorluğu ve güzelliği arasında ki ilişkinin üretkenliği üzerine söyleştik.

Seher Yeğın

Muazzez Uslu Avcı, “Yaşamın Amacını Arayan Çocuk” ve “Aslan Kral’ın Sonu” isimli iki yeni kitabını hem çocuklar ve hem de ebeveynleriyle buluşturuyor. Şair Avcı, yaşamına birçok şiir kitabı sığdırdı. Kendi deyimiyle bundan sonraki zaman ve enerjisini çocuk hikâyelerine ayıracak ve toplumsal gerçekçilik ışığında bu hikâyeleri çocuklarla buluşturacak. Çocuğun dünyası, hayal, oyun ve gerçeklerin toplamıdır. Her çocuk her birinden birazcık alır, onları bilgi dağarcığından geçirir, süzer ve sonra ne mi olur? Çocuk, kendi dünyasını kurar. Kapitalist sistemin yarattığı çocuk hikâyeleri, romanları ve çocuk filmleri çocukları Post-modern “halüsinasyonlar” dünyasına hapsediyor. Çocuklar şiddet ve gerçekçi olmayan bir dünyanın adeta birer esiri haline getiriliyor. Muazzez Uslu Avcı, hikâyelerinde toplumsal gerçekçi sorgulamayla yetinmeyip, aynı zamanda alternatif düşünce ve yaşamla çocukların gerçek ve gelecekteki yaşamlarına hazırlıklı olabileceklerini anlatıyor.

Her çocuk ilk konuşmaya başladığından itibaren birer filozoftur. Felsefenin sorularını kullanır. Yaşamda algılayabil-

diği ve gözlemediği her şeyi merak eder, ne, nedir ve nasıl olmalı sorularını sorar. Bilinçli aileler çocuğun sorularını yanıtlamaya çalışır, bilinçsiz aileler ise çocukları başından savar. “Yaşamın Amacını Arayan Çocuk” hikâye kitabı da, bir filozof çocuğun yaşama ve doğaya dair her şeyi merak etme ve öğrenme serüvenini irdeliyor.

Filozof çocuk, yaşamın amacını öğrenme yolculuğunda, insanın doğayı yalnızca kendi amacının aracı haline getirmesinin sonuçlarını öğrenirken, öte yandan da doğanın insanın emrinde olan bir nesnel gerçeklik olmadığını, insanın doğayla barışık olduğu ve doğayla ilişkiyi doğru dengeler üzerine kurduğu ölçüde yaşanabilir bir dünya kazanılabileceğini sorgulayarak öğreniyor. Kazanılabilecek dünya diyoruz, çünkü kapitalizm o kadar hoyratça, para merkezli doğaya ve dolayısıyla, insana saldırıyor ki, dokunduğu her şeyi adeta yok ediyor. Doğanın, insan zihninin ve ilişkilerinin bu denli hasar gördüğü bu dünyanın yeniden kazanılması gerekmez mi?

Yazar, hikâyelerinde soyut bir fantezi dünyası karmaşası örmüyor. Ağaçlar kesildi mi yağmur, oksijen ve diğer canlıların yaşam döngüsünün tastamam ters yüz olacağını, insanın yol açtığı kirliliğin bir felakete yol açacağı bilincini geliştiriyor. İnsandan hariç hiçbir canlı doğayı kirletmiyor, geri dönüşü mümkün olmayan hasarlar bırakmıyor ve diğer canlıların yaşam alanlarını ve yaşamlarını toplu halde tehdit etmiyor.

İnsan sevgisi doğa sevgisiyle eş güdümlü olduğu ölçüde anlamlıdır. İnsanı doğadan üstün tuttuğunuz andan itibaren hem insanın geleceğinin ve hem de doğanın yenilgisinin sonuçlarının getireceği felaketlerde kaçınılmazdır. Çocuk paylaşmayı, ortaklaşp, sevgiyi çoğaltıp büyütmeyi başta en yakınında olan ailesinden, sonra arkadaşları ve okuluyla, hayvanlarla, çiçekler ve ağaçlarla girmiş olduğu doğru etkileşim ve ilişki sayesinde öğrenir.

“Aslan Kral” ormanda yaşayan hayvan halkı metaforuyla toplumlardaki korku, bencil ve otokrat yaşamı sorguluyor. Otokrat rejim kimi zaman bir aile içinde erkek zihniyetinde kimi zaman ise bir devletin yönetim şeklinde vücut buluyor. Toplumda her bir bireyin yeteneği vardır. Fakat üretim ve paylaşım modelleri bireylerin yeteneklerini köreltiyor, tek düzeye indiriyor. “Aslan Kral” ile ormanda yaşayan diğer canlılar arasında ki ilişkilerde hor görülüp ezilen orman halkının kendi gücünü fark etmesini öğreniyoruz. Tek bir güç, sonra toplumsal bir güce dönüşüyor ve orman halkının yeni dünyasını kuruyor.

Muazzez Uslu Avcı ile “Yaşamın Amacını Arayan Çocuk” ve “Aslan Kral” hikâye kitaplarında çocukların hayal dünyasına yolculuk yapan, gerçek dünyanın sorunlarını irdelenmesinin zorluğu ve güzelliği arasında ki ilişkinin üretkenliği üzerine söyleştik.

“Aslan Kral” ormanda yaşayan hayvan halkı metaforuyla toplumlardaki korku, bencil ve otokrat yaşamı sorguluyor. Otokrat rejim kimi zaman bir aile içinde erkek zihniyetinde kimi zaman ise bir devletin yönetim şeklinde vücut buluyor.’

Sizi öncelikle şiirlerinizden ve gazetelerdeki yazılarınızdan tanıyoruz. Türkiye'nin sosyopolitik durumunu iyi takip eden ve üzerinde kafa yoran yazılar yazdınız, kadın meselesini irdelediniz. Şimdi çocuk edebiyatına adım attınız. Sosyal medya hesabınızda hikâye kitaplarının çıkışını ilan ederken "artık şiire bir nokta koyarak, çocuk edebiyatına enerjimi kanalize edeceğim" diyorsunuz. Şiir yazmaya veda mı ediyorsunuz, yoksa geçici bir nokta mı?

Şiir, başımızda dolanan bir perinin dürtmesiyle kafamızdan saçılan inciler değil elbette. Tıpkı yazının diğer türleri gibi, emek verilecek, üstünde çalışılacak, Mayakovski'nin deyişiyle şiir "yapılan, inşa edilen", bir şey. Halı dokumaktan, dantel örmekten anlayan biri olarak ben de şiiri örülecek dokunacak bir şey gibi görüyorum. Tüm bunlar zaman ve emek istiyor, işte o zamanı ve emeği bundan sonra çocuk edebiyatına akıtmak istiyorum.

Çocuk hikâyelerinin eksikliği hep yazıldı çizildi ama özellikle toplumcu gerçekçi çocuk hikâyelerinin eksikliği hayli fazla. Çocuklara daha çok hayal ürünleri, hala eski masal, mit imgeleriyle bir şeyler yazılıyor. Siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

Geçtiğimiz yıllarda TÜYAP Uluslararası İstanbul Kitap Fuarı'nı dolaşırken, arkadaşımın 7 yaşındaki kızına hikâye kitabı almak istedim. Çocuk hikâyelerinin olduğu stantları dolaşıp, kabaca hikâye kitaplarını inceledim. Yeni nesil yazarlardan bir çocuğa hediye edebileceğim nitelikte kitapların ne kadar da az olduğunu gözlemledim. Çoğu hikâye kitaplarının konusu, genelde çocukların dünyasından çok büyüklerin onlar adına kurguladığı statükocu bir anlayışla yazılmaya çalışılmış. Mesela, anne kuş yemek bulmaya giderken 5 kuş kardeşten dişi olanı abla tayin etmiş. Anne kuş yuvadan uçarken diyor ki, "Sen ablasın, kardeşlerine göz kulak ol." Yavru kuşlardan en hayta olan biri, yuvadan uçup macera yaşamak istemiş. İyi de etmiş. Bizim hayta kuş yuvadan uçmuş, dağ tepe dolaşmış, başına olumsuz şeyler de gelmiş, olumlu şeyler de. Sonra bu hayta yuvasına dönmek istemiş ama yuvasını bulmakta zorlanmış. Neyse zor bela bulmuş yuvasını. Yuvaya gelince annesinden ve arkadaşlarından yaptığı haytalık için özür dileyip, bir daha böyle bir şey yapmayacağı üzerine söz vermiş. Neyse, kitap güzel kâğıda basılmış, güzel resimlenmiş, görseli harika! Ama efendim bu hikâyeyi okuyacak çocuğun hikâyeden çıkaracağı kıssa nedir?

Kendimi 7 yaşına götürüp yaşadım. Bir, ben kızım sorumluluklarım var, yuvayı bekleyen, yuvaya çekidüzen veren, kardeşlerinden sorumlu olan ben olmalıyım. Yoksa aynı gün yumurtadan çıktığımız erkek kuşların işi değil bunlar. İki, meraklı hayta kuş ne güzel bir macera yaşamış, hayatı

öğrenmiş. Niye pişman, niye bir daha böyle bir şey yapmıyacağı için ebeveynlerinden özür dilesin? Tabii bu ve benzeri hikâyeler den çoğaltmak mümkün, aklıma ilk geleni söyledim size.

İlkokullarda müfredata dair eleştiriler var. Politik olarak, güvensizlik, korku, mistizm gibi duygular çocukların bilinçaltlarına kazınıyor. Kız çocuklarına, toplumdaki yerleri öğretiyor. 15 yaşına gelince evlenmenin normalliği, kızların kocalarına karşı sorumlulukları gibi birçok anlayış empoze edilmeye çalışılıyor. Bununla ilgili sizin düşünceleriniz nedir?

Korkunç... Geçenlerde haberlerde en çok konuşulan ilkokullarda "Keloğlan Masalları" okutulacağıydı. Kitaptaki bir hikâyeden örnek de verilmiş. Hikâyenin özü şuydu "Pornografik bir dille, kızların saf ve aptal duygularının sakallı Hızır bile olsa nasıl sömürüleceğini ve 'hayatta babana bile güvenmeyeceksin' gibi bir mesajla minik beyinlerin içine korkunç şeyler sokuşturarak, onları, güvensiz, sevgisiz bırakmak ve çağdışılığa özendirme. Bunlar çok derin ve kangren olmuş meseleler, buralara sığmaz. Keşke çocuklarımızın adına daha çok konuşup, daha çok yazabilseydik.

Ezber bozmak için de çocuk edebiyatına el attığınızı söyleyebilir miyiz? Mesela, "Aslan Kralın Sonu" da biraz ezber bozumu değil mi?

Ezberi benden önce Samet Behrengi gibi üstatlar bozdu. Mesela Küçük Kara Balık hikâyesini okuyan bir çocuk, özgürlüğün önemini tattı. Elbette Behrengi gibi, toplumsal gerçeklik üzerinden yazan yazarların alanları hep daraltıldı. Bilirsiniz ki Behrengi'nin 25 yaşında nehirde yüzerken boğuldu süsüyle Şah tarafından boğdurulduğu söylenir. Çünkü Şah, Behrengi'nin yazdığı her kitapta kendi kötülüğünü görmekteymiş. Bugüne kadar, çizgi filmlerden çocuk oyunlarına kadar hep Aslan Kral'ın kutsallığı işlenmiş. Bazen Aslan Kral'ın erdemini anlatan hikâyeler de yazılmıyor değil. Ama gene iki aslan arasında geçiyor olay. Kalleş bir aslanın onurlu kral aslanın tahtına göz dikmesi gibi...

Hepimizin Ülkesi adlı hikâyenizde ırkçılığı, ayrımcılığı "mavi gözlü büyük burunlular" "ötekiler" kara gözlü küçük burunlular "bizden" ayrımı yapan bir diktatör üzerine yazmışsınız. Bu hikâye mevcut ırkçı, cinsiyetçi, türcü hikâyelere yönelik bir mesaj mıydı? Bu mesajı sadece çocuklara mı vermeye çalıştınız, yoksa büyüklerinde okuyacağını düşündünüz mü?

Benim yazdığım hikâyeleri çoğunlukla, anti-ırkçı, anti-cinsiyetçi, anti-türcü insanların çocukları okuyacağı için kitabın diğer kitlelere de ulaşması temennimdir tabii. Elbette, bü-

'Benim yazdığım hikâyeleri çoğunlukla, anti-ırkçı, anti-cinsiyetçi, anti-türcü insanların çocukları okuyacağı için kitabın diğer kitlelere de ulaşması temennimdir tabii. Elbette, büyüklerin okumasını da isterim. Çünkü büyüklere de mesajım var...'

yüklerin okumasını da isterim. Çünkü büyüklere de mesajım var...

'AYDIN SORUMLULUĞUMU DÜŞÜNEREK BİR YERLERDEN BAŞLAMAK İSTEDİM'

Çocuklara hikâye yazma itkisini biraz açar mısınız?

Bu kirli sistemin ilk kirinden nasibini alan çarpık eğitimin kurbanı çocuklarımıza karşı aydın sorumluluğumun olduğunu düşünerek bir yerlerden başlamak istedim. Resmi ideolojinin dili dışında farklı bir dil ile yaklaşıma çalıştım. Çocuklarımıza yazdığım hikâyelerde diyalektik bir örgü içinde, doğayı, yaşamı, mücadeleyi, eşitliği, özgürlüğü çocuk diliyle anlatmaya çalıştım. Asırlarca masal tahtından indirilemeyen Aslan kralın monarşisinin nasıl yıkılacağını yazdım. Ayrımcılığın ırkçılığın cinsiyetçiliğın, kirinden çocuklarımızı arındırabilmek için ince ince çocuk filozofisini örmeye çalıştım.

"Yaşamın Amacını Arayan Çocuk" kitabınızda hikâye kahramanı Bilge, bir ödevden yola çıkarak, yaşamın amacının sadece insanların derdi, arayışı değil de tüm canlıların böyle bir derdi ve arayışı olduğunu anlatmaya çalışmış. Elbette bu kurgu size ait olduğuna göre yaşamın amacını sorgulayan sizsiniz. Kitaptan yola çıkarak hayatın anlamı nedir sizce?

Filozofların aşağı yukarı hepsinin kafa yorduğu bir mevzu bu. Benim için hayatın anlamı sonsuz karanlıktan gelen zamanın sonsuz karanlığa giderken ölçüsü bile verilemeyecek kadar küçük bir anın bana düşen o küçük diliminden aldığım tat ve acıların toplamı içinde küçük bir ışık çakmaktır. Biraz tuhaf oldu ama benim için anlamın kendisi bile bir anlamdır. Kısaca diyelim ki; hayat boşluk ve yalnızlık sevmez, boşluk ve yalnızlık bizi endişeli, mutsuz ve nihilist yapar. Hayatı anlamlandırmak için, paylaşmak, sevmek ve üretmek gerekir. Sonrası kolay...

"Aslan Kralın Sonu ve Yaşamın Amacını Arayan Çocuk" okuyucularıyla buluşmak üzere yola çıktık. Peki, bundan sonrasında okuyucularınızı neler bekliyor?

Çocuk edebiyatı bundan sonraki yaşam uğraşım olacak. Hâlihazırda 6 kitaplık bir hikâye birikimim var. Ama sürekli yeni hikâyeler üretmenin peşindeyim. Ayrıca bundan sonraki hikâyelerim Öteki Yayınevi'nden çıkacak. Ayrıca Öteki Yayınevi ile, Çocuk Edebiyatı üzerine yeni projeler üretmek için çalışacağız. Bakalım hayat nereye evirecek bizi...

Şiirler ve anılar

Natama Dergi için Alper Öz'ün “Şiirler ve Anılar” ve “Kusmuk Torbası Şarkısı” kitaplarını değerlendirdi. Yazıları sizinle paylaşıyoruz...

Alper Öz

Okur kendine Türkçe/Edebiyat derslerinden kalma kötü bir alışkanlıkla “şair burada ne anlatmak istemektedir?” sorusu her şiir okumasından sonra refleks olarak sorabilir. Bir sonraki soru “neden yazmıştır?” olabilir. Söz konusu şiir okurun anadili dışında yazılmış bir şiirse bu sorulara “Orijinalinde kim bilir neler hissetmiştir? Şiir çevrilebilir mi ki?” soruları da eklenebilir.

“Şiirler ve Anılar” kitabı da Edgar Allan Poe'dan seçilen 30 şiiri temelde bu üç soru üzerinden incelemek amacıyla hazırlanmış. Kapak tasarımı ve sunumu Edgar Allan Poe'nun “Şiirler ve Anılar” adında telif bir kitabıymış gibi bir izlenim vermek üzere tasarlanmış, ama Poe'nun öyle bir kitabı olmadığı bilinmektedir. Arka kapağa bakıldığında, kitabın aslında Osman Tuğlu'nun Poe'nun şiirlerini tercüme ettiği, Mine Yazıcı'nın şiirleri açıklamaya çalıştığı bir ortak çalışma ürünü olduğu anlaşılabilir. Bu sebeple bence kitabın adı “Edgar Allan Poe Şiirleri ve Anıları” olabilirdi.

Şiir çevirisinin yapılabirliği, ne şekilde yapılabileceği gibi konular yıllardır güncelliğini korumakta. Şiir çevirilerinin şairler tarafından yapılmadığı çoğu durumda gördüğümüz

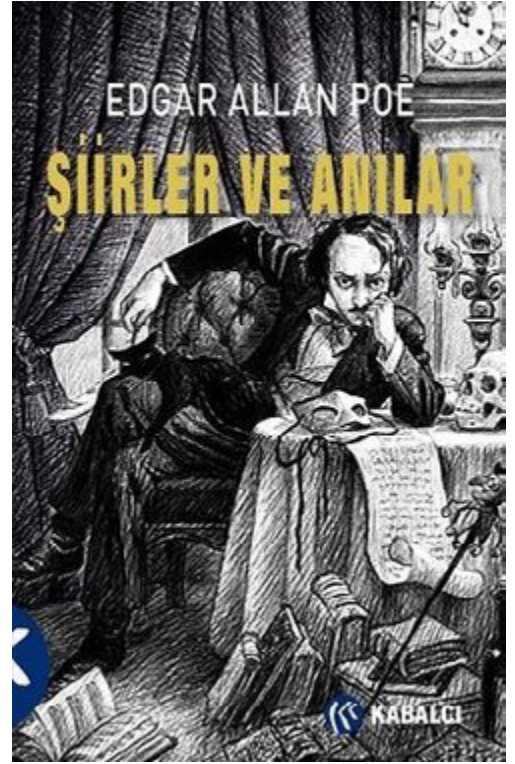
gibi, bu kitaptaki çeviriler de çoğunlukla birebir yapılmış. Kelimelerin bir araya geldiklerinde en “şairane” anlamı verecekleri ön görülen Türkçe karşılıkları seçilmiş.

Şiir çözümlenmeleriye görece popüler olan şiirlerde çoğunlukla kıta kıta, diğerlerinde şiirin geneline değinen kompozisyonlarla, akademik sayılabilecek boyutta ve imgeler “açıklanmış.” Açıklamalarda, şiirin yazıldığı ya da yazılırken esinlenen döneme bağlı kalınmış. Akademik bir kaynak olarak düşünülebilir. Bir diğer amaç olan “Poe’yu çevireceklere yeni ufuklar açmak”, yukarıda bahsettiğim gerekçelerle çok gerçekleştirilmiş sayılmaz.

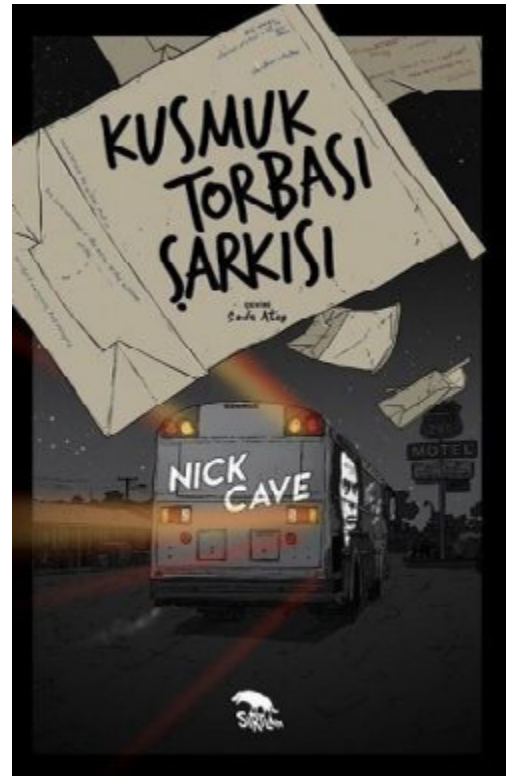
UÇAKTAKİ ŞİİRLER

“Kusmuk Torbası Şarkısı; aşkın, ilhamın ve belleğin keşfi” şeklinde başlayan tanıtım yazısı kitabın yazılış sürecine dair bilgilendirme notuyla devam ediyor: “Cave’in 2004’teki 22 şehirlik Kuzey Amerika turnesinde, havayollarının kusmuk torbalarına karaladıklarıyla başlayan macera, bir süre sonra huzursuz, upuzun, çağdaş bir masala dönüşmüş”. Öncelikle edebi niteliğe sahip herhangi bir kitabı “aşkın, ilhamın ve belleğin keşfi” veya türevi kelimelerle tanıtmak kolaycılıktır. Bu kelimelerin çizdiği oldukça geniş çerçeve kitap değerlendirmesi sayılamaz. Dolayısıyla bu gibi yakıştırmaları, her kitabın başına, sonuna yazmak klişedir. Ek olarak gözden kaçmış olmalı, söz konusu turne 2004 değil, 2014 tarihli. Nick Cave’i şarkılarından, şarkı sözlerinden ve kliplerinden tanırız. “As I Sat by Her Side”, “Weeping Song”, “People Ain’t No Good” ilk anda sıralayabileceğim şarkılarından. Ancak bu sözlerden sonra Kusmuk Torbası Şarkısı’nda yer alan şiirler veya söz dizinleri Nick Cave denildiğinde ilk anda akla gelebilecek etkide değiller. Çeviri düz şekilde yapılmış, Nick Cave şarkılarındaki şiirsel akışı yakalamaktan uzak. Kitap şiir kitabı olmaktan çok, Cave’in turne sırasında kusmuk torbalarına aldığı notların bir derlemesi. Cave’in not almaya ve yazmaya meraklı olduğunu şarkılarından ve kendi el yazısıyla oluşturduğu sözlüğünden biliyoruz. Buna rağmen seyahatlerinde defter kullanmak yerine uçaklarda ön koltuk cebindeki kusmuk torbalarına not alması, şiir yazım sürecine dair bir şey mi? Bu süreci ilginçleştiriyor mu?

Defter taşımaktansa daha pratik bir yol olarak kusmuk torbasını tercih etmenin şiirin yazım süreci ve üslubu üzerinde bir etkisi olabilir. Ancak doğrudan kendi dili ve bu dilin ortaya çıkardığı eser (belki de çeviriden kaynaklı) dikkat çekmese de notlar arasına serpiştirilmiş bazı şarkılarının yazılma sürecine dair bilgiler, otellerde yaşadıkları, seyahat sırasında başlarından geçenler, atıfta bulunduğu ve etkilediği ögeler Nick Cave severlere hitap ediyor.

Şiirler ve Anılar, Edgar Allan Poe
Şiirler ve Anılar, Kabalcı Yayıncılık,
268 syf., 2017.

Kusmuk Torbası Şarkısı, Sırtlan
Kitap, 122 syf., 2017.

ETKİNLİK

OGÜN SANLISOY

28 Kasım 2018

Saat: 21:00

LUFT,

Sakarya

LEENANE'İN GÜZELLİK KRALİÇESİ

29 Kasım 2018

Saat: 22:30

Sahne Maslak,

İstanbul

ZUHAL OLCAY

29 Kasım 2018

Saat: 21:00

Bodrum Herodot Kültür
Merkezi,

Muğla

EIVØR

30 Kasım 2018

Saat: 21:00

MEB Şura Salonu,

Ankara

ETKİNLİK

NAZAN ÖNCEL

1 Aralık 2018

Saat: 20:00

IF Performance Hall
Beşiktaş,
İstanbul**YÜKSEK SADAKAT**

02 Aralık 2018

Saat: 19:00

Grand Hotel,
Konya**BURCU TATLİSES**

04 Aralık 2018

Saat: 22:30

Dorock XL Beşiktaş,
İstanbul**SUIT - DÜĞÜN
DÜNDÜ BUGÜN
BUGÜN**

07 Aralık 2018

Saat: 20:30

Tiyatro Ak'la Kara,
İstanbul

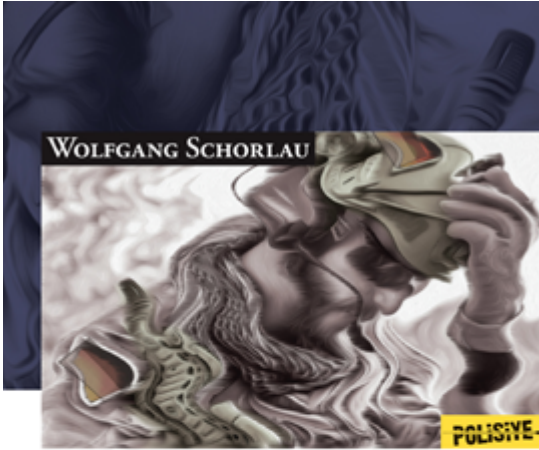

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Çölün Öbür Tarafı

Yazar: **Tayfun Pirselimoglu**
Yayınevi: **İletişim Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **163**

Kavuran Soğuk

ÇEVİREN HULKİ DEMİREL

Kavuran Soğuk

Yazar: **Wolfgang Schorlau**
Çevirmen: **Hulki Demirel**
Yayınevi: **İletişim Yayınları**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **219**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Rom Kokteyli

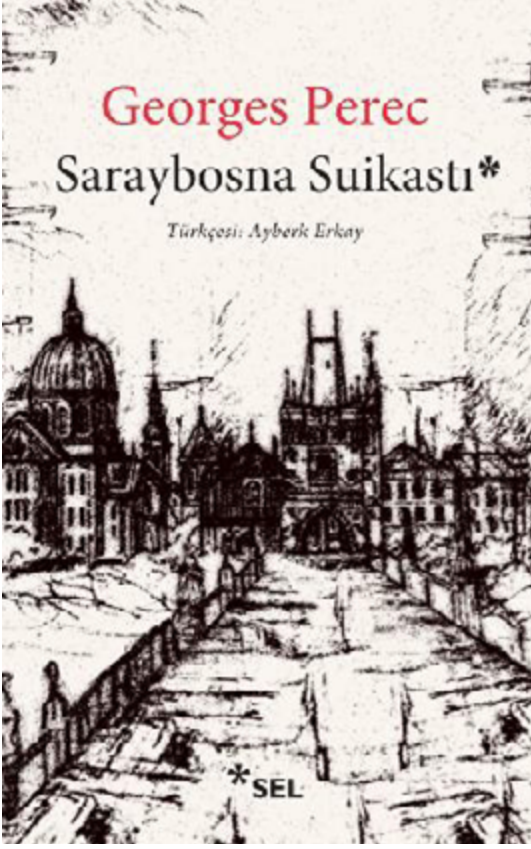
Yazar: **Elmore Leonard**
 Çevirmen: **Sina Baydur**
 Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
 Baskı Sayısı : **1. Basım**
 Sayfa Sayısı : **256**

Şurların İçinde - Beş Ferrara Öyküsü

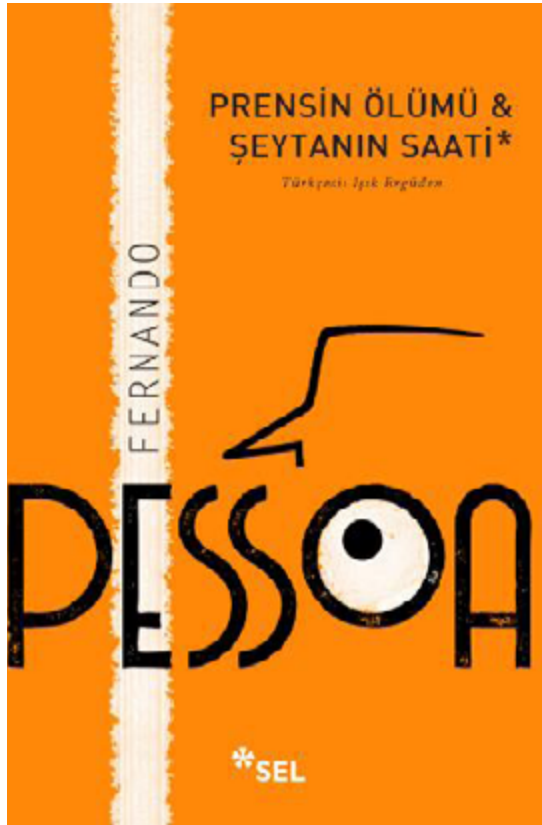
Yazar: **Giorgio Bassani**
 Çevirmen: **Leyla Tonguç Basmacı**
 Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
 Baskı Sayısı: **1. Basım**
 Sayfa Sayısı: **172**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Saraybosna Suikastı

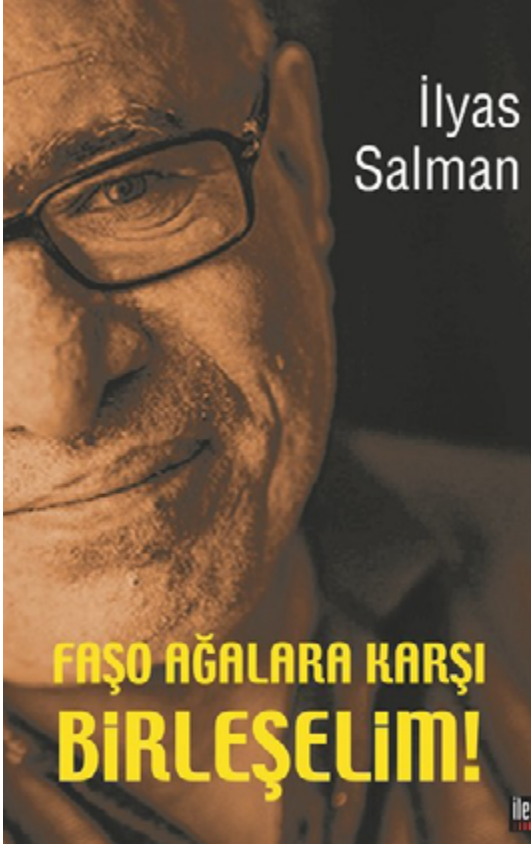
Yazar: **Georges Perec**
Çevirmen: **Ayberk Erkay**
Yayınevi: **Sel Yayıncılık**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **111**

Prens'in Ölümü & Şeytanın Saati

Yazar: **Fernando Pessoa**
Çevirmen: **Işık Ergüden**
Yayınevi: **Sel Yayıncılık**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **92**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Faşo Ağalara Karşı Birleşelim!

Yazar: İlyas Salman
Yayınevi: İleri Yayınları
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 144

Çöp Üzerine-Çöpün Sanat Siyaset Edebiyat ve Felsefedeki Yeri

Yazar: John Scanlan
Çevirmen: Billur Karayalçın
Yayınevi: Sub Yayınları
Baskı Sayısı: 1. Basım
Sayfa Sayısı: 208

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Bir Milyon Evren

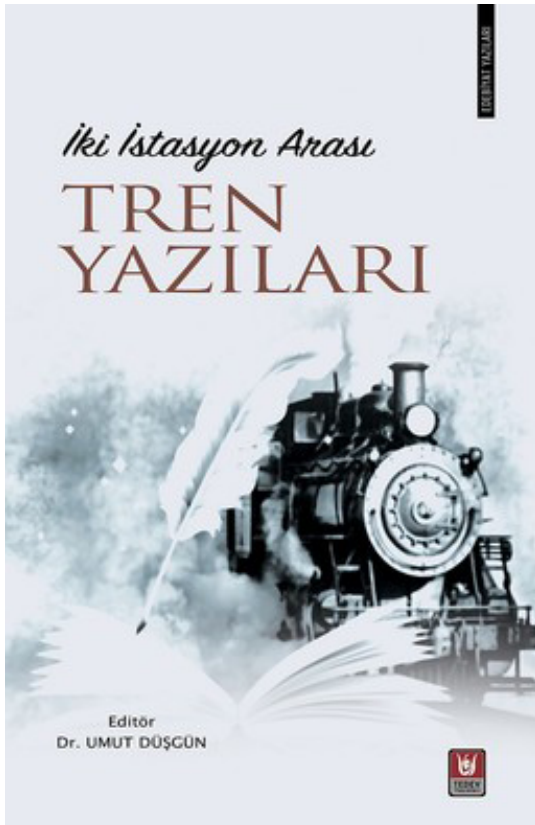
Yazar: **Claudia Gray**

Çevirmen: **Sevinç Seyla Tezcan**

Yayınevi: **PegasusYayınları**

Baskı Sayısı : **1. Basım**

Sayfa Sayısı : **400**

İki İstasyon Arası Tren Yazıları

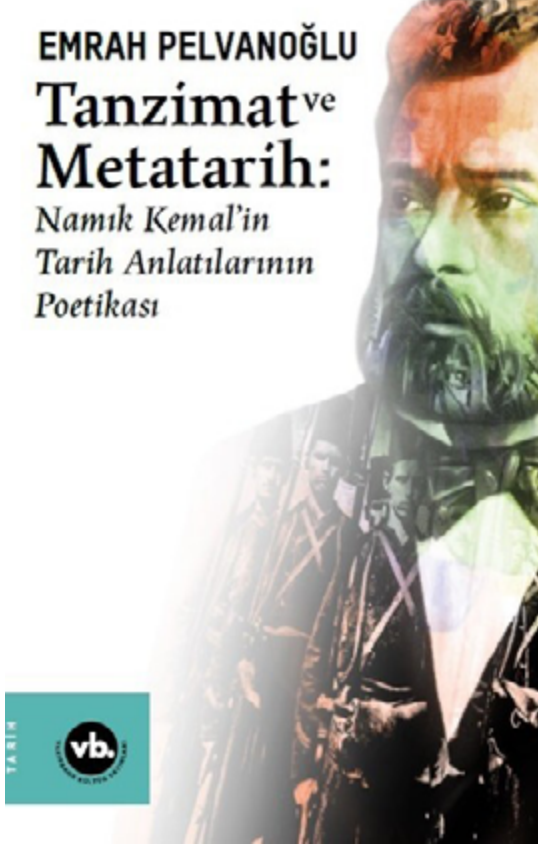
Yazar: **Kolektif**

Yayınevi: **Türk Edebiyat Vakfı Yayınları**

Baskı Sayısı: **1. Basım**

Sayfa Sayısı: **424**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

EMRAH PELVANOĞLU

Tanzimat ve Metatarih:

Namık Kemal'in
Tarih Anlatılarının
Poetikası

Tanzimat ve Metatarih-Namık Kemal'in Tarih Anlatılarının Poetikası

Yazar: Emrah Pelvanoğlu

Yayınevi: Vakıfbank Kültür Yayınları

Baskı Sayısı: 1. Basım

Sayfa Sayısı : 288

OSMAN ÇAKMAKÇI Radikal Kitaplar

Radikal Kitaplar

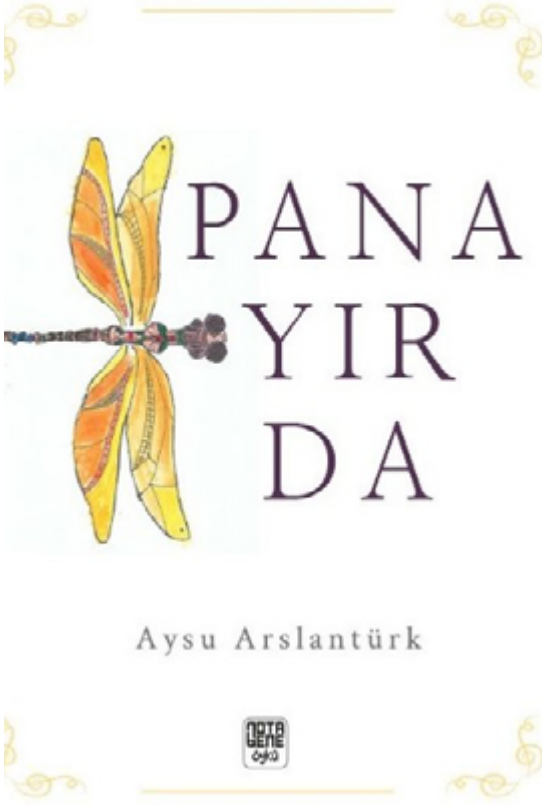
Yazar: Osman Çakmakçı

Yayınevi: Vakıfbank Kültür Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 304

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Panayırda

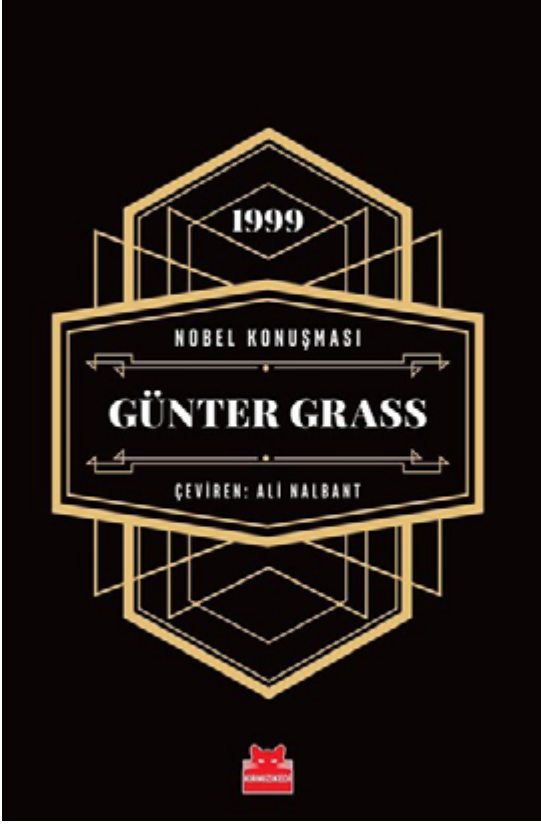
Yazar: Aysu Arslantürk
Yayınevi: Nota Bene Yayınları
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 136

Marx'ın Orkestrası

Yazar: Kolektif
Derleyen: Özay Göztepe
Yayınevi: Nota Bene Yayınları
Baskı Sayısı 1. Basım
Sayfa Sayısı: 340

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Günter Grass-1999 Nobel Konuşması

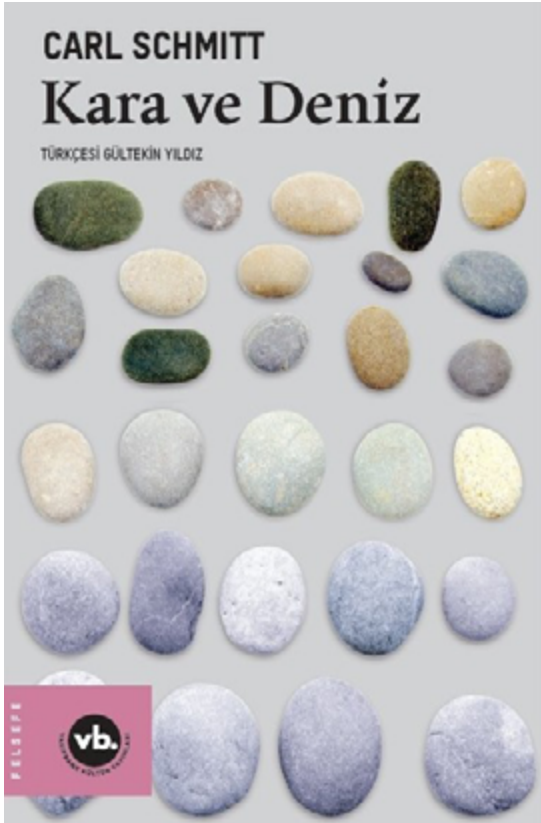
Yazar: Günter Grass

Çevirmen: Ali Nalbant

Yayınevi: Kırmızı Kedi Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 40

Kara ve Deniz

Yazar: Carl Schmitt

Çevirmen: Gültekin Yıldız

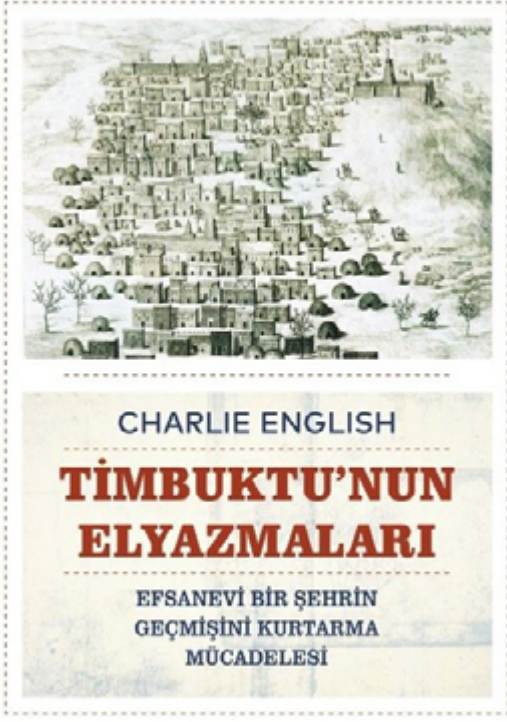
Yayınevi: Vakıfbank Kültür Yayınları

Baskı Sayısı 1. Basım

Sayfa Sayısı : 100

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Timbuktu'nun Elyazmaları

Yazar: Charlie English

Çevirmen: Akın Emre Pilgir

Yayınevi: Koç Üniversitesi Yayınları

Baskı Sayısı: 1. Basım

Sayfa Sayısı: 312

Söz Simyacıları

Yazar: Ayhan Bozkurt

Yayınevi: Everest Yayınları

Baskı Sayısı: 1. Basım

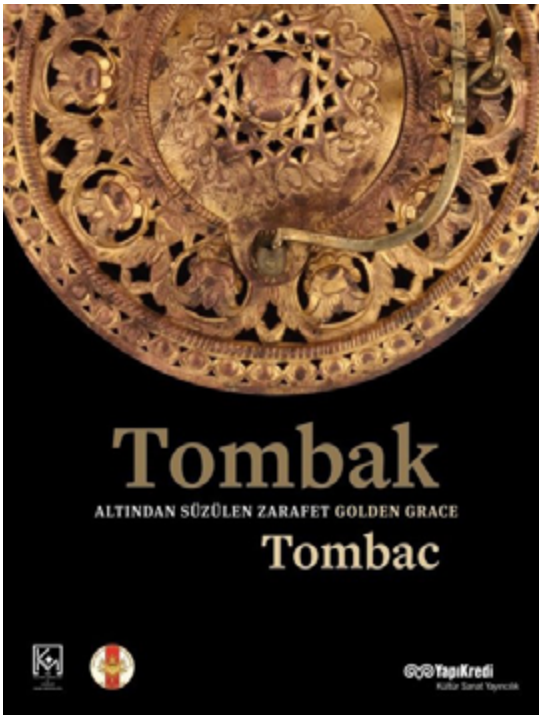
Sayfa Sayısı: 135

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Sifon

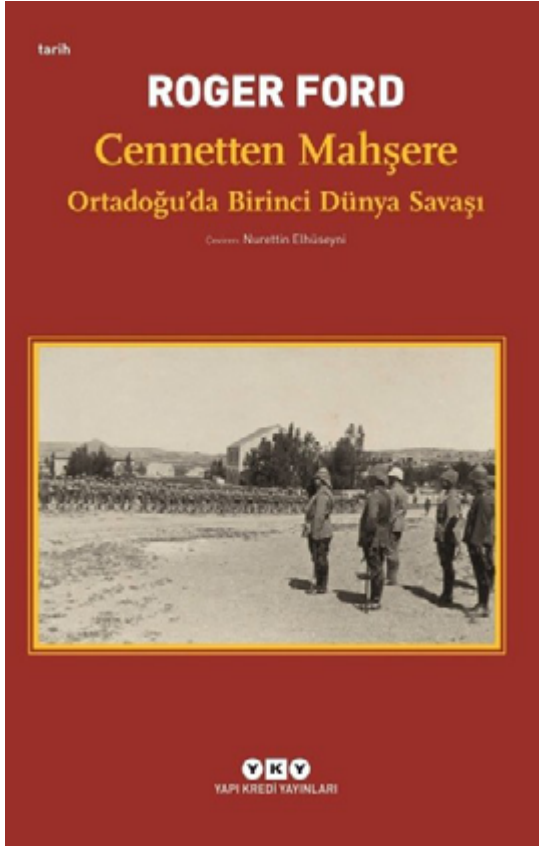
Yazar: **W. Hodding Carter**
 Çevirmen: **Defne Karakaya**
 Yayınevi: **Koç Üniversitesi Yayınları**
 Baskı Sayısı : **1. Basım**
 Sayfa Sayısı : **168**

Tombak

Yazar: **Kolektif**
 Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**
 Baskı Sayısı : **1. Basım**
 Sayfa Sayısı : **208**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Cennetten Mahşere

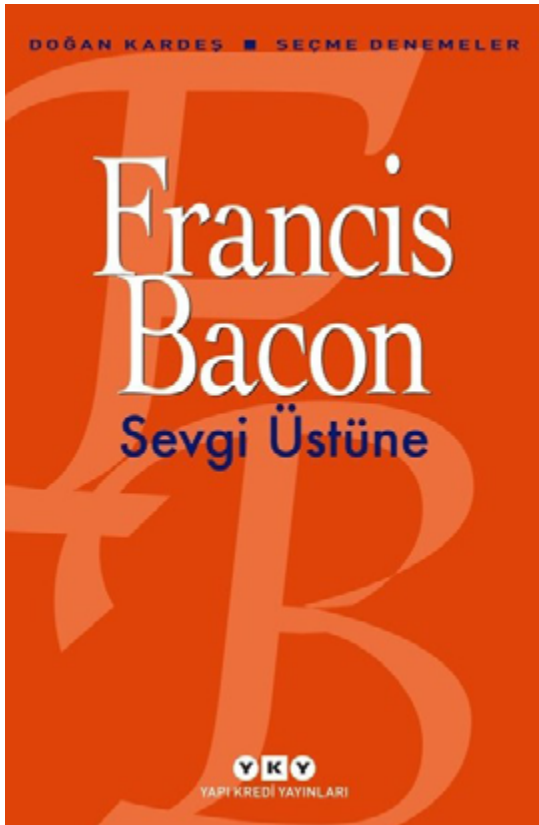
Yazar: **Roger Ford**

Çevirmen: **Nurettin Elhüseyni**

Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**

Baskı Sayısı : **1. Basım**

Sayfa Sayısı : **504**

Sevgi Üstüne

Yazar: **Francis Bacon**

Çevirmen: **Akşit Göktürk**

Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**

Baskı Sayısı : **1. Basım**

Sayfa Sayısı : **108**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

§

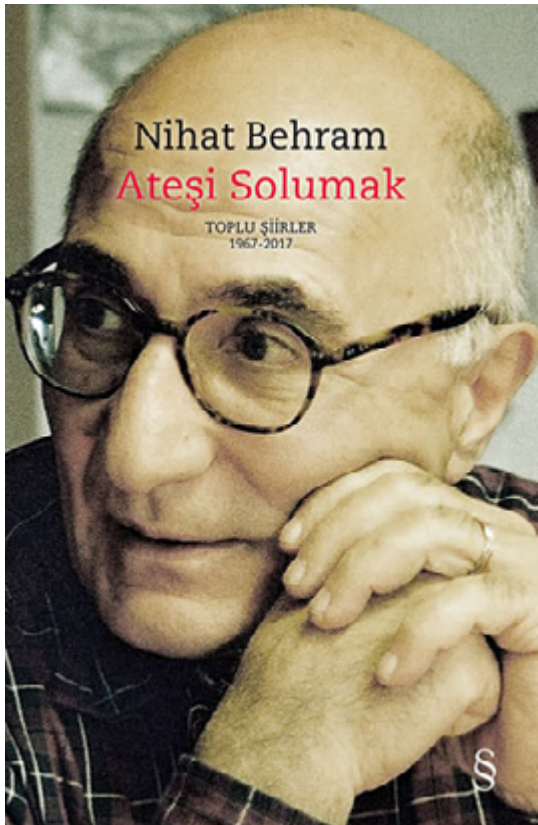
Işık Ülkesinde

Yazar: Zeynep Göğüş

Yayınevi: Everest Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 288

Ateşi Solumak

Yazar: Nihat Behram

Yayınevi: Everest Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 1018

ÇOK SATAN KİTAPLAR

EDEBİYAT

1. Göçüp Gidenler Koleksiyoncusu

Şermin Yaşar, Doğan Kitap

2. Fahrenheit 451

Ray Bradbury, İthaki

3. Suç ve Ceza

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, Türkiye İş Bankası Yayınları

4. Şeker Portakalı

Jose Mauro De Vasconcelos, Can Yayınları

5. Olağanüstü Bir Gece

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

6. Simyacı

Paulo Coelho, Can Yayınları

7. Düşerken

Tarık Tufan, Profil Kitap

8. Hayvan Çiftliği

George Orwell, Can Yayınları

9. Fareler ve İnsanlar

John Steinbeck, Sel Yayıncılık

10. Kürk Mantolu Madonna

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

11. Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

12. Satranç

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

13. Kuyucaklı Yusuf

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

14. 1984

George Orwell, Can Yayınları

15. Yabancı

Albert Camus, Can Yayınları

ÇOK SATAN KİTAPLAR

EDEBİYAT DIŞI

1. Mustafa Kemal

Yılmaz Özdil, Kırmızı Kedi

2. Momo

Michael Ende, Pegasus Yayınları

3. IKIGAI - Japonların Uzun ve Mutlu Yaşam Sırrı

Hector Garcia, Francesc Miralles, İndigo Kitap

4. Gazi Mustafa Kemal Atatürk

İlber Ortaylı, Kronik Kitap

5. Bağırmayan Çocuklar

Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap

6. Bağırmayan Anneler

Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap

7. 21. Yüzyıl İçin 21 Ders

Yuval Noah Harari, Kolektif Kitap

8. Ustalık Gerektiren Kafaya Takmama Sanatı

Mark Manson, Butik Yayıncılık

9. Hayvanlardan Tanrılara Sapiens

Yuval Noah Harari, Kolektif Kitap

10. Seninle Başlamadı - Kalıtsal Aile Travmaları

Mark Wolynn, Solo Unitas

11. El Vedud

Tuğçe Işınsu, Feniks Kitap

12. Eğitim: Bir Kitle İmha Silahı

John Taylor Gatto, Edam

13. Saklı Seçilmişler

Soner Yalçın, Kırmızı Kedi Yayınevi

14. Değişim Sürecinde Türkiye

Mahfi Eğilmez, Remzi Kitabevi

15. Zamanın Kısa Tarihi

Stephen Hawking, Alfa Yayıncılık

Y. Kemal

gazete duvaR. 'dan oku

4.

[Selim Temo: Kitabı yazmadan önce okumuş gibiydim](#)

11.

[Murat Sevinç: Ağaç kemirmiyoruz, her günün kıymetini biliyoruz](#)

20.

[Kitap kolilerinin esrarı ve booktuber'lar](#)

23.

['Profesörleri, yazarları tutuklamak... Bu delilik!'](#)

38.

[Rıza Yıldırım 'Geleneksel Alevilik'i anlattı: Aleviler Kemalizm ve sosyalizm içinde asimile oldular](#)

60.

[John Berger göçmen işçileri selamlıyor](#)

63.

[Varoluşçu 'Yabancı' kimdir?](#)

68.

[Tecavüzcüleri İmha Timi'nden Büyük Örgü Şişi Devrimi!](#)

71.

[Kısa zamanın uzun etkisi...](#)

73.

[Muazzez Uslu Avcı: Toplumsal gerçekçi yazarların alanları daraltıldı](#)

78.

[Şiirler ve anılar](#)

